

Universitat Autònoma de Barcelona

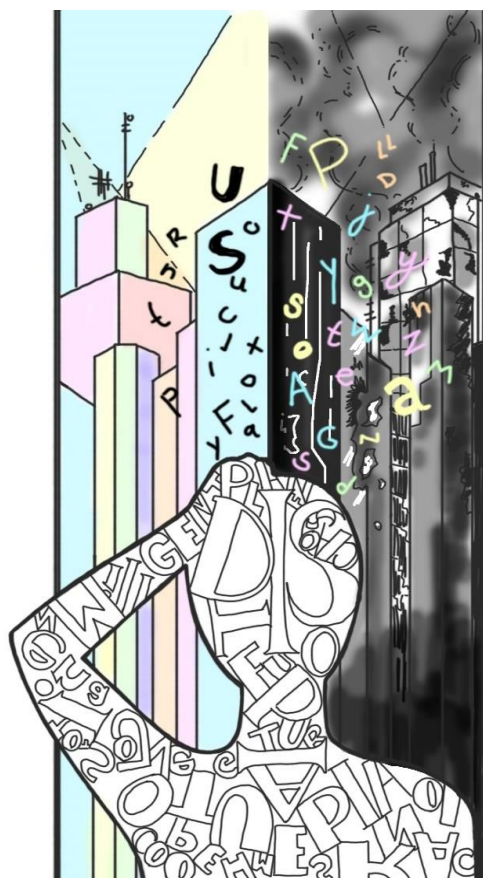
ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi queda condicionat a l'acceptació de les condicions d'ús establertes per la següent llicència Creative Commons: http://cat.creativecommons.org/?page_id=184

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis queda condicionado a la aceptación de las condiciones de uso establecidas por la siguiente licencia Creative Commons: <http://es.creativecommons.org/blog/licencias/>

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis it is limited to the acceptance of the use conditions set by the following Creative Commons license: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=en>

TESI DOCTORAL

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

**EL PAPER DE LA FICCIÓ I LES DISTOPIES EN LES REPRESENTACIONS SOBRE
L'ORGANITZACIÓ SOCIAL
UN ESTUDI DE CASOS MÚLTIPLES A L'EDUCACIÓ SECUNDÀRIA A PARTIR
DELS RELATS DE L'ALUMNAT**

Autora: Yolanda Pascual Moncada

Director: Dr. Antoni Santisteban Fernández

Departament de Didàctica de la Llengua i la Literatura, i de les Ciències Socials

Bellaterra, febrer 2021

*A la meva família,
per acompanyar-me en aquesta utopia*

Agraïments

Agraeixo especialment el suport que m'ha donat la meva família, sobretot aquests últims mesos, sense el qual no hauria estat possible aquest treball.

En primer lloc vull expressar el meu agraïment al director d'aquesta tesi, l'Antoni Santisteban, per confiar en la meva proposta i ajudar-me a definir-la durant aquest llarg camí en el temps. Per la seva predisposició a donar un cop de mà quan ho he necessitat, l'escolta i guia en aquest estudi amb el que he après moltíssim.

De manera també molt especial, agrair de tot cor a la Sandra Muzzi la seva empenya final, per estar al meu costat donant-me els millors consells i ànims. Grazie mille.

Als professors i professores del Màster en didàctica de les ciències socials, la geografia, la història i la història de l'art que vaig realitzar l'any 2012-13: Joan Pagès, Montserrat Oller, Pilar Comes, Neus González, Cecilia Llobet i Agnès Boixader, que em van contribuir a la meva formació en el camp de la didàctica.

No vull oblidar-me dels meus companys de departament que m'han permès entrar a les seves classes per dur a terme la recollida de dades; el Ramon, la Núria i, especialment, la Carmen. I per suposat l'alumnat participant que ha fet possible aquesta investigació.

I per últim, les darreres aportacions *in the limit* de la traductora Verónica Canales i la Maria Bedson, per il·lustrar l'essència d'aquesta tesi.

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	19
PART I: FONAMENTS DE LA INVESTIGACIÓ	23
CAPÍTOL 1: Plantejament de la investigació	24
1.1. Origen i justificació d'aquesta investigació	24
1.2. Problema i fonaments de la investigació	27
1.3. Preguntes, supòsits i objectius de la recerca	29
PART II: MARC TEÒRIC DE LA INVESTIGACIÓ	33
CAPÍTOL 2: Fonaments teòrics.....	35
2.1.El relat i el “poder” del llenguatge en el pensament social	36
2.2. La ficció i la realitat.....	40
2.2.1. Utopia i distopia	42
2.2.2. Ensenyar en la distòpia o en la utopia	45
2.2.3. Relació amb els estudis sobre el futur	47
2.3. L'organització social dins l'educació per a la ciutadania democràtica	49
2.3.1. Definició del concepte d'organització social.....	52
2.3.2. Models d'organització social en relació a la ciutadania democràtica	53
PART III: MARC METODOLÒGIC DE LA RECERCA	59
CAPÍTOL 3: Disseny de la recerca.....	61
3.1.Plantejament metodològic.....	61
3.1.1. Recerca qualitativa	61
3.1.2. Perspectiva quantitativa de la recerca	65

3.1.3. La triangulació.....	66
3.2. La mostra	67
3.2.1. Codi de la mostra.....	69
3.3. Instruments	72
3.3.1. Relats de ficció.....	72
3.3.2. Qüestionaris.....	72
3.3.3. <i>Focus Group</i>	73
3.3.4. Evolució i modificació dels instruments emprats.....	74
3.4. Fases de la recerca.....	76
PART IV:.....	81
ANÀLISI DE DADES	81
CAPÍTOL 4: Criteris i temàtiques per a l'anàlisi de dades	83
4.1. Criteris d'anàlisi de les representacions de l'alumnat sobre l'organització social.....	84
4.1.1. Cronòtop	84
4.1.2 Conceptes relacionats: política, societat i economia.....	85
4.1.3 Identificació i anàlisi d'altres temes d'interès social	86
4.2. Anàlisi diacrònic	87
4.3. Anàlisi des d'una perspectiva de gènere.....	89
4.4. Criteris per a l'anàlisi a partir de la triangulació de resultats.	89
CAPÍTOL 5: Mostra 2013.....	91
5.1. Classificació de conceptes i anàlisi dels relats de ficció 2013.....	91
5.1.1. Cronòtop 2013	92

5.1.2. Situació política en els textos de 2013.....	94
5.1.3. Situació social textos 2013	97
5.1.4. Situació econòmica en els textos de 2013.....	99
5.1.5. Altres temes dels textos de 2013.....	101
5.2. Resultats qüestionari 1: sobre els textos de 2013.....	106
5.3. Resultats de les entrevistes grupals de 2013.....	107
5.4. Resultats del qüestionari 2: possibles referents culturals en els textos de 2013.....	115
5.5. Valoració de la utilitat dels instruments de la mostra de 2013	116
CAPÍTOL 6: Mostra 2017.....	118
6.1. Classificació de conceptes i anàlisi dels relats de ficció de 2017.....	118
6.1.1. Cronòtop 2017	119
6.1.2. Situació política en els textos de 2017.....	121
6.1.3. Situació social dels textos de 2017	124
6.1.4. Situació econòmica en els textos de 2017.....	126
6.1.5. Altres temes en els textos de 2017	128
CAPÍTOL 7: Mostra 2020.....	132
7.1. Classificació de conceptes i anàlisi dels relats de ficció 2020.....	132
7.1.1. Cronòtop 2020	133
7.1.2. Situació política en els textos de 2020.....	136
7.1.3. Situació social en els textos de 2020	139
7.1.5. Altres temes en la mostra de 2020	143
7.3. Resultats del qüestionari 1: sobre els relats de 2020.....	147

7.4. Resultats de les entrevistes grupals de 2020.....	154
7.5. Resultats del qüestionari 2: sobre els relats de 2020.....	171
CAPÍTOL 8 : Comparació dels resultats de 2013, 2017 i 2020.....	173
8.1. Comparativa diacrònica dels resultats	174
8.1.1. Situació política.....	174
8.1.2. Situació social.....	175
8.1.3. Situació econòmica.....	176
8.2. Anàlisi des de la perspectiva de gènere. Mostres de 2017 i 2020	182
8.2.1. Situació política.....	182
8.2.2. Situació social.....	183
8.2.3. Situació econòmica.....	184
8.2.4. Altres temes.....	184
PART V: CONCLUSIONS I SUGGERIMENTS.....	189
CAPÍTOL 9. Conclusions i suggeriments.....	192
9.1. Conclusions respecte al plantejament de la recerca i el marc teòric....	192
9.1.1 En relació al relat i el “poder del llenguatge”.....	193
9.1.2 La ficció.....	196
9.1.3 Representacions sobre organització social en l’educació per a la ciutadania	197
9.1.4 Conclusions respecte a la comparativa diacrònica dels resultats ...	199
9.1.5 Conclusions respecte a la comparativa de gènere	200
9.2. Respecte a les preguntes d’investigació, els supòsits i els objectius ..	202
9.2.1 Respecte a la pregunta, supòsit i objectiu n.1	202

9.2.2 Respecte a la pregunta, supòsit i objectiu n.2	204
9.2.3 Respecte a la pregunta, supòsit i objectiu n.3	209
9.3. Conclusions respecte al disseny metodològic.....	210
9.3.1 Conclusions respecte a la metodologia	211
9.3.1 Conclusions respecte als instruments de la recerca	212
9.3.2 Conclusions respecte a la mostra	215
9.3.3 Valoració respecte a les fases de la recerca	216
9.4. Suggestiments	217
9.4.1 Pel que fa a futures recerques	218
9.5 Cloenda: reflexió final.....	219
BIBLIOGRAFIA	223
ANNEXOS.....	229
ANNEX 1: Proposta per realitzar els relats de ficció mostra 2013	231
ANNEX 2: RELATS 2013.....	233
ANNEX 3: Exemple de qüestionari 1 (mostra 2013)	235
ANNEX 4 : Model qüestionari 2 (mostra 2013)	237
ANNEX 5: Enregistrament focus group 2013 + transcripció	239
ANNEX 6: Relats 2017.....	243
ANNEX 7: Relats 2020 + qüestionari 1	243
ANNEX 8: Enregistrament focus group 2020.....	243
ANNEX 9: Qüestionari 2 + intervenció formativa mostra 2020.....	243
ANNEX 11: Taula de recopilació dades dels textos de ficció 2017 i 2020: per gènere i temàtiques.....	245

ÍNDEX D'IL·LUSTRACIONS

TAULES

Taula 1 Resum preguntes, supòsits i objectius de la investigació.....	31
Taula 2 Indicadors conceptes organització social	65
Taula 3 Resum mostra	68
Taula 4 Codi alumnat participant 2013.....	70
Taula 5 Codi alumnat participant 2017 i 2020	71
Taula 6 Codi entrevistes <i>focus group</i> 2013 i 2020	71
Taula 7 Fases de la investigació	77
Taula 8 Seqüència intervenció formadora.....	79
Taula 9 Esquema classificació conceptes polítics, socials i econòmics	86
Taula 10 Resum mostra 2013	91
Taula 11 Resum intervenció fase 1 mostra 2013	91
Taula 12 Buidatge cronòtop textos 2013.....	92
Taula 13 Buidatge conceptes situació política textos 2013	95
Taula 14 Buidatge conceptes situació social textos 2013	98
Taula 15 Buidatge conceptes situació social textos 2013	100
Taula 16 Resum transcripció <i>focus group</i> TEXT_1_13.....	108
Taula 17 Resum transcripció <i>focus group</i> TEXT_2_13.....	108
Taula 18 Resum transcripció <i>focus group</i> TEXT_3_13.....	109
Taula 19 Resum transcripció <i>focus group</i> TEXT_4_13.....	110
Taula 20 Resum transcripció <i>focus group</i> 2013: situació política.....	113
Taula 21 Resum transcripció <i>focus group</i> 2013: situació social.....	113
Taula 22 Resum mostra 2017	118
Taula 23 Resum intervenció fase 1 mostra 2017	118
Taula 24 Buidatge Cronòtop 2017.....	119
Taula 25 Buidatge situació política textos 2017	122
Taula 26 Buidatge situació social textos 2017.....	124
Taula 27 Buidatge situació econòmica textos 2017	126
Taula 28 Resum mostra 2020	132
Taula 29 Resum intervenció fase 1 i fase 2: mostra 2020.....	132
Taula 30 Buidatge cronòtop textos 2020.....	133

Taula 31 Buidatge situació política textos 2020	136
Taula 32 Buidatge situació social textos 2020.....	139
Taula 33 Buidatge situació econòmica textos	142
Taula 34 Transcripció selecció TEXT_ALA_1_20 i qüestionari individual	148
Taula 35 Transcripció seleccióTEXT_ALA_10_20 i qüestionari individual	149
Taula 36 Transcripció seleccióTEXT_ALA_11_20 i qüestionari individual	149
Taula 37 Transcripció seleccióTEXT_ALA_13_20 i qüestionari individual	150
Taula 38 Transcripció seleccióTEXT_ALA_14_20 i qüestionari individual	150
Taula 39 Transcripció seleccióTEXT_ALE_32_20 i qüestionari individual	151
Taula 40 Transcripció seleccióTEXT_ALE_6_20 i qüestionari individual	152
Taula 41 Transcripció seleccióTEXT_ALA_12_20 i qüestionari individual	152
Taula 42 Transcripció seleccióTEXT_ALA_31_20 i qüestionari individual	153
Taula 43 Selecció transcripció <i>focus group_1_20</i> i interpretació.....	154
Taula 44 Selecció transcripció <i>focus group_2_20</i> i interpretació.....	157
Taula 45 Selecció transcripció <i>focus group_3_20</i> i interpretació.....	160
Taula 46 Selecció transcripció <i>focus group_4_20</i> i interpretació.....	163
Taula 47 Selecció transcripció <i>focus group_5_20</i> i interpretació.....	166
Taula 48 Resum respostes qüestionari 1: mostra 2020	171
Taula 49 Resum situació política 2013, 2017i 2020	174
Taula 50 Resum situació social 2013, 2017 i 2020	175
Taula 51 Resum situació econòmica 2013, 2017 i 2020	176
Taula 52 Resum altres temes 2013, 2017 i 2020.....	177
Taula 53 Resum tecnologia 2013, 2017 i 2020	178
Taula 54 Resum igualtat gènere 2013, 2017 i 2020.....	179
Taula 55 Resum educació 2013, 2017 i 2020	180
Taula 56 Resum tipus de món de ficció 2013, 2017 i 2020.....	181
Taula 57 Pregunta, supòsit i objectiu 1	202
Taula 58 Pregunta, supòsit i objectiu 2	204
Taula 59 Pregunta, supòsit i objectiu 3	209

GRÀFICS

Gràfic 1 Temps relats 2013	92
Gràfic 2 Espai relats 2013	93
Gràfic 3 Situació política textos 2013	95
Gràfic 4 Situació social textos 2013	98
Gràfic 5 Situació econòmica textos 2013	100
Gràfic 6 Medi ambient textos 2013.....	102
Gràfic 7 Tecnologia textos 2013.....	102
Gràfic 8 Igualtat gènere textos 2013	103
Gràfic 9 Educació textos 2013.....	104
Gràfic 10 Tipus de món 2013	105
Gràfic 11 Temps textos 2017	120
Gràfic 12 Espai textos 2017	121
Gràfic 13 Situació econòmica textos 2017	123
Gràfic 14 Situació social textos 2017	125
Gràfic 15 Situació econòmica textos 2017	127
Gràfic 16 Medi ambient textos 2017.....	128
Gràfic 17 Tecnologia textos 2017.....	129
Gràfic 18 Igualtat de gènere textos 2017	130
Gràfic 19 Educació textos 2017.....	130
Gràfic 20 Tipus de món textos 2017.....	131
Gràfic 21 Temps relats 2020	134
Gràfic 22 Espai textos 2020	135
Gràfic 23 Situació política textos 2020	137
Gràfic 24 Situació social textos 2020	140
Gràfic 25 Situació econòmica textos 2020	143
Gràfic 26 Medi ambient 2020	143
Gràfic 27 Igualtat de gènere textos 2020	145
Gràfic 28 Educació textos 2020.....	145
Gràfic 29 Tipus de món textos 2020.....	146
Gràfic 30 Situació política per gènere	182
Gràfic 31 Situació social per gènere.....	183
Gràfic 32 Situació econòmica per gènere	184
Gràfic 33 Medi ambient per gènere	184

Gràfic 34 Tecnologia per gènere	185
Gràfic 35 Igualtat de gènere per gènere.....	186
Gràfic 36 Educació per gènere.....	187
Gràfic 37 Tipus de món per gènere.....	188

INTRODUCCIÓ

Aquesta recerca indaga en les representacions de l'alumnat a partir de la seva aproximació als relats de ficció, el que ens permet plantejar una investigació fonamentada en la pràctica d'ensenyament i aprenentatge de les ciències socials. Des de la perspectiva de l'ensenyament volem fer ús de les distopies¹, molt presents en els mitjans de comunicació digitals i amb força influència en el jove. La perspectiva de l'aprenentatge es concreta en els relats de l'alumnat, en els seus testimonis, en els seus escrits i en les seves reflexions. Es tracta d'una recerca diacrònica, que començà el 2013, amb un context diferent, fins l'actualitat, amb un recull de dades en tres moments puntuals. Estem davant d'una recerca qualitativa amb mètodes mixtes.

El present informe d'investigació s'estructura a partir de 5 parts amb diferents capítols cada una d'elles. La primera part està dedicada als fonaments de la investigació, des del plantejament de la recerca, el seu origen i la seva justificació. Aquí es defineix el problema de la investigació, així com les preguntes, els supòsits i els objectius de la recerca.

La segona part d'aquesta tesi es dedica al marc teòric en el qual es recolza aquesta investigació, és a dir, els fonaments per al seu desenvolupament, entre d'altres, es reflexiona sobre el relat i el "poder" del llenguatge en el pensament social, la ficció i la realitat o l'organització social dins l'educació per a la ciutadania democràtica.

La tercera part d'aquesta recerca serveix per plantejar el marc metodològic, en primer lloc es defineix el tipus de recerca i després el disseny de la recerca. Es presenta la mostra seleccionada, els instruments que s'han aplicat en cada moment i, en últim terme, les fases de la recerca en el treball de camp. També

¹ Farem servir el terme distopia sense accent, ja que és el més utilitzat fins ara a tot arreu. Al diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans no apareix el terme sense accent i el terme distòpia s'associa a un terme mèdic sense relació amb aquesta recerca. Un dels espais web on trobem el terme sense accent, entre d'altres, és a la web del *Consorci del Centre de Terminologia TERMCAT, el centre de terminologia de la llengua catalana creat el 1985 per la Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans*: <https://www.termcat.cat/es>

s'especifica com s'ha portat a terme la triangulació de resultats, triangulació d'instruments i temporal.

La quarta part de la tesi està dedicada a l'anàlisi de les dades obtingudes, com s'han interpretat, des de l'anàlisi de les representacions de l'alumnat sobre l'organització social, fins a qüestions com l'anàlisi diacrònica o des de la perspectiva de gènere. Les dades també es triangulen per demostrar la fiabilitat dels resultats, contrastant instruments de recerca com qüestionaris, *focus group* o relats. I es comparen també els resultats en el temps. Es dedica un capítol a cada una de les mostres obtingudes en diferents moments temporals: 2013, 2017 i 2020, a partir dels instruments aplicats en cada moment. Finalment, es triangulen els resultats dels tres anys.

A la cinquena i última part es presenten les conclusions de la recerca, a partir de la discussió de resultats en relació amb el marc teòric, amb la resposta a les preguntes plantejades a l'inici de la investigació. Es fa una valoració crítica del disseny metodològic i s'acaba amb una sèrie de suggeriments per a l'ensenyament i propostes de continuïtat de la recerca.

Tanca la tesi les referències bibliogràfiques citades al llarg de l'informe d'investigació. En últim terme trobareu una relació dels annexos de la investigació, amb algun exemple o amb l'enllaç per poder accedir a tota la documentació.

PART I: FONAMENTS DE LA INVESTIGACIÓ

CAPÍTOL 1: Plantejament de la investigació

Aquest capítol el dedicarem a fer una presentació de les motivacions que han donat lloc a aquest estudi. A continuació, plantejarem el problema i fonaments d'aquesta investigació i, per últim, les preguntes, supòsits i objectius que han servit de guia de la nostra tesi.

1.1. Origen i justificació d'aquesta investigació

L'origen d'aquest projecte de tesi doctoral és el treball de recerca *Els relats de ficció en la construcció de les imatges de futur* (Pascual, 2013) realitzat dins el programa d'estudis del Màster de recerca i investigació en Didàctica de les Ciències Socials, la Geografia, la Història i l'Art de la UAB.

Les conclusions d'aquest treball final de màster les podríem resumir en una idea principal. Davant la pèrdua de drets socials i la desídia general generada per la falta d'expectatives de futur, fruit de la crisi econòmica i política viscudes en el context conseqüent de la crisi de 2008, s'havien creat i difós idees sobre diferents opcions polítiques i l'acceptació o el rebuig de l'ordre social establert. Tanmateix, en l'entorn més proper, tornàvem a sentir, entre el propi alumnat, frases força conegudes, que semblava oblidades amb els anys de vida de la democràcia, frases com: “amb Franco es vivia millor”, “la solució és una dictadura”, o “algú ha de posar ordre!”.²

Aquest fet va motivar la recerca inicial del Treball Final de Màster citat, on preteníem indagar en: Com pensa l'alumnat la societat i la política? Quines alternatives s'imagina? Quin paper estan jugant alguns relats de ficció audiovisual que es poden trobar als mitjans de comunicació tradicionals o digitals? D'on provenen les seves representacions socials?

² En aquest moment la mateixa investigadora era la seva professora de Ciències Socials i educació per a la ciutadania. Aquests comentaris van ser expressats de manera espontània a classe de 4t d'ESO. Quan a classe d'Història es parla sobre problemes polítics i econòmics actuals, alguns alumnes responen amb aquesta mena de frases durant el curs 2012-2013.

Per això vam proposar a un grup d'alumnat de 4t d'ESO la realització de diferents relats on havien d'imaginar un món paral·lel al que estaven vivint. Aquests relats els vam situar en el camp de la ficció, per tal de crear un espai d'expressió el més lliure possible. Vam procurar que l'alumnat no es veiés condicionat pel temari que s'estava explicant en la matèria de ciències socials en aquell moment, ja que la seva professora i la investigadora coincidien.

Els resultats van ser descoratjadors, perquè dels relats es desprenien descripcions de societats molt decadents, negatives, sobretot a nivell polític i social. Aquest fet ens va interessar perquè podria traduir-se en un posicionament de l'alumnat fonamentat en la desconfiança en la política i, per tant, en la conseqüent falta de predisposició per a la participació ciutadana. Per tant, vam arribar a la conclusió que era un tema rellevant per a la investigació, dins del nostre camp d'estudi de la didàctica de les ciències socials i de l'educació per a la ciutadania.

Vam decidir indagar una mica més a partir de l'anàlisi d'aquests resultats. Aleshores vam poder constatar que aquesta visió, en principi dins el món de la imaginació o la ficció, en realitat responia a una crítica del present, reveladora de com viuen i senten la seva realitat social els nois i les noies.

La importància d'aquesta investigació rau en la possibilitat de fer una reflexió metodològica d'ensenyament i aprenentatge des de les ciències socials basat en l'estudi de les distòpies³, que construeix l'alumnat d'educació secundària, emmarcades en l'educació per a la ciutadania. Per això, pararem especial atenció a l'estudi d'aquells aspectes dels relats de l'alumnat que puguin esdevenir indicadors d'on i com adquireixen els nois i noies les seves representacions sobre l'organització social i altres aspectes de la societat. Amb aquests indicadors mirarem de validar la nostra hipòtesi i farem propostes d'actuació dins el marc de l'ensenyament de les ciències socials pensant com poden influir els discursos de l'ensenyament de les ciències socials en la formació d'aquesta ciutadania.

³ Aquest concepte es desenvoluparà en el marc teòric de la present investigació.

A més de la reflexió des de la didàctica, se li ha d'afegir l'interès personal per la ficció i pel cinema, sorgit a partir de la meva formació en Història de l'art. Recordo especialment l'assignatura d'Història del cinema, on vaig poder descobrir pel·lícules que em van marcar, per exemple *Metròpolis*, de Fritz Lang. Tot i que el meu interès per la influència del gènere de ficció distòpica sobre les societats va despertar molt abans, amb l'anàlisi de timpans de les esglésies romàniques, on el relat esculpit alertava d'un futur apocalíptic, no molt lluny de les distopies actuals. Aquí es pot intuir clarament la influència dels relats de ficció, ja sigui els més actuals del cinema o la ficció en altres mitjans, o anteriorment amb altres àmbits artístics. I aquesta influència és la que ens fa qüestionar-nos com afecta a la nostra percepció de la societat o al paper que juguem dins d'aquesta.

Sembla que la tradició dels relats apocalíptics a través de la imatge i la literatura, continuen evolucionant fins l'actualitat (Dei, 2010). De fet, estem vivint una època daurada de la ficció audiovisual. Per entendre l'increïble canvi en el consum de ficció que s'ha donat en pocs anys, és especialment interessant repassar quin és l'origen del consum massiu de cinema de ciència ficció a l'actualitat (Bassa & Freixas, 1993). Sobre aquest canvi reflexiona Cascajosa (2005) en un estudi on repassa la seva evolució i el seu creixement en el context digital. Dins el gènere de ciència ficció ens interessa en especial el gènere distòpic, on podem destacar obres de gran repercussió social en els últims temps, per exemple, podem citar la sèrie de *Black Mirror* sobre la distopia produïda pel predomini de la tecnologia a les nostres vides.

La llista, tant de pel·lícules com en relació a la literatura sobre el gènere de ficció distòpica, seria massa llarga. Però hi ha un element comú a la majoria d'aquests relats: tots estableixen un diàleg que pot ser molt educatiu entre ficció i realitat. Aquest diàleg ens porta a adoptar una mirada reflexiva i crítica, a qüestionar-nos el nostre present immediat i a reflexionar sobre fets que definiran el nostre futur. Aquest diàleg ens sembla que és important per afrontar amb el jovent la seva educació com a part de la ciutadania.

1.2. Problema i fonaments de la investigació

La nostra investigació té un objectiu final vinculat a l'educació per a la ciutadania i al camp de la didàctica de les ciències socials. Per això, tenint en compte l'espai conceptual tan ampli d'investigació que se'ns podia presentar a partir de les possibilitats que teníem davant, vam considerar adequat per a la investigació centrar-nos en el **concepte d'organització social** perquè, com apunten Santisteban (2004) o Santisteban i Pagès (2007), forma part d'un dels grans blocs de l'educació política que poden determinar una possible participació democràtica o acció ciutadana. El concepte d'organització social es relaciona directament amb el respecte a la pluralitat i, amb el mateix temps, amb la necessitat d'aprendre a conviure plegats.

Per dur a terme aquest estudi vam pensar que els relats de ficció podien ser una eina útil per investigar quines representacions sobre l'organització social té l'alumnat. En aquest sentit, basant-nos en els resultats de la primera mostra de la nostra investigació (Pascual, 2013), els temes principals que exposaven els alumnes giraven entorn la política i la societat i també, tot i que menys grau, l'economia. A més, s'exposaven preocupacions sobre el medi ambient, desigualtats socials, tipus de poders opressors o solucions a conflictes socialment rellevants. Aquest ventall temàtic se'ns va presentar com una oportunitat per estudiar les seves representacions respecte el tipus d'organització social i a partir d'aquí vam iniciar l'anàlisi que presentem.

Per últim, vam poder identificar dues visions del tipus de món descrit als relats de ficció: optimistes i pessimistes. Així doncs, les societats resultants es movien bàsicament entre la utopia i la distopia. Aquesta darrera opció ens va cridar l'atenció; per què no han estat capaços d'imaginar un món en clau positiva? Si es tracta d'una generació que ha viscut tota la vida en democràcia, com és que la seva visió d'un món paral·lel o futur respon a societats dictatorials amb un fort control social?

Aleshores, ens van sorgir una sèrie d'interrogants, per exemple: Com preparar l'alumnat des de les ciències socials per interpretar i enfrontar-se a aquests relats pessimistes o a aquestes distopies d'una manera crítica? Per començar, creïem convenient conèixer quin és el grau de consciència social que tenen els

adolescents, les seves representacions socials sobre el món en què vivim i la seva capacitat crítica.

A partir de l'opinió de l'alumnat podrem actuar com a professorat de ciències socials en l'orientació de les nostres propostes didàctiques. Com es tradueixen aquests relats imaginaris en el seu rol com a ciutadà o ciutadana? Sap diferenciar l'alumnat entre ficció i realitat? La seva realitat social esdevé un diàleg amb la seva imaginació? Quin paper juguen els seus somnis, decepcions, por, desitjos o preocupacions?

Un dels grans problemes que ens hem trobat per fonamentar aquesta investigació ha estat la manca d'una bibliografia específica sobre el tema aplicat a l'ensenyament de les ciències socials o a l'educació per a la ciutadania sobre el tema. Per aquest motiu, hem hagut de fer la recerca d'informació en altres camps afins a la didàctica de les ciències socials: els estudis culturals (literatura, cinema, televisió..), la lingüística o la sociologia.

Endinsar-nos en la investigació de la ficció, l'organització social i el relat per separat podria portar cap una investigació massa extensa. Cada àmbit té un gran nombre d'estudis al respecte. La ficció ha estat abordada des de la literatura amb nombrosos estudis. El relat, al seu torn, ha estat estudiat des del camp de la lingüística (Iñiguez Rueda, 2003). Des de la literatura hem consultat obres sobre els límits de la ficció i la realitat, i les diferents classificacions: fantasia, ciència ficció, mons d'anticipació, entre d'altres (Roas, 2001; Garrido, 1997). I també abastament des de la sociologia. Pel que fa a l'organització social, ha estat motiu prioritari d'estudi tant de les ciències polítiques com d'altres ciències socials.

La pretensió d'aquesta investigació no ha estat entrar en profunditat en les especificitats de cadascuna d'aquestes matèries que, per altra banda, ja estan molt ben definides en cadascun dels seus camps d'estudi. Hem utilitzat aquesta bibliografia, sobretot, per definir conceptes clau, contrastar els nostres resultats i obtenir un recolzament teòric sòlid, sense el qual ens hagués estat molt més difícil assolir els nostres objectius.

En aquest sentit, l'exercici d'anàlisi que hem dut a terme amb els relats de l'alumnat ha consistit en extreure els enunciats que han anat apareixent en els

relats de ficció, i contrastar-los a través d'un diàleg dicotòmic, on es contraposen utopies/distopies i realitat/ficció. És a dir, comparant els elements de la ficció amb la realitat de l'alumnat. D'aquesta manera es pot fer una exegesi de les seves representacions per a conformar un discurs de crítica de la societat actual. L'objectiu final d'aquest exercici és crear un debat on l'alumnat pugui prendre consciència dels problemes de l'organització social i les seves alternatives.

El procediment de treball consisteix en oferir a l'alumnat la possibilitat de recrear mons "imaginats", a vegades molt propers a la ciència ficció, per identificar situacions socials reals i poder obrir un camp de discussió a partir d'allò que l'alumnat té interioritzat per diferents motius: influència cultural, consum de ficció (literatura, sèries, cinema...), les notícies o altres tipus d'agents de l'entorn més proper, escola, amistats o família.

1.3. Preguntes, supòsits i objectius de la recerca

Al llarg de la nostra investigació hem intentat resoldre aquelles qüestions que han motivat el nostre estudi. Aquestes preguntes han estat el punt de partida d'un camí que ens ha portat a explorar un camp d'estudi que està molt desenvolupat per la literatura, la ficció i els relats de tot tipus. Però nosaltres ens situem en l'àmbit de la didàctica de les ciències socials i, concretament, en l'educació per a la ciutadania.

L'estudi dels mons de ficció que proposen els joves en els seus relats, ens ha menat a investigar sobre les possibles influències culturals que configuren el seu imaginari respecte al tipus d'organització social, però també com influeix la realitat i també els mitjans de comunicació o les seves pròpies preocupacions en aquestes representacions. Aquests temes s'han anat presentant i reconstruint en el transcurs de la nostra investigació, la qual cosa ha anat definint el nostre treball final.

Cada pregunta es correspon a un supòsit derivat del nostre marc teòric. Aquestes hipòtesis les hem volgut comprovar mitjançant diferents instruments de recollida de dades, que després hem analitzat i sobre els quals presentarem els resultats en aquest treball.

Per últim, ens hem plantejat per a cada un d'aquests punts, un objectiu. Aquest, servirà per resoldre les preguntes i supòsits plantejats a partir d'una acció d'investigació determinada, per així identificar, analitzar i comprovar els nostres pressupòsits.

Síntesi de les preguntes, supòsits i objectius interrelacionats sobre el paper de la ficció i les distopies en les representacions de l'alumnat sobre l'organització social

Taula 1 Resum preguntes, supòsits i objectius de la investigació

PREGUNTA 1	Quines representacions sobre l'organització social d'un món de ficció té l'alumnat de 4t d'ESO ?
SUPÒSIT 1	Quan els alumnes descriuen un món de ficció, generalment elaboren relats de societats on apareix un tipus d'organització social distòpica.
OBJECTIU 1	Comprovar quin tipus d'organització social descriu l'alumnat a partir de la classificació i anàlisi dels conceptes utilitzats en els seus relats.
PREGUNTA 2	D'on prové l'imaginari distòpic dels relats de ficció?
SUPÒSIT 2	Segurament la proliferació de consum cultural, pel·lícules, sèries, literatura... i en especial del gènere de ficció distòpic, esdevé una influència en la manera d'imaginar el tipus d'organització social en els relats de l'alumnat.
OBJECTIU 2	Analitzar quin tipus d'influències culturals dels poden aparèixer en els mons de ficció de l'alumnat.
PREGUNTA 3	Les distopies són un instrument útil per reflexionar sobre el tipus d'organització social del present en l'educació per la ciutadania democràtica?
SUPÒSIT 3	La distopia és un gènere que pot servir com a escenari de crítica de la realitat, especialment del tipus d'organització social, per plantejar temes polític-socials controvertits.
OBJECTIU 3	Identificar, a partir d'un espai d'exposició i discussió de les diferents societats imaginades per l'alumnat, els temes d'actualitat política i social que preocupa l'alumnat i el seu posicionament al respecte.

PART II: MARC TEÒRIC DE LA INVESTIGACIÓ

CAPÍTOL 2: Fonaments teòrics

La present recerca es desenvolupa dins el camp d'investigació de la didàctica de les ciències socials de la UAB i s'emmarca en una línia d'investigació de l'educació per a la ciutadania i la formació del pensament crític i creatiu. Tot i l'ampli ventall de possibilitats que ens ofereix aquest camp d'estudi, hem decidit centrar-nos en com l'alumnat pensa la societat i, en concret, el tipus d'**organització social** que es representa a partir de les seves experiències de tot tipus i el seu consum cultural. Aquest concepte esdevindrà l'eix central al voltant del qual girarà la nostra recerca.

Per apropar-nos a l'objecte d'estudi esmentat ens servirem d'una eina que hem considerat molt útil per a la nostra investigació: els **relats de ficció**. Per aquest motiu, al nostre marc teòric hem inclòs alguns estudis propis de la lingüística, els estudis culturals i la sociologia, que ens han permès fer una aproximació a teories que han servit per enriquir i/o corroborar les pròpies de la didàctica de les ciències socials.

La nostra investigació es fonamentarà en tres eixos principals: els relats, la ficció i l'organització social, els quals prendran sentit mitjançant la seva dialèctica⁴. Per tant, el relat es convertirà en el nostre objecte d'estudi i la nostra eina en la recerca, perquè ens permet analitzar el pensament de l'alumnat a través del llenguatge. La ficció, ens situa en una dimensió on els relats dels alumnes adquireixen llibertat i així ens podem apropar a la seva manera d'explicar el món, sense condicionants acadèmics o escolars previs. I per últim, l'organització social, que esdevé el marc d'estudi de la nostra investigació, com a concepte clau en els estudis socials i en l'educació per a la ciutadania.

Per tant, relats i ficció, per treballar sobre el concepte d'organització social, són elements clau dins la nostra proposta d'investigació, lligats a la formació del pensament social crític i creatiu de la ciutadania. Però tot i que entenem aquests conceptes d'una manera holística, hem trobat adient dividir aquest apartat

⁴ Del grego *diálegein*, "conversar amb algú". Per a Hillmann (2005) és l'art de la conversa, un mètode científicament determinat per relacionar enunciats que es contradueixen i aconseguir la comprensió de les lleis de l'evolució de fenòmens als que fan referència els enunciats.

dedicat al marc teòric en tres subapartats per poder aprofundir en cada un d'ells. Cada un dels conceptes fa referència a un dels àmbits d'estudi que hem abordat. Aquest marc teòric, doncs, recull un seguit de referents bàsics que ens serviran d'aproximació a cada una de les perspectives abordades per fonamentar la nostra recerca.

2.1.El relat i el “poder” del llenguatge en el pensament social

Per apropar-nos una definició bàsica del concepte de relat, en primer lloc hem recollit la definició de dos diccionaris:

Institut d'Estudis Catalans.(2019) Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC2). <https://dlc.iec.cat/>

1 m. [LC] Relació de fets reals o imaginaris.

2 m. [FLL] Obra narrativa en prosa d'extensió inferior a la novel·la.

Real Academia Española. (2020). Diccionario de la lengua española (edición del tricentenario). <https://bit.ly/333ASh8>

1. m. Conocimiento que se da, generalmente detallado, de un hecho.

2. m. Narración, cuento.

Però, al marge d'aquestes definicions, des de la sociologia, hem trobat accepcions que ens interessin per al nostre estudi. Aquestes definicions corresponen a la funció del relat com a vehicle i eina de canalització del llenguatge en la construcció social de la realitat (Berger & Luckmann, 1988). A més, el relat permet situar-se en un camp de creació. Així, entra en joc la imaginació, a partir d'una mirada crítica de la realitat social, de manera que queden obertes diferents possibilitats de construcció d'alternatives socials, ja siguin positives o negatives, optimistes o pessimistes.

Al llarg d'aquest treball tractarem del relat i el discurs (en tant que narració) com a sinònims. Si aprofundíssim en el seu estudi literari i lingüístic podríem parlar de les seves diferències, però per la intencionalitat d'aquest treball no ho hem

trobat necessari. A més, en la bibliografia que presentarem en relació a aquest concepte, els autors fan servir totes dues paraules bàsicament amb la mateixa accepció.

Així doncs, farem una breu definició del concepte de relat en relació amb el significat que se li dona en aquest treball. Considerarem, doncs, el relat com “allò que defineix la nostra personalitat com a individu en tant que ésser social. [...] Les diferents generacions, grups socials, pobles... han elaborat els seus propis discursos que els han fet sentir-se individus pertanyents a un espai i temps determinat” (Duranti, 2000, p. 21). D’aquesta manera es va configurant la memòria històrica i la consciència històrica que, com Pagès i Santisteban (2008) exposen: “tienen una importante función cultural: forman y expresan identidad” (p.100).

En aquest primer apartat pararem especial atenció a la funció i l’ús del relat en el present i en la influència que poden tenir els diferents relats en el conjunt de la ciutadania. També volem analitzar com es pensa la societat a través dels relats i com es representen les conviccions polítiques incloses en els relats. Per tant, aquesta idea ens duu a considerar que el nostre coneixement del món, no resideix, o almenys no en la seva totalitat, en les idees que ens fem del món, sinó en els enunciats que el llenguatge ens permet construir per representar el món socialment. I tal com escriu Benejam (2014): “Allò que les persones sabem de la realitat és resultat d’haver interpretat l’experiència d’aquest món gràcies al llenguatge” (p. 47).

El que hem exposat reflecteix el nostre interès pel llenguatge i ens ha menat a interessar-nos per l’anàlisi del discurs, és a dir, com el llenguatge ens dona eines per interpretar la realitat. Però, seguint un procediment invers, hem tingut en compte la tradició de la sociolingüística que se situa en el paradigma de l’anomenat *Gir Lingüístic*. En aquest sentit hem donat molta importància a la idea d’aquest corrent, en tant que el llenguatge també crea realitats. Aquests estudis fets des de l’anàlisi crític del discurs (Rojo & R.Wittaker, 1998), consideren el llenguatge més com una forma de construcció social que com una descripció de nosaltres i el nostre món. El nostre coneixement del món, segons aquest corrent de pensament, no resideix, o almenys no en la seva totalitat, en

les idees que ens fem del món, sinó en els enunciats que el llenguatge ens permet construir per representar el món socialment.

Aquesta idea ens serveix per justificar la importància que li donem als relats i discursos socials que té interioritzat l'alumnat, en tant que poden determinar la seva acció ciutadana. Tindrem en compte altres estudis fets des de l'anàlisi crític del discurs (Atienza, 2007; Van Dijk, 1999, 2003, 2008) i li donarem especial rellevància als efectes que poden produir els discursos socials en el pensament social o en la vida quotidiana de les persones. Per exemple, pel que fa al manteniment i reforç de l'ordre social, és a dir, la pervivència del *statu quo* de la nostra societat o a com es pot traduir en un posicionament polític.

En aquest sentit hem pres com a punt de referència al sociòleg Imanol Zubero, qui inspirat en Ignatieff (1999), parla de la necessitat de compartir històries, relats, contes, mites...que serveixin de model social (Zubero, 2012):

“El actual clima de desencanto frente a las grandes filosofías del compromiso y a sus propuestas coincide con la desaparición o, al menos, con el debilitamiento de aquellas narraciones morales que servían para dotar de significado a los acontecimientos en los que se juega nuestra propia condición humana y en las que se fundamentaba el compromiso”(p. 23-24).

A l'hora de plantejar-nos que els relats socials poden influir en el compromís social de la ciutadania, hem tingut en compte també els treballs de Giroux (1996, 2001). Aquest autor argumenta que la indústria cultural difon tota una sèrie de principis morals i ètics que van configurant un determinat tipus de comportament social. Aquests esquemes socials, entre ells els tipus d'organització social, s'assumeixen i acaben formant part de la tradició sense parar una mirada crítica. Per exemple, això dona lloc a teories molt esteses socialment com: *sempre hi ha hagut rics i pobres i continuarà havent-hi*⁵ (que serveixen per adoptar una postura conformista davant les injustícies socials i una manca de mobilització social).

⁵ Aquesta frase la va repetir un alumne participant en la nostra investigació. *Focus group_1_13*.

En aquest sentit, també hem trobat interessant que, davant la gran quantitat de filmografia, sèries i videojocs i, en general, cultura de masses que consumeixen els adolescents, hem de tenir en compte la influència que es pot donar en els seus relats. És a dir, fins a quin punt l'alumnat crea imatges noves o bé repeteixen models que s'acaben perpetuant en la realitat. Fins a quin punt els seus relats responen a les seves pors o a imatges impregnades per la influència dels mitjans.

Així doncs, després de fer evidents les funcions socials del llenguatge al llarg de la història i la seva influència en la vida quotidiana (Burke, 1996) no podem deixar de reflexionar sobre la seva funció en l'actualitat. Un exemple el trobem en els discursos polítics i socials que cada cop adquireixen més importància i que, en certa manera, podríem considerar relats, presents al llarg de la història, des d'Aristòtil a Obama (Leith, 2012), que han servit per estendre entre el pensament social la necessitat del manteniment de l'hegemonia del poder. Aquest fet el podem observar des dels mites de l'Antiguitat, passant per l'*exemplum* medieval, fins arribar als nostres dies. En aquesta línia hem trobat interessant una frase de Carville i Begala, comentaristes i consultors polítics que van participar en les campanyes a la presidència de Bill Clinton, on afirmen: "Si no comuniqués amb històries no comuniqués".(citada a Salmon, 2008, p. 139). De fet, podem considerar relats els contes infantils, els discursos polítics o també existeixen els relats audiovisuals, una fotografia no deixa de ser un relat i la publicitat també desenvolupa relats amb la intenció de vendre un producte.

Els relats que pretenen influir en el pensament social s'ha estès al món dels negocis. William Ryan (l'home que va canviar la imatge d'Apple quan va sortir l-Mac), va dir "hemos entrado en la era del relato" (citada a Salmon, 2008, p.43). Reflexiona sobre el pas del *brand image* al *brand story* en el món del *marketing*., la qual cosa ens indica que fins i tot les empreses fan servir les històries per aconseguir l'èxit comercial.

Aquesta idea del poder que pot tenir el relat en la influència del pensament i en la vida quotidiana de les persones, ens ha conduït a interessar-nos pel relat com a eina d'investigació, perquè qui controla el relat pot arribar al poder i mantenir-se, construint una realitat des de la seva hegemonia. Per totes aquestes

raons els i les joves han de comprendre la naturalesa i la lògica dels relats, els mecanismes o els codis dels diversos discursos. D'aquesta manera assegurarem la seva autonomia i la seva independència per participar lliurement.

Considerant aquesta idea del poder social que poden exercir els relats, hem tingut en compte la funció del *storytelling*, com una forma de relat, que estableix Salmon (2008): "el storytelling establece engranajes narrativos según los cuales los individuos son conducidos a identificarse con unos modelos y conformarse con unos protocolos" (p.38).

Hem considerat que existeixen punts de connexió entre aquestes teories i els relats de ficció que ha elaborat l'alumnat participant. Els seus relats, potser interioritzats sense passar per un filtre crític, necessiten d'una anàlisi i una reflexió dins l'aula per dotar-los d'arguments fonamentats i contrastats, almenys, debats i compartits amb els companys i el professor o professora de ciències socials. D'aquesta manera també podran ser capaços de crear els seus propis relats des d'una perspectiva crítica.

2.2. La ficció i la realitat

Etimològicament, la paraula ficció prové del llatí *fictio*, derivat del verb *fin-gere* que a l'origen significava «modelar la pasta del pa» i ençà en sentit figurat «allò que ha estat modelat, inventat, fingit»⁶.

També hem trobat interessant la definició que fa, del concepte de ficció, Karl-Heinz Hillman (2005) des del camp de la sociologia:

"En la construcción de modelos de las ciencias sociales que se adoptan como base, una suposición no necesariamente basada en criterios realistas; por ejemplo, sobre los motivos principales del comportamiento humano (*homo oeconomicus, *homo sociologicus), o sobre la relación causal entre variables científicamente "preparadas". La ficción se encuentra en el primer plano de la heurística científica" (p.358).

⁶ BRUGUERA I TALLEDA, Jordi; FLUVIÀ I FIGUERAS, Assumpta. «fènyer III.2, 1. ficció». A: *Diccionari etimològic*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1996 (2004, 4a edició), p. 388.

A continuació, esmentarem tot un seguit d'autors que fan referència a la ficció i la seva utilitat per fer una anàlisi crítica de la realitat, que esdevé l'objecte d'estudi de la nostra investigació.

La funcionalitat de l'ús de la ficció es veu reforçada perquè és un gènere que permet un distanciament de la realitat que dona lloc a una mirada crítica d'aquesta. Per aquest motiu, hem triat aquest gènere per iniciar la nostra investigació. La nostra elecció es veu reforçada per les teories de Musset (2011, 2012) que recullen Santisteban & Anguerra (2013) des de la perspectiva de la didàctica i l'educació per a la ciutadania: "distanciarse del presente y de nuestra realidad social permite utilizar una especie de lente que agranda los problemas sociales contemporáneos" (p.255).

Aquesta tesi també és recolzada àmpliament en els estudis culturals, especialment pel que fa a la literatura i el cinema, com recull Gispert (2011) "La ficció serveix per recrear imatges del present"(p.129). Tanmateix, pensem que pot determinar l'acció del futur. Aquest plantejament el reforça Francescutti (2003) a la seva *Història del futur*, qui fa una anàlisi sobre com s'ha representat el futur des de diferents mitjans de divulgació i en diferents etapes històriques, el que també recullen Anguera & Santisteban (2013), a la seva reflexió sobre la influència dels mitjans de comunicació en les imatges sobre el futur del jovent actual i en l'educació democràtica:

"el futuro es un constructo imaginario, una necesidad creada por una sociedad que necesita auto-observarse, es el invento de un punto de mira distinto del presente, en este caso el futuro, para analizarse y poder hacer una crítica a su propia sociedad [...] Antes esa función de observación la podían hacer los relatos orales, después el teatro y la literatura, pero hoy día esa función le corresponde al cine y a otros medios de comunicación virtuales, que llegan a un público masivo. La ciencia ficción es el género más popular que trata el futuro, aunque a veces también se sitúa en mundos paralelos, para distanciarse de la realidad social actual" (p.255).

Intentarem veure quines possibilitats té aquest gènere, la ficció, propi del camp de la literatura i el cinema, en l'àmbit de l'ensenyament de les Ciències Socials,

concretament, pel que fa a l'estudi de l'organització social. Per aquesta raó, hem triat dos conceptes que ens poden ajudar a emmarcar el pensament de l'alumnat respecte al tipus d'organització social: la utopia i la distòpia. Els dos conceptes descriuen realitats socials, tot i que cada un dona lloc a gèneres força diferents de descripció, en funció dels contextos creats.

2.2.1. Utopia i distopia

En primer lloc, farem una definició del concepte d'**utopia** segons l'Institut d'Estudis Catalans (2019). Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC2). <https://dlc.iec.cat/>

1 f. [LC] [PO] [FS] Concepció imaginària d'una societat ideal.

2 f. [LC] [PO] [FS] Concepció d'un ideal irrealitzable.

En segon lloc, busquem el significat del concepte de **distopia** segons la Real Academia Española. (2020). Diccionario de la lengua española (edición del tricentenario) <https://dle.rae.es/diccionario>

1. f. Representación ficticia de una sociedad futura de características negativas causantes de la alienación humana.

Pel que fa al concepte de distopia en català, no apareix als diccionaris consultats.⁷ Però a *Termcat, centre de terminologia* <https://www.termcat.cat/es> apareix la següent definició: *Lloc o estat imaginari on tot és oposat a una situació ideal com la que planteja una utopia.*

Podem considerar que la utopia és un lloc que no existeix, que es defineix com una "concepció imaginària d'una societat ideal", i tindria com a concepte antagònic la distopia, entès com una utopia negativa; on la realitat transcorre en termes oposats als d'una societat ideal, normalment vers una societat opressiva, totalitària o indesitjable on les tendències socials es duen a extrems apocalíptics.

Els conceptes d'utopia i distopia estan moltes vegades interrelacionats i són difícils de separar, de vegades una alternativa utòpica segueix a una altra

⁷ DIEC2, Diccionari.cat, Enciclopèdia.cat

distòpica i a l'inrevés. Ho podem comprovar en la literatura des de fa dos segles o en les produccions audiovisuals més modernes (Bombini & Lomas, 2020; Jameson, 2009). En la societat de l'espectacle de Debord (1976, 1996) la utopia i la distopia se succeeixen i s'alternen en les pantalles, tot i que predominen les distopies i els mons apocalíptics, que semblen més atractius en un mercat que reclama cada vegada més ficció.

Tot i que el terme de distopia va ser encunyat com a antònim d'utopia, igualment s'usa per fer referència a una societat fictícia (freqüentment emplaçada en el futur). Cal assenyalar que, actualment, el concepte de distopia està adquirint un significat propi i independent del d'utopia. Cada cop més, en els estudis culturals, literaris i cinematogràfics, es parla de distopia com un gènere en sí mateix amb unes determinades característiques (Bombini & Lomas, 2020). Aquestes característiques són: la deshumanització, els governs totalitaris, els desastres mediambientals, situacions apocalíptiques o societats en direcció a un col·lapse. Generalment, s'ambienten en el futur o en societats existents. Normalment s'utilitzen per cridar l'atenció sobre la societat, la política, l'economia, la religió, els perills de la ciència (guerres nuclears) o la tecnologia com a mitjà de control social.

Les distopies descriuen societats futures o paral·leles o atemporals, amb una evolució diferent de la nostra, amb esdeveniments històrics propis. Podem considerar que moltes vegades podrien tenir una finalitat didàctica, la de mostrar cap a on es dirigeix la nostra societat si la situació no canvia i soluciona els seus problemes. Les distopies van començar a aparèixer a finals de segle XIX i han continuat fins als nostres dies. Moltes vegades expressen por, la por a l'aparició d'una societat autoritària o repressora.

La distopia és un dels subgèneres de la ciència ficció. Sens dubte una de les més conegudes dins el món de la literatura és *1984*, de George Orwell i, més actual, per exemple i entre moltes altres, *El conte de la donzella*, de Margaret Atwood, una visió feminista d'una dictadura religiosa als EUA. Les dues han tingut més impacte quan han estat passades al cinema. Dins el cinema i les sèries a la televisió o en diferents plataformes digitals la llista és llarga i tampoc és l'objectiu d'aquesta recerca. Només volem constatar la gran demanda que

hi ha a l'actualitat d'aquest tipus de ficció. Potser la situació de pandèmia que vivim ara farà canviar el concepte de distopia, com ha canviat ja el nostre concepte de futur, degut a la sensació d'incertesa que ens ha deixat la crisi sanitària mundial.

La utopia i la distopia, en tant que temàtiques que poden esdevenir en crítica social contemporània, que a la vegada ens permeten connectar amb l'educació per al futur, però també del present, pensem que poden ser una eina útil en la recerca i en la innovació en el camp de la didàctica de les ciències socials o de l'educació per a la ciutadania. En la recerca ens permeten apropar-nos a les representacions socials de l'alumnat i a les seves possibilitats de canvi. Quant a la innovació educativa és una estratègia magnífica per treballar a partir de problemes o conflictes socials.

Degut a que les representacions socials sobre el tipus d'organització social poden estar referides a utopies o distopies, ampliarem la definició d'aquests conceptes en relació al nostre estudi. Aquests tipus de mons, tant l'ideal com el no desitjable, els podríem ubicar en una categoria temporal que Santisteban & Pagès (2008) denominen com a "temps de ficció". El temps de ficció ens indica, que: "en la sociedad actual el tiempo parece no tener límites, las simulaciones nos proporcionan ejemplos o imágenes de todas las épocas en todos los espacios" (Santisteban & Pagès, 2008, p.95-127).

Per això, en aquesta investigació hem volgut distanciar-nos d'un espai i temps concret. A l'hora d'endinsar-nos en aquest camp d'estudi, hem tingut en compte la classificació que fan Santisteban. & Pagès (2008) en relació a les imatges positives i negatives del futur:

"a) las **creencias**, que han dado lugar a la escatología y a la apocalíptica, también al milenarismo y al mesianismo, así como a los mitos del fin del mundo;

b) las **ideologías**, que han producido las utopías, las cuales han jugado un papel muy importante en la configuración del pensamiento social contemporáneo;

c) la **ciència**, que utilitza la prospectiva para analizar la posible evolución de los acontecimientos en el futuro". (p.95-127)

De la classificació anterior, pel que fa a l'anàlisi que s'ha dut a terme en aquesta recerca, els nostre estudi l'ubicaríem en l'àmbit de les ideologies, en relació a la concepció sobre el futur. Perquè considerem que les utopies i les distopies poden influir en la formació del pensament i participació social. Tanmateix, les creences i la ciència, també són perspectives colaterals que apareixen molt lligades a les ideologies.

2.2.2. Ensenyar en la distòpia o en la utopia

L'enfocament de la nostra proposta didàctica en la fase formativa d'aquesta investigació l'hem relacionat amb el darrer estudi de Giroux (2019), concretament hem trobat el vincle amb la nostra tesi en el capítol titulat *La educación distópica en una sociedad neoliberal* on fa una crítica de les polítiques conservadores i neoliberals. Giroux situa aquest assaig en el marc de l'educació superior dels EEUU i exposa una sèrie d'arguments que també podem aplicar al nostre context educatiu. Precisament, parla de per què l'educació superior té un futur, des del seu punt de vista, pessimista. Entre d'altres motius considera que té un gran pes la falta de contra-arguments, que qüestionin les actuals polítiques neoliberals i, per això, reivindica la necessitat de nous vocabularis per combatre els dogmes de la política centrada en la llei del mercat o del neocapitalisme.

La tesi anterior reforça la nostra investigació i la necessitat d'investigar sobre les representacions del concepte d'organització social en l'alumnat. El nostre objectiu és aportar coneixement per afavorir que l'alumnat entengui els mecanismes del poder dominant d'una societat. Cal que reflexioni sobre les seves conviccions, sobre les seves idees i sigui capaç de posar-les en qüestions a partir de la valoració ètica des de la justícia social o els drets humans. L'última finalitat d'aquesta recerca és saber com l'alumnat pot comprendre els mecanismes d'organització i funcionament d'una determinada societat i, així, combatre els aspectes que consideri que no són justos des d'una perspectiva crítica i constructiva.

Aquest tipus de coneixement pot ajudar a definir el paper de l'alumnat com a ciutadà crític i promoure la seva participació. En aquest sentit, considerem important fer una reflexió sobre els mecanismes d'aprenentatge de diversos aspectes de l'organització social, per tal d'arribar a alguna proposta pràctica de millora. Les distopies poden influir en el nostre imaginari social o en la nostra predisposició a la participació o la intervenció social, per això, el seu estudi ens podria donar algunes claus i algunes pautes per aplicar al camp de l'educació per a la ciutadania.

Voldríem afegir la reflexió d'un professor de grau d'un curs de fonaments de l'educació de la Universitat de l'Estat de Missouri, Steve P. Jones. Aquest professor recull la seva experiència a partir d'una activitat que consistia en fer un estudi comparatiu entre la *República*, de Platón i *Un món feliç*, d'Aldous Huxley. Steven (2013) al seu assaig titulat: "Cuando los alumnos de grado universitario leen *Un Mundo Feliz*, de Huxley, y la *República*, de Platón, en un curso sobre fundamentos de la educación"⁸, l'autor manifesta el següent:

"Una distopía empieza por mostrarnos lo que impide la vida social; la utopía, mostrándonos lo que es posible. Sin embargo, las mejores distopías, en realidad, son como las mejores utopías: valiosas para la representación de las posibilidades humanas que tarde o temprano emergen en el argumento, pero también como un argumento en sí mismas para plantearse los grandes temas y cuestiones del mundo político y social. Una buena distopía y una buena utopía nos proporcionan herramientas para pensar e ideas sobre las que reflexionar"(p.118).

L'autor conclou l'assaig, com ell mateix defineix, amb una petició per a la formació del professorat:

"Que la facultad de magisterio use la literatura distópica no como vehículo para una diatriba o arenga sobre los males de la sociedad moderna -sobre todo, de las sociedades capitalistas y tecnológicas modernas-, sino como medio para iniciar con los estudiantes un análisis más equitativo y respetuoso de las complejas ideas educativas y políticas" (p.119).

⁸ Traducció feta per Verónica Canales

Estem d'acord amb aquesta visió de l'ús de la ficció distòpica com a eina d'ensenyament i de reflexió. Per aquest motiu el nostre estudi ha utilitzat la ficció i la distopia com a punt de partida de la investigació.

2.2.3. Relació amb els estudis sobre el futur

No hem trobat estudis directes sobre les representacions de l'organització social en els relats de ficció de l'alumnat de secundària. L'àmbit que més s'apropa i que ens ha servit de font d'inspiració per a la construcció i desenvolupament dels instruments de recerca, són els Estudis sobre el Futur des de la sociologia o la filosofia (Luhmann, 1992; Bell, 1997a; Serra del Pino, 1998; Bas, 2002; Eckersley, 2002) i el camp de l'Educació per al Futur (Santisteban, 1994; Slaughter, 2000, 2002; Hicks, 2006; Santisteban, & Anguera, 2014a). Alguns d'aquests estudis arriben a plantejar l'educació per al futur com una alternativa al predomini negatiu de les distopies (Slaughter, 1998, 2003; Santisteban, & Anguera, 2013). Fins i tot, Hicks (2011) ha reflexionat com l'interès sobre el futur apareix quan s'estan vivint situacions perilloses de guerra o amenaces d'altres tipus. És a dir, que apareix quan el futur que pensàvem que viuríem està en perill.

La nostra investigació, tot i que se situa en l'elaboració de relats en un espai atemporal i, a vegades, en mons paral·lels sense una contextualització històrica determinada, no pot obviar la relació evident del nostre objecte d'estudi amb els estudis sobre el futur.

La utopia i la distopia, en tant que temes de crítica social contemporània, ens permeten connectar la nostra recerca amb l'educació per al futur. Per exemple, com indiquen Anguera & Santisteban (2013) "encontramos la utopía como forma de imaginar el futuro" (p.257). O Polak (1955) qui considera que les utopies sempre han inspirat una acció crítica per al canvi. En el mateix sentit podem trobar aquesta funció en les distopies. Així doncs, no podem deixar de banda la relació entre el tipus de pensament social positiu o negatiu amb el futur i tampoc amb la crítica del present.

Per exemple, Hicks (1998) considera que hi ha una addicció a la distopia més que no pas a la utopia. Culpa a la postmodernitat deconstructiva en la que

estem immersos en provocar una imatge negativa del futur. Per aquest motiu, proposa treballar sobre imatges positives del futur, que es puguin contraposar amb la inundació de imatges distòpiques que ens envolten des dels mitjans de comunicació (Santisteban & Anguera, 2013).

Per a Rubin i Linturi (2001) les imatges del futur que construïm les persones son, en realitat, una reinterpretació del món actual a partir de les idees que tenim sobre la societat, en funció de les nostres experiències. En conseqüència, és fonamental treballar amb aquestes imatges i amb aquestes idees sobre possibles futurs utòpics o distòpics, a l'ensenyament. Per tant, creiem que la distopia és una forma d'interpretar el futur on es poden veure les pors projectades per una determinada societat, individu, generació o grup social i, en el cas d'aquesta investigació, el focus es posarà en les representacions d'uns grups de nois i noies en un context determinat.

Aquest treball també se situa en la línia que defensa Hutchinson (1998) sobre el pensament de l'alumnat. Aquest autor exposa que és molt important escoltar la joventut, les seves esperances i les seves pors. En la majoria de casos els problemes i els somnis són deixats de banda a l'escola, la qual cosa ens impedeix conèixer les seves imatges sobre el futur, saber d'on provenen i treballar amb elles (Santisteban & Anguera, 2013).

D'altra banda, cal considerar que les històries poden exercir influència en la creació de realitats i, per tant, poden determinar una forma d'actuar de les persones, els textos de ficció poden fer emergir realitats latents, especialment de present i futur, encara que també del passat, que la societat pot anar assumint com a possibles.

Un altre motiu pel qual prenen tanta importància les imatges de futur el podem trobar en l'exposició de l'estudi de Polak (1955), que indaga en la perspectiva històrica per comprendre l'augment de les distopies i ho relaciona amb l'etapa de postguerra:

“Las imágenes del futuro son el reflejo de la salud y del bienestar de una sociedad. [...] Las experiencias de las dos guerras mundiales y después la llamada guerra fría habían convertido el futuro en un lugar sin esperanza y lleno de miedo, las utopías dejaban paso a las distopías, como

las de Huxley o Orwell” (Polak, 1995, citat per Santisteban & Anguera, 2013, p.254).

Pensem que és important tenir en compte aquestes dues visions de la societat, ja que responen a un tipus d'organització social lligada a una visió més o menys democràtica i un posicionament polític més o menys participatiu o radical del nostre alumnat, el qual determinarà el seu futur. Som hereus del nostre passat conscientment o inconscient, aquesta herència condiona les nostres expectatives d'organització social i política, però també som lliures per construir futurs diferents (Santisteban & Anguera, 2014b).

Les relacions entre el passat històric, el nostre present i la construcció del futur és el camp de la consciència històrica (Rüsen, 2001, 2004, 2007; Seixas, 2004, 2006; Pagès & Santisteban, 2008; Santisteban, 2010). L'educació per al futur pot partir de les distopies dels mitjans de comunicació o del propi alumnat, sigui quin sigui el seu origen, però el seu últim objectiu és la construcció d'un futur desitjable. En aquest sentit, les relacions entre l'educació per al futur i la consciència històrica, orientada també al futur, es troben interrelacionades (Santisteban & Anguera, 2014b). En definitiva, partir de les distopies ens permet recórrer el camí des de la ficció fins a la prospectiva científica, d'anàlisi d'altres realitats futures o paral·leles, amb alternatives d'organització social.

2.3. L'organització social dins l'educació per a la ciutadania democràtica

El concepte d'organització social s'ha decidit prendre com a uns dels nostres referents teòrics. D'una banda, perquè el tipus d'organització social, especialment en l'aspecte polític, era una dels temes més recurrents dels relats dels mons de ficció que hem analitzat. En aquest sentit, vam trobar interessant estudiar com pensa i, sobretot, quin tipus de narracions sobre l'organització social fa l'alumnat.

Una altra raó per la qual hem focalitzat el nostre interès en el concepte d'organització social és perquè forma part d'un dels grans blocs de l'educació política que poden determinar una acció ciutadana, tal i com assenyala Santisteban (2004) i Santisteban & Pagès (2007). Per a aquests últims, l'organització social

dona resposta a la pluralitat, com a concepte fonamental de l'organització política, és a dir, pensem de manera diferent, per aquest motiu ens de posar d'acord per organitzar-nos i poder fer possible la convivència.

L'organització social d'una determinada societat es defineix a partir de com s'entén el poder:

“Un elemento clave de la educación política es la conceptualización del poder, como se justifica, como se estructura y como se relaciona con otros conceptos como libertad, igualdad o justicia. Por otro lado, hoy día el poder adquiere tonalidades variadas, los medios de comunicación, por ejemplo, pueden llegar a tener un gran poder” (Santisteban, 2004, p.9).

Aprofundint una mica més, Santisteban & Pagès (2007) consideren que, al costat de les concepcions sobre el poder, el tipus d'organització social també es defineix a partir de com la societat resol els seus conflictes.

Aquesta tesi ens ha portat a fer una reflexió sobre **els diferents tipus d'organització social** que porten implícita una visió positiva o negativa, és a dir, utopies i distòpies, tal i com hem definit als apartats anteriors. Li donem importància a aquest fet perquè ens plantejem què pot passar quan aquestes visions positives o negatives de la societat (moltes vegades en forma de relats estesos socialment) poden esdevenir conviccions polítiques.

Aquest aspecte és el que ens ha preocupat especialment, ja que un dels objectius del nostre estudi és contribuir d'una manera modesta, a la millora de l'ensenyament-aprenentatge des d'una perspectiva crítica fonamentada en l'educació per a la ciutadania.

Investigar sobre el concepte d'organització social el trobem necessari, des del punt de vista de la representació social que l'alumnat en té d'aquest. Però, evidentment, aquest concepte en sí mateix és difícil d'analitzar. Això ha fet que aquesta tasca vagi acompanyada d'altres elements clau que se'n deriven del concepte d'organització social. Així doncs, un cop presentada la definició d'aquest, afegirem la definició d'altres conceptes relacionats amb els models d'organització social. Hem trobat adient afegir aquestes definicions

relacionades, especialment vinculades al poder polític, perquè serveixin com a referent a l'hora de fer la classificació i anàlisi dels relats de ficció.

D'altra banda, hi ha una relació que ens interessa entre l'organització social i els relats, a través de com s'estén aquesta organització social en els estudis de Literacitat crítica. Així, per exemple, Cassany (2015) defineix l'organització social des de la perspectiva de l'anàlisi crítica del discurs:

“Organización social: conocer y participar en las instituciones en el seno de las que se desarrollan las prácticas escritas; eso incluye conocer los contextos sociales, las disciplinas académicas o epistemológicas, los diversos grupos sociales de una comunidad, etc.” (p.90).

L'anterior definició ens porta a considerar que l'organització d'una societat comporta determinats valors i creences, que es reflecteixen en les representacions socials de l'alumnat:

“Valores, representaciones: vinculadas con las prácticas lectoras y escritoras, con las identidades del lector y del autor y con las instituciones y su organización, se desarrollan unos determinados valores y concepciones sobre el mundo (un imaginario, unos prejuicios, unas representaciones individuales y sociales sobre la realidad, etc.)” (Cassany, 2015, p.90).

Aquesta tesi proposa analitzar els relats de l'alumnat per comprendre les seves idees sobre l'organització social i, des de una perspectiva crítica, posar en qüestió les estructures socials imaginades, contraposant-les a estructures basades en la justícia social o els drets humans. En aquest sentit no estem lluny de l'ús del llenguatge que proposen alguns autors:

“Las ciencias del lenguaje también aportan teorías y conceptos relevantes para la criticidad. La teoría sistémico-funcional de M.A.K. Halliday establece un paralelismo entre la estructura del uso lingüístico (el registro, las funciones del lenguaje) y la organización social. El Análisis Crítico del Discurso va más allá al proponer usar la teoría lingüística para analizar los discursos de los grupos dominantes y contribuir así a

desenmascarar las iniquidades de determinadas situaciones” (Cassany & Castellà, 2010, p.359).

Aquesta concepció de l'anàlisi crítica del discurs aplicada a la descripció de l'organització social que sorgeix dels relats dels nois i noies, ens permet la crítica social i pensar alternatives al discurs distòpic o, també, al discurs hegemònic del poder.

2.3.1. Definició del concepte d'organització social

Pel que fa a la **definició d'organització social**, ens ha semblat interessant basar-nos en el sociòleg Hillmann (2001). Aquesta decisió s'ha pres perquè té en compte molts dels aspectes que es desprenen de la nostra anàlisi inicial, és a dir, de la mostra de 2013, sobretot vinculades a les relacions de poder per definir l'organització social:

“[...] Como formación social desarrollada históricamente, la organización manifiesta también siempre **desigualdades sociales, relaciones de dependencia** y de **subordinación**. En relación con el conjunto de la sociedad, la organización, junto a su significado técnico-social como instrumento racional para la realización eficiente de objetivos, tiende a adquirir el carácter de **medio de dominación**.

Como en la organización está determinado en principio y de antemano - es decir, antes de que se exprese la voluntad de los poseedores de una posición particular, en especial de las subordinadas – qué debe hacer cada cual en una situación, quién debe hacer cada cual en cada situación, quien tiene que mandar u obedecer en cada situación, de quién tiene que hablarse para obtener determinada información y quién la da, con quién hay que tratar y desde qué aspecto y cómo, se puede distinguir entre distintos aspectos estructurales de la organización: por ejemplo, la estructura de **autoridad**, de **rango**, de **status**, de **comunicación y de información**”.

A l'hora de treballar el concepte d'organització social tindrem en compte altres característiques destacades en el treball de Santisteban & Pagès (2007), que

ens serviran de guia en l'anàlisi de la nostra investigació i que es recullen en el paràgraf següent:

*“La «**organización social y política**» de una determinada comunidad se caracteriza por su «**representación del poder**» en sus diversas formas (económico, político, social), y en sus diversos significados (autoridad, legitimidad, liderazgo). La organización social se diferencia también por la «**representación del conflicto**», por los conceptos de estabilidad, control, paz, violencia y otros conceptos políticos relacionados con el orden/desorden” (p.6).*

2.3.2. Models d'organització social en relació a la ciutadania democràtica

A l'hora de centrar-nos en l'estudi de l'organització social, hem trobat necessari incloure la nostra perspectiva del concepte de democràcia. Considerem que és un model polític que hem d'aspirar a millorar cada dia per avançar socialment:

“La democracia no se puede definir como un conjunto de leyes, sino como una cultura política. La democracia es un ideal, en la medida que la democracia real no es nunca la democracia que querríamos” (Santisteban A. , 2004, p. 1).

La democràcia com a sistema polític, però també com a manera d'afrontar la vida quotidiana, a la família, a l'escola, amb els amics, etc. D'aquesta manera, és converteix en un dels nostres eixos d'anàlisi en l'educació per a la ciutadania que pretenem.

Com podem veure en l'apartat de l'anàlisi de les dades, la classificació dels diferents conceptes vinculats al tipus d'organització social, farà referència a conceptes positius i negatius segons els principis democràtics definits a cada tipus de societat.

A continuació de la definició presentada de democràcia que hem pres com a referència, hem afegit les definicions d'altres models polítics que ens han servit per situar algunes de les característiques polítiques i socials dels relats que hem analitzat.

En primer lloc, farem un resum del concepte de democràcia segons els sociòleg Hilmann (2005).

“**Democràcia.** (Del grec *demokratia* “gobierno del pueblo”). Concepto polisémico y teóricamente controvertido en sociología política, porque se usa en sentido tanto normativo como empírico-descriptivo o histórico-tipológico para designar cierto conjunto de elementos estructurales del ejercicio de soberanía política (y en parte también social) de un sistema. Frente a la autocracia (gobierno de un solo individuo) y la aristocracia u oligarquía (gobierno de un pequeño grupo de privilegiados sobre el resto de la población), la democracia -según el modelo griego de ese concepto, con el que se describían ciertas formas de Estado de acuerdo con el número de personas que ejercían el poder- sólo significó originalmente la dominación que el conjunto del pueblo ejerce sobre sí mismo. Los asuntos de la *polis* (ciudad-estado) griega, relativamente pequeña y fácil de abarcar, se podían tratar en asambleas conjuntas y abiertas a todos los ciudadanos libres, es decir, según una democracia directa, en la cual todos opinaban sobre las leyes, votaban y tomaban decisiones políticamente relevantes. En la sociedad de masas occidental moderna, por el contrario, se ha construido una democracia representativa, indirecta, constituida por el parlamento como órgano central representativo y unas élites políticas elegidas. En determinadas ocasiones se admiten las decisiones del pueblo en forma de elementos plebiscitarios o de decisión política directa. El concepto de democracia queda prácticamente vacío de contenido cuando lo utilizan los gobiernos totalitarios aparentando legitimidad bajo la forma de una llamada “democracia popular”. Las características constitutivas de la **democracia occidental moderna** son:

- a. **principio de soberanía popular**, según el cual una instancia gubernamental político-estatal sólo puede pretender el reconocimiento general cuando ha sido legitimado por el pueblo, es decir, cuando ha sido constituida por decisión del pueblo y se debe, por lo mismo, a la voluntad del pueblo;

- b. **principio de igualdad de las personas** con relación a la (posibilidad de) participación universal de todos los ciudadanos en el proceso de determinación política;
- c. **principio de libertad personal**, puesto en práctica mediante la protección del derecho a la libertad (derechos fundamentales), que restringe en principio el ejercicio de soberanía del poder estatal, en cuanto garantiza a cada ciudadano, como presupuestos de su participación en la toma de decisiones políticas, el libre desarrollo de su personalidad, la seguridad ante la arbitrariedad, el terror y la prevaricación y el libre albedrío;
- d. **principio de igualdad social**, que a través de la acción estatal proporciona protección al ciudadano, frente a los grupos con poder social, es decir, frente a otros ciudadanos; en este sentido, proporciona protección en la medida en que la acción de éstos pudiera impedirle el desarrollo y articulación de sus intereses y oportunidades, lo cual equivaldría a su exclusión del ámbito de la formación de la voluntad democrática y política y a la monopolización de ésta por los grupos de poder social;
- e. **principio de control del gobierno institucional**, realizado por organizaciones e instituciones, en la cuales, y a través de las cuales, los ciudadanos hacen efectivo su papel en el proceso de participación política y controlar los resultados de la actuación política estatal. La traducción de estos principios en un poder democrático real no es sólo un problema de regulación normativa, sino que depende de supuestos sociales e individuales de una ordenación estatal histórica específica. Los elementos constitutivos del concepto de “democracia”, ahora mencionados, permiten percibir la tensión entre los postulados liberales (orientados al ciudadano como sujeto de voluntad autónoma) y los postulados igualitarios (que, en nombre de los postulados de la justicia, limitan las oportunidades de desarrollo de los individuos). La democracia de masas se ha convertido en una democracia de asociaciones y de partidos, en la que los distintos intereses, organizados como en un paralelogramo de

distintos grupos de influencia, aspiran al bien común como resultado de procesos de compromiso pluralistas y ya no por la orientación del conocimiento y la representación de los objetivos, absolutamente convertibles, por parte de los ciudadanos que se comunican directamente. A la democracia del *Estado de derecho - debilitado, abrumado y reprimido a sabiendas por la gran cantidad de intervenciones y de medidas distributivas, una extensa red de cobertura social y de mejoras de bienestar material, contradicciones de clase y competencia entre grupos-, la articulación de alternativas políticas se le convierte en un problema añadido. La apatía política, la concurrencia política presente sólo como organizadora de grupos de poder, el insuficiente debate político público, la superficialidad en la preparación de los procesos electorales y en los nombramientos de cargos, la dejación de las decisiones políticas a manos de círculos cerrados de grupos influyentes tienen como consecuencia que se cuestionen ideas hasta ahora vigentes que vinculan la democracia con el parlamentarismo. Las elecciones como manifestación de la democracia indirecta quedan desvaloradas, ya que expertócratas y pequeños grupos de intereses disponen de poder suficiente sobre los mecanismos psicológicos y materiales que influyen en la política como para poder dominarla y devaluarla, recurriendo a conocimientos profesionales (supuestamente racionales). Los parlamentos y gobiernos constituidos según la norma de democracia formal y obligados a dar cuentas públicamente al elector quedan en todo caso devaluados, ya que las decisiones fundamentales se toman fuera de los órganos constituidos por los procesos electorales. La conciencia de que la democracia no funciona como sistema de orden que garantiza la seguridad y la libertad individual o social, cuando determinadas relaciones de dominio las vuelven ineficaces, ha hecho surgir de nuevo la discusión sobre cómo pueden preservarse los principios democráticos” (Hillmann, 2005, 1-11).

El mateix sociòleg ens proporciona l'explicació sobre altres conceptes relacionats amb diferents tipus d'organització social, que es contraposen al concepte de democràcia i ens serveixen, també, per analitzar els relats i les distopies de l'alumnat.

“Autoritarismo. Hegemonía de las relaciones socioestructurales que favorecen la aparición y la ascendencia social y política de personas autoritarias[...] Autoritarismo significa una distribución del poder político según la cual todas las decisiones importantes pasan por una persona o por los pequeños grupos dominantes[...]” (Hillmann, 2005, p. 63).

(...)

“Dictadura. Forma de autoridad absoluta y sin término temporal alguno sobre un Estado, ejercida por una sola persona o un grupo de poder (resultado de la correspondiente estructura sociopolítica). La dictadura, entendida en sentido escueto, carece absolutamente de legitimidad o legalidad constitucional y se apoya (sobre todo en los países agrarios o en vías de desarrollo) en los órganos coercitivos del Estado puestos bajo el mandato de un déspota o de una junta militar. La dictadura “cesarista” se legitima por la aclamación plebiscitaria de un pueblo, que, mediante manipulación y agitación, es conducido a un tipo de asentamiento ignorante e indiferenciado, básicamente emocional. Los restantes órganos políticos estatales, que también pueden existir en una dictadura (parlamento, partidos, órganos de gobierno, altos tribunales, etc.) no tienen ninguna capacidad de decisión o de control sobre los procesos políticos y sirven sólo como manifestación necesaria “hacia dentro” o “hacia fuera” de (aparente) legalidad constitucional” (Hillmann, 2005, p. 229).

(...)

“Oligarquía. (En griego, “gobierno de unos pocos”). Dominio de un pequeño grupo, dentro de un Estado o de una organización. En sociología política, problema de investigación preferente, desde el momento en que, en los sistemas sociales, ideológicamente comprometidos con el principio de la democracia, se han establecido tendencias al debilitamiento de la voluntad política pública y al enquistamiento y predominio de grupos rectores. El problema de la llamada “oligarquización” de las grandes organizaciones se trata en conexión con las consecuencias funcionales de la racionalización y burocratización internas del sistema, así

como con la exigencia política de democratización” (Hillmann, 2005, p. 655).

(...)

Totalitarismo. Sistema que lo abarca todo. Concepto de las ciencias políticas no sólo descriptivo, sino también por supuesto crítico y negativo, que se aplica a los sistemas de dominación política que se caracterizan por su tendencia a la centralización, uniformización y reglamentación unilateral del conjunto de la vida política, social y cultural y por la carencia de las estructuras fundamentales de una democracia. a) una ideología que exige que la obligada lealtad ilimitada de los ciudadanos y todas sus actividades sociales y políticas estén orientadas a la consecución de un estadio social final; b) un partido único, dirigido de forma jerárquica y burocrática por una sola persona como movimiento político de masas e instrumento supremo de dirección política; c) una policía secreta que actúa con métodos terroristas; d) el monopolio de las noticias y de los medios de comunicación de masas; e) el monopolio de las armas para eliminar cualquier oposición política; f) una economía dirigida y administrada de forma centralista” (Hillmann, 2005, p. 983).

Altres conceptes els hem anat a buscar a alguna altra font general, per tenir un referent a l'hora d'analitzar els relats.

“**Anarquisme.** Doctrina politicosocial que preconitza la llibertat total de la persona humana i la desaparició de l'estat i de la propietat privada, que són considerats opressors i explotadors del poble” (Definició extreta de l'Enciclopèdia.cat)⁹.

⁹ <https://www.enciclopedia.cat/search/terms/472183/anarquisme>

PART III: MARC METODOLÒGIC DE LA

CAPÍTOL 3: Disseny de la recerca

En aquest capítol presentarem la metodologia emprada en la nostra investigació. Ens trobem davant d'una recerca educativa del camp de la didàctica de les ciències socials i l'educació per a la ciutadania, que se situa dins el paradigma de la teoria crítica i que es basa en un estudi de casos múltiples.

Durant tot el procés de la recerca, aquest treball s'acull a la política de qualitat de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), en el que contemplem el marc normatiu i regulador per les activitats vinculades a la investigació. Així mateix, d'acord amb la llei 15/199, de 13 de desembre, de Protecció de Dades de Caràcter Personal d'Espanya, s'han atès a les mesures necessàries per al compliment de la normativa de protecció de dades i la confidencialitat.

Als dos centres de secundària on s'han recollit les mostres, es va informar de la naturalesa, objectius i metodologia de la investigació. Per una banda, vam informar a l'alumnat i al professorat, que van cedir la seva hora de classe per dur a terme les activitats. D'altra banda, també van ser informats l'equip directiu de tots dos centres i l'alumnat.

Des d'un inici, l'alumnat ha gaudit de total llibertat per participar o no participar en alguna de les activitats o de no respondre a les preguntes a les quals no se sentissin còmodes o no volguessin respondre.

3.1.Plantejament metodològic

3.1.1. Recerca qualitativa

El tipus d'enfocament metodològic que s'ha emprat en la nostra recerca és de tipus qualitatiu amb mètodes mixtes. Indagar en les representacions sobre l'organització social de l'alumnat serà el nostre punt de partida per elaborar les nostres teories. Aquest plantejament: "se orienta a aprender de experiencias y puntos de vista de los individuos, valorar procesos y generar teorías

fundamentadas en las perspectivas de los participantes “ (Hernández, Fernández, & M.P.Baptista, 2010, p. 384).

Cadascuna de les etapes del nostre estudi ens ha menat a aprofundir més en el problema de la investigació; la tasca de recopilar i analitzar dades ha estat permanent. Així doncs, a partir de la recollida i anàlisi de dades hem anat construint la nostra teoria:

“Todo buen diseño incorpora una teoría, que sirve como plano general de la investigación, de la búsqueda de datos y de su interpretación. A medida que el caso se desarrolla, emerge una teoría más madura, que se va cristalizando (aunque no necesariamente con perfección) hasta que el caso concluye”. (Yacuzzi, 2005, p. 9)

En el procés d'elaboració de la nostra investigació hem anat teixint tot un entramat de preguntes i respostes per confeccionar aquest treball final. Les evidències que hem anat descobrint ens han conduït a elaborar diferents teories sobre el nostre objecte d'estudi. Tot això ho hem anat contrastant mitjançant les diferents mostres recollides al llarg del nostre estudi.

a) Estudi de casos

D'acord amb la perspectiva qualitativa, la nostra investigació es basa en l'estudi de casos múltiples. En aquest estudi analitzarem les dades recollides en tres moments que corresponen a tres anys diferents: l'any 2013, el 2017 i el 2020. En cada cas, les dades recollides corresponen a tres grups d'alumnes de 4t d'ESO de dos centres de secundària diferents, situats a la zona metropolitana de Barcelona.

Dins de cada grup participant d'alumnes, es va seleccionar un grup reduït per fer una indagació més en profunditat. Aquesta opció ens ha permès disposar d'una “submostra” més reduïda, per treballar d'una manera més detallada l'anàlisi dels resultats obtinguts, tot incorporant diversos instruments de recollida de dades que es poguessin triangular.

A l'hora de triar un tipus d'investigació qualitativa, hem tingut en compte les indicacions de diferents estudis:

“Mediante este método, se recogen de forma descriptiva distintos tipos de informaciones cualitativas, que no aparecen reflejadas en números si no en palabras. Lo esencial en esta metodología es poner de relieve incidentes clave, en términos descriptivos, mediante el uso de entrevistas, notas de campo, observaciones, grabaciones de vídeo, documentos” (Cebreiro, 2004, p. 666)

En aquest sentit, en el nostre estudi hem fet servir, tant els relats de l'alumnat com entrevistes i qüestionaris individuals, que ens han permès obtenir dades molt diverses i de naturalesa distinta, és a dir, dades molt descriptives i arguments elaborats de l'alumnat, on hem pogut parat especial atenció al llenguatge emprat. La nostra intenció ha estat aconseguir:

“Una descripción intensiva, holística y un análisis de una entidad singular, un fenómeno o unidad social. Los estudios de casos son particularistas, descriptivos y heurísticos y se basan en el razonamiento inductivo al manejar múltiples fuentes de datos”. (Pérez Serrano, 1994, p. 85).

Cada cas individual el posarem en relació amb els altres establint un mateix patró, en la mesura que sigui possible. D'aquesta manera, la utilització de la mateixa pauta, ens permetrà fer comparacions per tal d'aconseguir una generalització analítica dels estudis qualitius en front la generalització estadística, emprada sobretot en metodologies quantitatives. Segons Pérez Serrano (1994), en el primer cas, és a dir, en la generalització analítica, la teoria generada és utilitzada com a patró que podrà servir per poder comparar els nostres resultats amb els d'altres estudis (Yin, 1994).

b) Classificació de dades

La classificació dels resultats s'ha fet seguint la metodologia de la *Grounded Theory*, definida per Strauss & Corbin (1998). L'objectiu de la recollida de dades és identificar aquells conceptes relacionats amb les representacions de l'alumnat sobre l'organització social. Les categories per classificar aquestes dades no s'han determinat *a priori*, sinó que s'han anat elaborant a partir del buidatge de les dades.

Els primers resultats obtinguts a la primera mostra, l'any 2013, s'han convertit en el referent per crear les categories d'anàlisi que han servit com a patró per les successives mostres d'aquest estudi. Hem definit unes categories prenent com a referència conceptes relacionats amb l'organització social que apareixen en els textos ficció de l'alumnat. Els tipus de conceptes seleccionats relacionats amb l'organització social coincideixen amb la proposta didàctica dissenyada per Santisteban & Pagès (2009), per exemple: tipus de poder, autoritat, ordre, desordre, por, conflicte o convivència. Que com aquests autors assenyalen en el plantejament d'aquesta unitat didàctica:

“son cuestiones que deben servir para analizar qué saben y qué piensan sobre la organización de la sociedad y la democracia, la participación y la responsabilidad”(p.10).

Seguint amb el model didàctic que acabem de citar, de la mateixa manera hem parat esment en les formes de representació del poder polític i social, davant de formes democràtiques i no democràtiques. Per aquest darrer aspecte analitzarem conceptes com: autoritarisme, totalitarisme, oligarquia, sobirania o lideratge.

Els conceptes anteriors els relacionarem sobretot amb aspectes relatius a la ciutadania democràtica o no democràtica. A la taula següent es pot veure la nostra proposta de classificació dels relats i representacions socials de l'alumnat. Per això hem fet un resum propi d'aquests indicadors, els quals es troben desenvolupats a la Part III d'aquest treball.

Taula 2 Indicadors conceptes organització social

	Positiu (a prop d'una ciutadania democràtica)	Negatiu (lluny d'una ciutadania democràtica)
Política	Democràcia	Dictadura Totalitarisme Autoritarisme
Societat	Pluralitat Normes de convivència Acció social reivindicacions i lluites polítiques Mateix grau de llibertat i participació entre les persones	Accions no democràtiques Desigualtats Injustícies Vulneració drets humans Convivència no pacífica
Economia	Crisi	Sense problemes econòmics (moltes vegades relacionats amb la no existència de diners)

Els indicadors “positius” recullen conceptes que s’apropen més als valors democràtics, i els “negatius”, termes que s’apropen més a un model totalitari o injust, segons les definicions recollides en el nostre marc teòric. Tanmateix, a part de la seva pròpia definició, s’ha tingut en compte el significat que li dona l’alumnat en el context del seu relat.

Tots aquests conceptes s’han relacionat amb aspectes positius i negatius de les tres grans categories d’estudi per comprendre el tipus d’organització social: economia, política i societat. També hem afegit altres temes de rellevància social, per exemple, medi ambient, igualtat de gènere, educació..., que han anat apareixent en les mostres analitzades.

3.1.2. Perspectiva quantitativa de la recerca

Un cop fet l’anàlisi qualitativa de les dades emergents categoritzades, segons la metodologia proposada de la *Grounded Theory*, s’ha pretès aconseguir el màxim grau d’objectivització d’aquestes i fer un estudi des d’una perspectiva quantitativa, combinats així, de manera complementària, mètodes quantitativs i qualitativs, com a recerca mixta.

L'enfocament quantitatiu, utilitza la recol·lecció i l'anàlisi de dades per a respondre preguntes d'investigació i provar hipòtesis que han estat dissenyades prèviament, igual que la metodologia qualitativa. Però en el cas de la perspectiva quantitativa, es farà una quantificació numèrica i una representació estadística per establir patrons de comportament de l'objecte d'estudi (Stoeker, 1991; Grinnell, 1997).

Una part de la nostra anàlisi de dades s'ha elaborat a partir d'estadístiques relatives als elements que apareixen en els resultats. D'aquesta manera, l'anàlisi quantitatiu ens facilita comparar resultats. D'una banda, podem quantificar els temes i conceptes més freqüents als relats, i d'altra banda, els podem comparar entre ells i establir diferències entre els tres anys de recollida de dades, així com la possibilitat de fer una comparativa de gènere.

3.1.3. La triangulació

La triangulació es defineix com una estratègia de verificació de dades, utilitzada principalment en les investigacions socials. És molt útil perquè permet relacionar diferents punts de vista entre els agents implicats en la investigació, inclosa la pròpia investigadora:

“la principal meta de la triangulación es controlar el sesgo personal de los investigadores y cubrir las deficiencias intrínsecas de un investigador singular o una teoría única, o un mismo método de estudio y así incrementar la validez de los resultados” (Arias Valencia, 2000, p. 8),

La nostra investigació combina tècniques quantitatives i qualitatives que es complementen. A més a més, els instruments utilitzats són variats. Tot això es permetrà fer una triangulació i clarificació dels conceptes teòrics que esdevenen propis del nostre objecte d'estudi. La triangulació dels elements ens permetrà establir els camps qualitius i quantitius com a complementaris i no rivals (Vasiliachis de Gialdino, 1993).

Per tant, en un estudi de cas ha d'haver triangulació de fonts de dades i poden utilitzar-se diferents instruments, tant quantitius com qualitius: documents,

entrevistes, observacions, grups focals i qüestionaris, etc. (Cebreiro, 2004; Stake, 2005; Yin, 2009).

En la nostra investigació, a l'hora de fer la triangulació tindrem en compte els resultats obtinguts mitjançant els diferents instruments; relats, *focus group* i qüestionaris. També farem un valoració comparant diferents espais i temps d'execució de la recerca.

3.2. La mostra

La mostra està composta per l'alumnat de dos Instituts públics d'Educació Secundària del Vallès Occidental. Les dades s'han recollit al llarg de tres anys; el 2013, 2017 i 2020.

Les dades de 2013 corresponen a un institut¹⁰ i les altres dues mostres, 2017 i 2020 a un altre institut de secundària¹¹. En tots dos centres l'alumnat es pot caracteritzar, a grans trets, per la zona on viu. A tots dos centres podem trobar alumnes procedents de barris molt diferents del municipi. Aquestes zones es diferencien pel tipus de nivell socioeconòmic dels seus habitants, que queden paleses tant pel tipus de professions a les quals es dediquen les famílies com pel tipus d'habitatge. Els barris més senzills estan formats per blocs de pisos de molta alçada i, les zones més benestants, per cases unifamiliars. L'alumnat participant prové d'aquests dos tipus de barris, però no s'ha tingut en compte en l'anàlisi de la nostra investigació, ja que la diferència cultural o social entre l'alumnat participant a la mostra aparentment és poc significativa.¹²

Tot i que aquestes dues poblacions presenten una fisonomia similar, cal dir que el municipi de l'INS Públic Vallès Occidental I té 1/3 menys de població¹³ que la del municipi de l'INS Públic Vallès Occidental II, que té una mica més de

¹⁰ Aquest centre li direm INS PÚBLIC VALLÈS OCCIDENTAL I

¹¹ Aquest centre li direm INS PÚBLIC VALLÈS OCCIDENTAL II

¹² Tanmateix, cal destacar que en el 2013 ens vam trobar amb famílies d'alumnes que no havien tingut problemes econòmics fins la crisi de 2008. Però que en el 2013 arrossegaven problemes econòmics derivats d'aquesta crisi econòmica.

¹³ Dades de l'any 2013 Font: IDESCAT

vint-i-cinc mil habitants¹⁴, ja que està més a prop de l'àrea metropolitana de Barcelona.

L'alumnat participant en aquesta ,investigació en el moment de fer la recollida de dades, estaven cursant 4t d'ESO. Es va considerar que, com aquest curs forma part del final d'etapa de l'educació secundària, seria interessant analitzar com havien format el seu pensament social i crític al llarg de la seva escolarització, tenint en compte que aquest curs no deixa de ser un final d'etapa i, fins i tot, d'estudis, per a una part de l'alumnat S'ha pensat que aquest curs seria adequat perquè així podríem establir connexions pel que fa al seu nivell d'aprenentatge, al mateix temps que també podríem valorar com l'alumnat interpreta el món després d'haver cursat pràcticament tota la secundària.

A més, l'alumnat d'aquesta etapa es troba en un moment de l'adolescència de descoberta del món, d'assumpció de normes i responsabilitats, que fa que de forma natural es desenvolupi una actitud crítica vers l'entorn més proper. Les seves pròpies vivències, també els fa tenir un esperit crític respecte a temes socials i desenvolupen interessos o preocupacions sobre temes relacionats amb problemes més globals (canvi climàtic, guerres, justícia social...). Aquest esperit crític és el que vam captar en les mostres recollides en els successius anys en cadascú dels grups-classe d'alumnes de 4t d'ESO dels dos centres escollits.

Taula 3 Resum mostra

Any	noies	nois	Nº total participants	Centre educatiu
2013	15	14	29	INS PÚBLIC VALLÈS OCCIDENTAL I
2017	11	21	32	INS PÚBLIC VALLÈS OCCIDENTAL II
2020	19	13	32	INS PÚBLIC VALLÈS OCCIDENTAL II

¹⁴ Dades de l'any 2020 Font: IDESCAT

La recollida de dades s'ha fet en tots els casos a classe, en un ambient acadèmic, coincidint amb l'hora de socials, per tant, d'alguna manera podem dir que l'alumnat en aquell moment pot relacionar l'activitat proposada amb l'assignatura de socials, la qual cosa fa que hi hagi una connexió directa amb la matèria, a més, coincideix que la investigadora és professora de socials al centre i alguns alumnes em van tenir com a professora de ciències socials a 1r d'ESO. Aquesta situació em va facilitar connectar de seguida amb l'alumnat i va facilitar la seva participació en les activitats proposades. Però, per a la fiabilitat de la recerca calia una autocrítica constant i aportar suficients dades i diferents tipus de triangulació, per assegurar la veracitat dels resultats. D'aquesta manera, procuràvem que el fet que la investigadora fos també professora dels centres, tingués un efecte positiu sense afectar la resultat final.

Consideració sobre la mostra que cal tenir en compte

De tota la mostra de relats de ficció recollits (2013,2017 i 2020) es va fer una tria per l'aplicació dels qüestionaris i *focus group*. Això es deu a, per una banda, qüestions alienes a la investigació (faltes d'assistència, confinament Covid19, activitat inicial incompleta) i, en alguns casos, la impossibilitat de dedicar-hi més sessions al grup.

3.2.1. Codi de la mostra

Pel que fa a la mostra de l'any 2013 s'ha fet servir un codi per identificar-los. Els textos recollits són 8 en total, i a cada un se li ha assignat un número (de manera aleatòria) i a continuació el número 13, fent referència a l'any de la seva elaboració.

Taula 4 Codi alumnat participant 2013

CODI	MOSTRA	Nº TEXT	ANY ELABORACIÓ
TEXT_1_13	TEXT GRUP	1	2013
TEXT_2_13	TEXT GRUP	2	2013
TEXT_3_13	TEXT GRUP	3	2013
TEXT_4_13	TEXT GRUP	4	2013
TEXT_5_13	TEXT GRUP	5	2013
TEXT_6_13	TEXT GRUP	6	2013
TEXT_7_13	TEXT GRUP	7	2013
TEXT_8_13	TEXT GRUP	8	2013

Quant a les mostres del anys 2017 i 2020, en comptes d'identificar els relats segons el text elaborat en grup, s'han identificat segons l'autoria. En aquests casos, el codi ALA vol dir que l'ha fet una alumna (noia) i el codi ALE, que l'ha fet un alumne (noi). S'ha optat per aquesta nomenclatura perquè en aquests dos casos els textos recollits han estat elaborats pels alumnes de manera individual. Això ha facilitat fer una classificació dels relats de ficció que ens permetrà fer una anàlisi des d'una perspectiva de gènere.

A cada participant se li ha assignat un número que substitueix el seu nom propi. D'aquesta manera es vol garantir l'anonimat de l'alumnat que ha participat en la investigació. Finalment, el codi fa referència a l'any de realització dels textos de ficció: 17 (any 2027) i 20 (any 2020).

Taula 5 Codi alumnat participant 2017 i 2020

CODI	AUTOR/A TEXT	Nº identificació	Any realització
ALA_1_17	ALUMNA (noia)	1	2017
ALE_2_17	ALUMNE (noi)	2	2017
ALA_1_20	ALUMNA (noia)	1	2020
ALE_2_20	ALUMNE (noi)	2	2020

Taula 6 Codi entrevistes focus group 2013 i 2020

Codi	Número del grup focal	Any elaboració
FGroup_1_13	1	2013
FGroup_2_13	2	2013
FGroup_3_13	3	2013
FGroup_4_13	4	2013
FGroup_1_20	1	2020
FGroup_2_20	2	2020
FGroup_3_20	3	2020
FGroup_4_20	4	2020
FGroup_5_20	5	2020

Quan en el *focus group* es fa una transcripció de la intervenció de l'entrevistador, és a dir, de l'investigador, s'hi afegeix l'abreviatura ENT davant el codi del *focus group*: Per exemple: ENT_FGroup_2_2020 (vol dir que parla l'entrevistador en el *focus group* número 2 de l'any 2020)

3.3. Instruments

Al llarg de la nostra investigació el tipus d'instruments utilitzats ha estat variat i complementari. La finalitat, com ja hem explicat, és la possibilitat de replicar dades a partir dels diferents resultats. Tot i fer un disseny previ sobre la previsió d'instruments d'indagació i recollida de dades, aquests s'han anat adaptant a les necessitats de la pròpia investigació i s'han modificat en els casos que ha estat necessari.

3.3.1. Relats de ficció

Per iniciar la nostra recollida de dades, vam decidir fer-ho a partir del propi pensament de l'alumnat, de les seves opinions i interessos. Els seus somnis poden ser la clau per conèixer les seves representacions socials. A partir d'esbrinar quines són i d'on provenen podrem treballar amb elles (Hutchinson, 1998) i facilitar que l'alumnat les pugui reconstruir.

Tenint en compte aquest propòsit, vam proposat una activitat de creació de relats de ficció. La consigna proposada a l'alumnat era: escriure un text on es descrigui un **món o una societat de ficció**. L'objectiu, com hem dit més amunt consisteix en escoltar la veu de l'alumnat, veure què emergeix dels textos escrits en relació al tema proposat i esbrinar quines són les seves representacions, concretament, respecte al tipus d'organització social. A partir d'aquí, vam analitzar els seus escrits i, per tal de completar i contrastar les idees que apareixien en els textos, vam utilitzar altres instruments per dur a terme la nostra investigació qualitativa.

3.3.2. Qüestionaris

Un cop escrits els diferents relats per part de cada grup/alumne, es va decidir fer un primer qüestionari sobre les narracions escrites. La intenció era veure les opinions personals de cada alumne en relació al text escrit, per això les preguntes les van contestar individualment. L'objectiu era aconseguir més informació sobre els punts de vista en relació a les històries i aclarir o desenvolupar algunes idees.

A continuació es va fer un segon qüestionari amb l'objectiu d'identificar alguna relació entre les històries escrites i els seus referents culturals: pel·lícules, sèries, programes de TV, videojocs o llibres. Així doncs, aquest qüestionari, també individual, consta de preguntes concretes sobre què veuen al cinema o a la televisió i quines lectures fan. No es tracta de preguntes que puguin oferir un resultat quantitatiu, més aviat es busquen indicis sobre la influència dels textos culturals en la visió social de l'alumnat.

3.3.3. Focus Group

Un cop classificades les dades, pensarem en les accions i intervencions necessàries que permetin fer reflexionar l'alumnat sobre propostes d'organització social, que esdevé el tema central al voltant del qual gira la nostra recerca. Per tot això, es van facilitar espais de diàleg (*focus group*) on l'alumnat pogués opinar i expressar les seves inquietuds, així com prendre consciència de l'evolució del seu pensament a partir de la construcció i discussió sobre els relats.

El *focus group* és una eina que permet establir un diàleg molt profitós entre investigador i alumnat. A més a més, respon a la importància que té l'escolta de l'alumnat; perquè ens pot ajudar a transformar els relats espontanis en narracions útils per a un aprenentatge significatiu (Shoter, 2001). Per tant, les entrevistes en grup han suposat una eina imprescindible per a la present recerca, ja que ens han facilitat dades exclusives.

Per no desviar-nos de l'eix central del nostre estudi, és a dir, el concepte d'organització social o temes socialment rellevants, la investigadora modera i dirigeix les converses, especialment cap una reflexió de l'objecte d'investigació proposat. Aquestes converses seran enregistrades successivament, esdevenint un estudi mateix del procés d'aprenentatge, del qual intentarem que l'alumnat en prengui consciència.

Així doncs, el paper de la investigadora serà el de guia, proposant problemes i qüestionant decisions preses per l'alumnat creador de relats. En tot cas, la finalitat serà la reflexió i presa de consciència del tipus d'organització social

present. Tanmateix, s'establiran possibles connexions o disfuncions entre els seus relats i el present que ells viuen (incloent les classes de socials).

La recollida d'informació de les entrevistes en grup s'ha fet a partir de l'enregistrament en àudio adjunt a l'annex i s'ha mostrat en aquest treball mitjançant transcripcions de fragments seleccionats marcant el minut corresponent a l'enregistrament de l'àudio¹⁵.

3.3.4. Evolució i modificació dels instruments emprats

Al llarg de la nostra investigació, tenint en compte que s'ha mantingut un plantejament força obert per adaptar-lo a les dades que hem anat obtenint en la nostra recerca, en hem trobat alguns problemes o aspectes millorables que ens han ajudat a fer un anàlisi més contrastat. En aquest sentit, hem modificat el plantejament d'alguns dels **instruments** emprats, des de la primera a la darrera mostra.

El plantejament de l'activitat que planteja la creació dels **relats de ficció**, que esdevindran un instrument de recollida de dades, s'ha modificat de la primera a la darrera mostra. En el primer cas, l'enunciar era:

Si travesséssiu una porta estel·lar quin tipus de món penseu que trobaríeu i quines normes socials tindria aquest món.

Vam trobar que plantejar la possibilitat de traspasar una porta estel·lar es podria relacionar massa amb la ciència ficció i condicionar l'imaginari de l'alumnat. Un altre inconvenient, era indicar a l'enunciat que la descripció del món imaginat havia d'incloure les normes socials. Això també veuria condicionat el seu relat. Per tant, en les següents mostres (2017 i 2020) es va canviar per:

Imagina un món de ficció

¹⁵ Per identificar-les es pot consultar la *Taula 6. Codi entrevistes focus group mostra 2013 i 2020* d'aquest treball.

En aquests casos, com l'enunciat era massa obert, de forma oral s'aclaria que havien de descriure una societat imaginària (evitant elements de fantasia)¹⁶.

Pel que fa al qüestionari 2 (annex) sobre els referents culturals: sèries, pel·lícules, etc., en la mostra de 2013 és un qüestionari molt genèric, que no va respondre del tot a l'objectiu que es buscava. En aquell moment partíem d'un supòsit que pretenia investigar sobre la influència de sèries, pel·lícules o literatura en els relats de l'alumnat. En pocs casos vam trobar una vinculació directa amb la ficció consumida. Així doncs, com l'objectiu era trobar un possible referent, per detectar si hi havia alguna influència amb el consum de literatura, cinema o televisió, aquest qüestionari es va convertir en una pregunta directa en la mostra de 2020: **veus alguna influència en el teu relat de ficció amb alguna sèrie, pel·lícula o llibre?**

L'anàlisi proposat sobre les diferències de gènere és una idea que va sorgir després d'haver recollit totes les mostres. Per aquest motiu, no es va parar atenció en que el nombre de nois i noies fos proporcional a cada mostra. Així doncs, pel que fa a les mostra de 2017 hi participa un nombre massa elevat de nois (21) respecte a les noies (11). En canvi, a la mostra de 2020 hi participen més noies que nois (13 nois i 19 noies). Tenint en compte que hem considerat interessant veure les diferències de gènere en els resultats obtinguts, aquesta desproporció inicial pensem que no ens donaria un resultat del tot clarificador si fessin la comparació de gènere a partir dels textos del mateix any. Per això, s'ha deixat pel final la comparació entre nois i noies. Sumant els resultats de 2017 i 2020, d'aquesta manera disposem d'una mostra més proporcionada, és a dir, el total són 34 nois i 30 noies. És per això que l'anàlisi des d'una perspectiva de gènere es farà amb aquestes dades unificades de les mostres de 2017 i 2020.

¹⁶ Els elements de fantasia que es volen evitar són l'aparició d'unicorns, fades, elfs...que pensem que donaria lloc a un altre tipus d'anàlisi que no correspon al nostre objecte d'investigació .

3.4. Fases de la recerca

Les diferents fases d'investigació i els instruments utilitzats en cada una d'aquestes les hem resumit en el quadre adjunt de manera més detallada, confeccionat seguint tres grans fases:

- FASE 1: Recollida de dades
- FASE 2: Acció formadora
- FASE 3: Resultats Mostra 2020

Aquestes fases es desenvoluparan a partir dels següents aspectes, que corresponent a cada columna:

- Propostes
- Instruments
- Objectius

Taula 7 Fases de la investigació (taula d'elaboració pròpia)

FASES INVESTIGACIÓ		PROPOSTES	INSTRUMENTS	OBJECTIUS
FASE 1: Recollida de dades	Mostra 2013, 2017 i 2020	ALUMNAT: Elaboració dels relats sobre mons/societats de ficció amb la premissa: imagina't un món de ficció.	Relats escrits de l'alumnat Any 2013: en grup Anys 2017 i 2020: individuals	Indagació en les representacions socials sobre una societat imaginària i conceptes utilitzats per l'alumnat en els seus escrits.
	Mostra 2013 i 2020	ALUMNAT: Contestar preguntes fetes per l'investigador sobre els seus mons de ficció	Qüestionari individual -1	Aclarir idees que apareixen als relats i iniciar una autoreflexió de l'alumnat.
	Mostra 2013 i 2020	ALUMNAT: Buscar referents culturals en els textos de ficció: pel·lícules, series, literatura.	Qüestionari individual-2	Identificar si hi ha influència pel que fa a referents culturals: cinema, televisió o literatura.
	Mostra 2013 i 2020	ALUMNAT/INVESTIGADORA: Conversa a partir del plantejament preguntes/problemes sobre els diferents aspectes de l'organització social en relació al escrits de ficció.	<i>Focus group</i> : enregistrament	Aprofundir sobre les propostes d'organització social que apareixen als relats de ficció de l'alumnat.
FASE 2: Acció formadora	Mostra 2020	ALUMNAT/INVESTIGADORA: Explicació elements d'utopia i distòpia al grup-classe.	Activitat individual (fitxa-guió)	Identificar aspectes utòpics i distòpics en els relats per part de l'alumnat.
		ALUMNAT: Reelaboració relats de ficció en grups	Nou relat de ficció/ <i>Focus group</i> (enregistrament)	Veure si es modifica la visió utòpica o distòpica de la societat.
		ALUMNAT: Debat petit grup sobre els nous relats	Enregistrament converses per grups.	Comprovar si el debat desperta una mirada crítica vers la realitat
FASE 3: Resultats Mostra 2020	Anàlisi	INVESTIGADORA: Interpretació resultats	Resultat instruments anteriors	Classificar i analitzar les dades obtingudes
	Triangulació	INVESTIGADORA: Contrastar dades dels diferents instruments.		Comprovar respostes diferents instruments
	Conclusions	INVESTIGADORA: Reflexió resultats		Confirmació preguntes, supòsits i objectius.

FASE 1: L'objectiu d'aquesta primera tasca consisteix en fer una primera indagació en les representacions sobre el tipus d'organització social en una societat imaginària.

El mitjà a través del qual s'ha pensat fer aquesta primera aproximació és el relat de ficció, que a la vegada, es convertirà en un dels nostres instruments d'investigació principals. Aquest relat consistirà en l'elaboració d'un escrit.

La investigadora farà una proposta d'activitat a l'aula amb el següent enunciat: ***imagina un món de ficció***. Aquest exercici consisteix en que l'alumnat participant faci un escrit sobre una societat imaginària. L'activitat es proposa intencionadament sense instruccions, simplement exposant aquest enunciat. Aquesta decisió es pren perquè es vol captar allò que emergeix, sense condicionants que puguin fer que l'alumnat respongui allò que "s'espera" ¹⁷ d'ell. D'aquesta manera, pensem que el resultat pot reflectir millor si hi ha discursos socials interioritzats i comprovar si responen a una lògica crítica.

Així doncs, farem especial èmfasi en detectar aquells aspectes que responen a un món desitjable o no desitjable, és a dir, a una utopia o una distopia. A partir d'aquí, es durà a terme una categorització de conceptes positius i negatius en relació a un tipus d'organització social inspirada en els principis d'una ciutadania democràtica.

Aquesta fase de recollida de dades es complementarà amb dues propostes més: un qüestionari fet a partir de preguntes personalitzades sobre els relats de ficció i un altre sobre els referents culturals. Tots dos qüestionaris individuals serviran perquè l'alumnat faci una autoreflexió inicial sobre les seves societats descrites. D'aquesta manera, volem que l'alumnat repensi la seva societat i faci un primer esforç per reforçar arguments que la justifiquin. Creiem que és una primera activitat que ajudarà a que el diàleg que pugui sorgir al *focus group* final sigui més ric. Així doncs, conclourem aquesta primera fase amb la realització d'un grup focal, l'objectiu del qual serà iniciar un debat a partir d'una conversa oberta, però guiada per la investigadora,

¹⁷ En aquest sentit en referim a que, a vegades, quan es proposa una activitat creativa a l'aula, l'alumnat acostuma a repetir idees o exemples, que posa el professorat. Per això, com la nostra activitat vol obtenir un resultat el més sincer possible, ens hem proposat donar el mínim d'indicacions.

per recollir més dades i contrastar-les amb els resultats dels altres instruments emprats seguidament.

FASE 2: Aquesta fase de la recerca té un caràcter formador i consisteix en una actuació a classe¹⁸, que segueix la següent seqüència.

Seqüència de la intervenció formadora a classe fase 2 (durada: 2 hores)

Taula 8 Seqüència intervenció formadora

Ordre	Descripció actuació	Recursos
1	Presentació per part de la investigadora de les societats de ficció descrites per l'alumnat ¹⁹	Resum estadístic dels resultats dels mons de ficció descrits: tipus d'organització política i social, temes tractats.
2	Mostra d'exemples cinematogràfics de mons distòpics.	Vídeo-documental
3	Identificació característiques utopia i distopia	Recull de respostes a al pissarra
4	Identificació del tipus de món text de ficció descrit per ells mateixos	Fitxa de treball en paper
5	Conversa oral amb el grup classe sobre la possibilitat de que seus mons de ficció puguin ser reals.	Aula grup-classe
6	Reelaboració dels mons de ficció en grups ²⁰ . Debat en grup petits sobre els mons de ficció elaborats i conversa amb la investigadora.	Distribució alumnes en grups petits

¹⁸ Mostra 2013 i 2020.

¹⁹ En aquest cas, per dur aquesta fase de la investigació s'ha triat un grup classe de 4t d'ESO de la mostra 2020.

²⁰ Aquests grups coincideixen amb els mateixos alumnes dels *focus group* de la mostra 2020.

FASE 3: Un cop feta la recollida de dades i una petita intervenció didàctica a l'aula intervindrà únicament la investigadora. En aquesta darrera fase de la investigació, un cop recopilats, analitzats i triangulats els resultats obtinguts, s'arribarà a una sèrie de conclusions que s'exposaran al final de treball. Les consideracions finals tindran a veure tant amb els instruments utilitzats, com amb les preguntes, supòsits i objectius plantejats inicialment.

PART IV:

ANÀLISI DE DADES

CAPÍTOL 4: Criteris i temàtiques per a l'anàlisi de dades

La Part IV del nostre treball està dedicada a fer una anàlisi dels relats de ficció recollits en les mostres corresponents als anys 2013, 2017 i 2020 i la seva triangulació amb les dades i resultants de la resta d'instruments, qüestionaris i *focus group* realitzats.

Per a cada mostra de relats hem fet un buidatge de dades. En primer lloc, s'ha tingut en compte on i quan se situa el món de ficció dels relats, per això s'ha fet un apartat que hem anomenat cronòtop. Seguidament, s'ha fet una classificació corresponent al tipus de conceptes utilitzats en la descripció de mons de ficció, d'aquesta manera iniciem la tasca d'anàlisi amb el que hem definit com:

- Anàlisi de les representacions sobre l'organització social. Un cop feta aquesta anàlisi, centrat sobretot en el llenguatge i la seva relació amb l'educació per a la ciutadania, hem fet una comparativa diacrònica. Per dur a terme aquesta tasca, hem aprofitat els tres moments temporals de recollida de relats per fer una comparativa entre els diferents anys que vam recollir cada una de les mostres.
- Aquest tipus d'anàlisi el desenvoluparem a l'apartat que respon al que hem anomenat:
 - Anàlisi comparatiu diacrònic dels relats de ficció.
- Finalment, tenint en compte els textos de ficció corresponents als anys 2017 i 2020, el quals van ser elaborats de manera individual per par de l'alumnat: hem considerat interessant fer una valoració dels resultats des d'un punt de vista de gènere:
 - Anàlisi comparatiu de gènere.

A continuació passarem a desenvolupar aquests punts esmentats de l'anàlisi de dades i les comparacions.

4.1. Criteris d'anàlisi de les representacions de l'alumnat sobre l'organització social

4.1.1. Cronòtop

Els relats es caracteritzen per la relació entre diferents elements de la narració: personatges, esdeveniments, **temps i espais**. D'aquests elements, els que hem triat a l'hora de tenir en compte per al nostre estudi és l'espai i el temps. En primer lloc, perquè esdevenen dues categories essencials en l'ensenyament-aprenentatge del temps històric (Pagès & Santisteban, 2008) i, en segon lloc, perquè esdevenen una marca d'interès a l'hora de contextualitzar l'imaginari respecte al tipus d'organització social dels relats recollits.

Pel que fa als altres components del relat no hem creat una categoria perquè apareixen en pocs relats, ja que en les directrius donades a l'alumnat no estava indicat i no tot l'alumnat participant l'ha tingut en compte. Tanmateix, en els casos on sí apareix algun personatge o algun esdeveniment, sí que ho hem tingut en compte a l'hora de completar la nostre anàlisi.

Donades aquestes característiques espai-temporals, definirem aquesta categoria com cronòtop.

«El cronotopo (literalmente, tiempo-espacio) es la conexión intrínseca de las relaciones temporales y espaciales que se expresa artísticamente en una novela. Este término, introducido como parte de la Teoría de la Relatividad de Einstein, se ha incorporado a la literatura y al análisis de textos. Expresa la inseparabilidad del tiempo y del espacio (el tiempo como cuarta dimensión del espacio) y constituye la columna vertebral de cualquier narración».²¹

²¹ Traducció de Mijail Bajtin, "Forms of Time and of the Chronotope in the Novel. Notes towards a Historical Poetics", en «The Dialogical Imagination. Four Essays by M. M. Bakhtin,» University of Texas Press, pp. 84-258 (1981). Traducció de Federico Navarrete Linares, «Diálogo con M. Bajtin sobre el cronotopo.» Recuperat de: <https://francis.naukas.com/2010/07/04/el-espacio-tiempo-el-tiempo-espacio-el-cronotopo-y-la-novela/>

Cal assenyalar que per classificar el temps futur en que se situen alguns relats tindrem en compte la classificació que fa Weizsäcker (1970): futur proper (inclou accions immediates), futur mitjà (pròxims 20-30 anys d'una persona) i futur llunyà (implica pensar en aspectes de mig segle endavant).

4.1.2 Conceptes relacionats: política, societat i economia

L'anàlisi conceptual en aquesta investigació respon a un objectiu; analitzar quin tipus de llenguatge utilitza l'alumnat per descriure un món o societat de ficció. Aquesta tasca es recolza en les teories explicades al marc teòric sobre el poder del llenguatge. És a dir, com les paraules poden influir en el nostre pensament social. Per aquest motiu, hem volgut considerar quines són les paraules, expressions i significats que l'alumnat fa servir a l'hora de parlar del tipus de societat.

El nostre interès, com ja hem explicat en apartats anteriors, rau en l'estudi del tipus d'organització social que descriu l'alumnat i en com la descriu. Per poder fer aquesta anàlisi, hem trobat útil fer una classificació dels conceptes per temàtiques; situació social, política i econòmica. A continuació hem agrupat les paraules triades per definir aquests aspectes de la societat descrita segons tinguin connotacions positives o negatives, en relació als valors d'una ciutadania democràtica definits al marc teòric. També s'ha fet un apartat on col·loquem aquells conceptes que no podem definir com a positius o negatius i, un altre, de "no ho especifica", ja que en alguns casos no se'n fa referència a cap d'aquestes temàtiques.

Taula 9 Esquema classificació conceptes polítics, socials i econòmics

Classificació conceptes situació política				
AUTOR/A	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica
Classificació conceptes situació social				
AUTOR/A	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica
Classificació conceptes situació econòmica				
AUTOR/A	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica

4.1.3 Identificació i anàlisi d'altres temes d'interès social

Durant la recollida i primera lectura de dades, als textos elaborats per l'alumnat participant en les diferents mostres, vam observar que apareixien reiteradament temes que no estan directament relacionats amb l'objecte d'estudi que ens havíem plantejat; l'organització social. Tanmateix, són temes relacionats amb les ciències socials i amb l'actualitat, per això els hem recollit i analitzat. Per una banda, segons el nombre de vegades que apareixen als relats i, per una altra banda, segons una perspectiva de gènere i temporal. És a dir, amb quina freqüència parlen els joves participants sobre alguns temes. En aquest sentit, un cop feta la recopilació de dades, hem decidit fer un resum estadístic que ens ajudarà a completar el nostre anàlisi final. Per últim, també es valorà el moment temporal en el que apareixen i mirarem si hi ha alguna relació amb el context en que es van elaborar.

Els temes que hem vist que han anat apareixent reiteradament als relats de ficció són:

- a) **Medi ambient:** els temes més comuns estan vinculats al canvi climàtic o altres impactes de l'ésser humà sobre el medi. Per una banda, s'han quantificat el nombre de textos on es parla d'una crisi mediambiental i, per una altra, el

nombre de textos de mons sense impacte ecològic. Per últim, s'ha quantificat el nombre d'alumnes que no parlen de temes mediambientals.

- b) **Tecnologia**²². S'ha tingut en compte si, als mons de ficció, el paper de la tecnologia i/on la intel·ligència artificial. Segons la importància que juga la tecnologia en la seva societat imaginada hem creat les categories de: poc important, bastant important o molt important. També s'ha quantificat el nombre de relats on no apareix cap referència a l'ús de la tecnologia.
- c) **Igualtat de gènere**. Aquesta categoria recull el nombre de textos on s'explicita que hi ha o no n'hi ha igualtat de gènere. Igualment, s'ha inclòs una altra categoria on s'inclouen els textos on s'obvia la igualtat de gènere.
- d) **Educació**. En alguns textos s'han definit societats on l'educació en un sentit acadèmic, com entenem actualment les escoles, juga un paper important. En alguns casos, tot i parlar de l'educació, no li donen massa importància en el context del seu món imaginat. D'altra banda, també hem recollit altres relats on no hi ha cap referència a l'educació.
- e) **Tipus de món**. Seguint la mateixa pauta de conceptes positius i negatius, hem decidit definir els mons descrits com: utopies, distopies o "no queda clar". Ens ha semblat útil fer aquesta classificació per quantificar les societats desitjables i no desitjables. Per últim, hem deixat una darrera categoria que inclou aquells textos que no podem classificar d'una manera clara o que presenten idees contradictòries.

4.2. Anàlisi diacrònic

En aquest apartat, donat que situem el nostre estudi en el moment històric-social del present, hem volgut comprovar si la distància temporal ha pogut influir en el tipus de relats escrits. Tot i que ens trobem amb una diferència d'anys relativament petita

²² La tecnologia està contemplada en aquesta anàlisi com una categoria que inclou idees futuristes sobre desenvolupament tecnològic, que encara no existeixen o estan en desenvolupament: cotxes voladors, intel·ligència artificial...

entre les mostres analitzades, cal destacar que els anys 2013 i 2020 han estat èpoques amb molts canvis socials, polítics i econòmics en el conjunt de l'Estat espanyol i, en alguns casos, també a nivell mundial. És un exemple clar la crisi econòmica de 2008, de la qual cinc anys després encara en patíem les conseqüències. Però la llista d'exemples podria ser molt llarga: la denúncia de casos de corrupció política, l'emergència de discursos antidemocràtics en els mitjans de comunicació, les conseqüències penals del referèndum a Catalunya de l'1 d'octubre de 2017... I, en els darrers mesos d'elaboració d'aquest treball, la situació de Pandèmia global per la Covid-19.

Els esdeveniments ocorreguts durant aquest període d'anys han estat molt importants en la història del nostre present, per aquest motiu comprovarem si hi ha alguna relació amb els relats que hem analitzat. L'anàlisi de dades s'ha anat fent de manera progressiva a la seva recopilació, tenint en compte el context en cada cas. D'aquesta manera, la nostra investigació s'ha anat construint en base a les dades que s'han anat obtenint.

En aquesta part del treball farem una anàlisi dels resultats obtinguts a partir de les eines d'investigació que hem utilitzat: els relats de ficció elaborats per l'alumnat, els qüestionaris individuals sobre cada món de ficció i les influències culturals i les entrevistes en grup. Per dur aquesta tasca d'anàlisi hem organitzat tot el material d'investigació en tres apartats, seguint un ordre cronològic de recollida de dades de cada un dels tres anys: 2013, 2017 i 2020.

Els relats recollits per la nostra investigació els hem classificat i presentat en la nostra anàlisi en tres moments:

- Relats de ficció de 2013 (PART IV Capítol 1)
- Relats de ficció de 2017 (PART IV Capítol 2)
- Relats de ficció de 2020 (PART IV Capítol 3)

Així doncs, l'anàlisi de la mostra de 2013 i la dels anys posteriors, 2017 i 2020, tot i que no comptem amb uns instruments de recollida de dades dissenyats de forma

idèntica en cada ocasió, hem buscat punts en comú que ens permeten fer una anàlisi comparativa.

4.3. Anàlisi des d'una perspectiva de gènere

L'interès per fer investigació des d'una perspectiva de gènere sorgeix en una de les mostres, on va coincidir que la majoria de noies pesaven en clau positiva la societat descrita als seus relats de ficció, més lligada a la utopia que no pas a la distopia. Per això, es va voler aprofundir en les possibles diferències que podien haver entre nois i noies en les seves representacions sobre l'organització social.

Aquest apartat de l'anàlisi des d'una perspectiva de gènere, s'ha organitzat segons l'autoria dels textos de ficció, és a dir, si els han elaborat nois o noies. Hem trobat rellevant veure si hi ha alguna diferència en la manera de pensar la societat des del punt de vista del gènere. Aquesta tasca l'hem dut a terme a partir d'una anàlisi de l'ús del llenguatge emprat en les descripcions de les societats imaginades. Per tant, la metodologia a l'hora de classificar els resultats és la mateixa que hem seguit per organitzar els conceptes de cada tema: cronòtop, situació social, política i econòmica, i altres temes.

4.4. Criteris per a l'anàlisi a partir de la triangulació de resultats.

El punt de partida de la nostra anàlisi, en relació a quines són les representacions sobre l'organització social de l'alumnat, són els relats de ficció. Després de d'analitzar-los des de diferents perspectives, hem triangulat aquestes dades amb el resultat a partir de l'aplicació de dos instruments més de recollida d'informació: per una banda, els qüestionaris (1 i 2), sobre els mons de ficció elaborats de manera individual per part l'alumnat participant i, per altra banda, els grups focals.

Aquests instruments ens han permès aprofundir en l'anàlisi del primer buidatge conceptual i temàtic sobre les societats imaginades. D'aquesta manera podrem dur a terme una anàlisi des d'un paradigma qualitatiu, assegurant la veracitat i fiabilitat de les dades, recolzades per la triangulació dels resultats obtinguts a partir dels diferents

instruments emprats, i la triangulació temporal de resultats obtinguts en tres anys diferents.

CAPÍTOL 5: Mostra 2013

La següent mostra pertany a la indagació de la primera fase realitzada el 2013 (Pascual, 2013).

Taula 10 Resum mostra 2013

Any	noies	nois	Nº total participants	Centre educatiu
2013	15	14	29	INS PÚBLIC VALLÈS OCCIDENTAL (I)

La intervenció que es va realitzar amb aquest alumnat l'any 2013 va correspondre a les següents sessions²³:

Taula 11 Resum intervenció fase 1 mostra 2013

FASE 1: INVESTIGACIÓ	
Sessió 1,2,3	Plantejament activitat: elaboració relats de ficció
Sessió 4	Qüestionari individual relats de ficció
Sessió 5 i 6	Entrevistes grupals

5.1. Classificació de conceptes i anàlisi dels relats de ficció 2013

Una de les diferències més destacables entre aquesta i les mostres posteriors és que en aquest cas (2013), els relats es van escriure en grups heterogenis de tres a quatre alumnes, en canvi els relats posteriors es van escriure de manera individual. En total comptem, en aquest cas, amb vuit relats.

El buidatge i l'anàlisi s'han organitzat a partir dels relats de ficció resultants de la proposta d'activitat a classe:

²³ Durada de cada sessió: 1h

Si travesséssiu una porta estel·lar quin tipus de món penseu que trobaríeu i quines normes socials tindria aquest món.

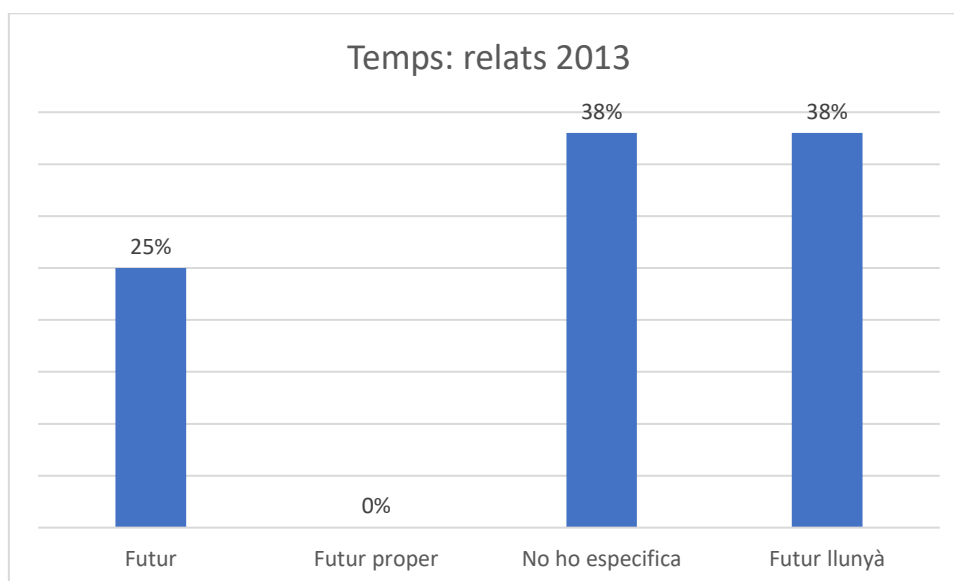
5.1.1. Cronòtop 2013

a) On i quan situa l'alumnat el seu món de ficció?

Taula 12 Buidatge cronòtop textos 2013

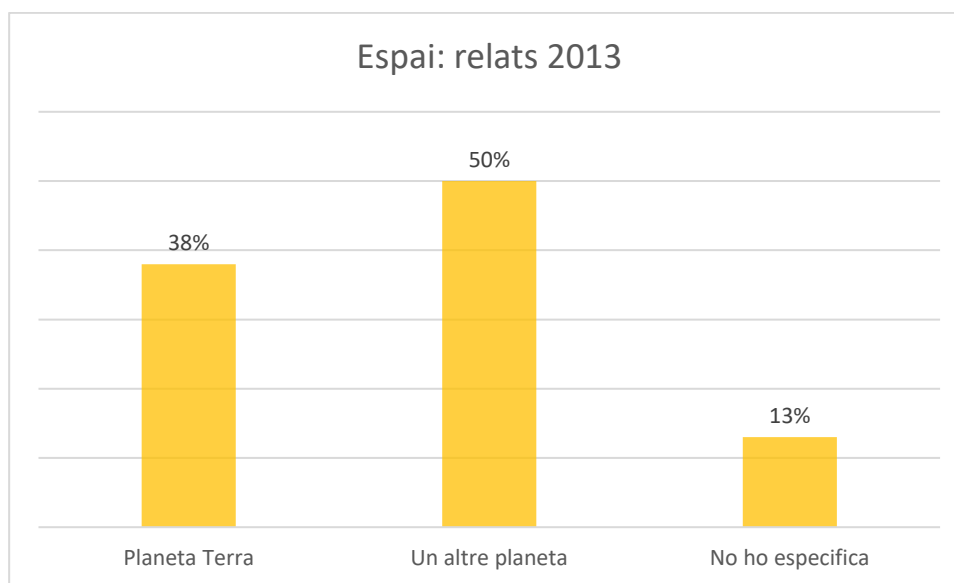
Cronòtop textos 2013		
	On ?	Quan?
TEXT_1_13	LaTerra	Futur
TEXT_2_13	Planeta Mart	Futur
TEXT_3_13	Exoplanet	any 3.333
TEXT_4_13	Planeta nou	Any 2107
TEXT_5_13	No queda clar	Anys 2700 després destrucció del planeta Terra
TEXT_6_13	Carib (La Terra)	No ho especifica
TEXT_7_13	Venus	No ho especifica
TEXT_8_13	La Terra	No ho especifica

Gràfic 1 Temps relats 2013

La meitat dels relats se situen en un altre planeta, tres relats a la Terra i un no ho especifica. Tan sols dos dels grups participants no han situat temporalment la seva societat fictícia.

Gràfic 2 Espai relats 2013

La majoria de relats se situen en un temps futur. I d'aquests, dos en un futur no específic i tres en un futur llunyà²⁴.

b) Interpretació de les dades obtingudes 2013 (Cronòtop)

El fet que les històries s'ubiquin en altres planetes o al planeta Terra, encara que ocupada per extraterrestres, es pot interpretar com una visió de conquesta de l'espai o, si més no, de descoberta de l'espai. És a dir, l'alumnat imagina un desenvolupament tecnològic, tan alt que permet els viatges interespacials. Aquest fet, però, també es pot veure condicionat per l'enunciat de l'activitat, on es parla d'imaginar un món que podem trobar travessant una *porta interestel·lar*. Si més no, és interessant tenir-ho en compte, ja que la majoria pensa que els viatges interespacials seran possibles i plantegen que els habitants del planeta Terra hauran de marxar d'aquest (especialment degut a una crisi mediambiental provocada per l'ésser humà).

²⁴ Aquest terme respon a una tipologia de futur referent a la ubicació en el temps que segons Von Weizsäcker (1970) implica pensar en aspectes de mig segle endavant.

L'alumnat, en les seves respectives històries, imagina mons de ficció en un temps futur. Això probablement és degut a una confusió de conceptes entre ficció i ciència ficció. Aquest darrer gènere se situa normalment en un temps de futur, potser per aquesta raó, l'alumnat hagi tingut en compte aquest referent literari i filmogràfic. Aquesta influència del gènere de ciència ficció segurament es deu al fenomen que defineix ECO (2007) com: "la existencia de un repertorio de figuras institucionalizado"(p.412), al qual estem molt acostumats i, per això, de vegades de manera inconscient, apareixen aquests elements en els relats analitzats.

5.1.2. Situació política en els textos de 2013

Pel que fa a la situació política que presenten els relats recollits en aquesta mostra, podem constatar que la majoria descriuen un món que podem definir com a distòpic. És a dir, corresponent a societats jeràrquiques, amb falta de llibertat d'expressió, regides per algun tipus de dictadura i/o control social per part d'una minoria cap la resta de la població. Aquests conceptes els hem definit com a negatius. L'altre ítem, el de conceptes positius, fa referència a aquells sistemes polítics que, tot i que subjectivament o ideològicament no en siguem afins, en els textos de ficció es mostren com a opcions polítiques que es contemplen amb més llibertats i participació ciutadana (cal recordar que al marge de la definició dels sistemes polítics acceptats acadèmicament, s'ha tingut en compte el context en el que es situa dins el relat de ficció).

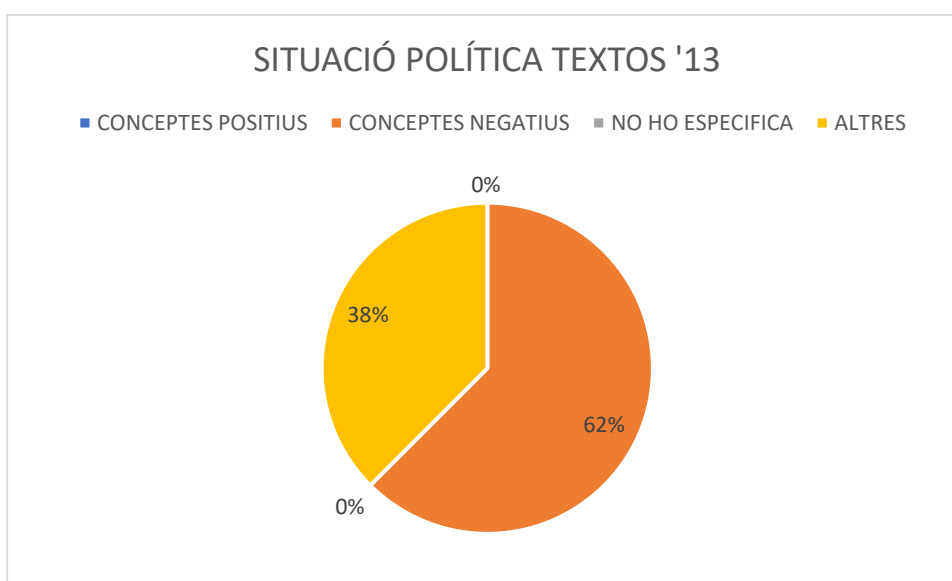
a) Opcions polítiques positives i negatives

A la taula següent presentem un resum dels conceptes o opcions polítiques positives i negatives que apareixen als relats.

Taula 13 Buidatge conceptes situació política textos 2013

Classificació conceptes situació política textos 2013				
	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica
TEXT_1_13		Dictadura extra-terrestre		
TEXT_2_13		Oligarquia científica		
TEXT_3_13		Dictadura		
TEXT_4_13		“Mala democràcia”		
TEXT_5_13		Poder d'un força sobrenatural (món fantàstic)		
TEXT_6_13	República			
TEXT_7_13	Anarquisme			
TEXT_8_13	Anarquisme amb normes bàsiques			

Gràfic 3 Situació política textos 2013

Pel que fa al tipus de poder, apareixen explícitament tres dictadures: dictadura extra-terrestre (**TEXT_1_13**); imposada després d'una colonització del planeta Terra i caracteritzada pel sotmetiment dels habitants terrestres per part d'uns forans.

Una oligarquia científica controlada pel que ells anomenen *els intel·ligents* (**TEXT_2_13**)

Una dictadura que nega la llibertat d'expressió **TEXT_3_13**.

I per últim, una “mala democràcia”²⁵ (**TEXT_4_13**). Aquest darrer concepte el defineixen com el tipus de democràcia “actual”, és a dir, del 2013. Segons aquest grup d'alumnes es tracta d'una democràcia que no és en realitat democràcia perquè ningú té els mateixos drets. “Lo que fa el rei o diu el rei no és lo mateix que lo que aplica. La justícia no és igual per a tothom. Ni rei ni polítics, són uns hipòcrites”²⁶

Al **TEXT_5_13** no queda clara l'opció política, la descripció correspon més a un món fantàstic. En canvi, els darrers textos analitzats (**TEXT_6_13**; **TEXT_7_13**; **TEXT_8_13**), tot i no definir clarament el funcionament dels sistemes polítics proposats, parlen d'una república, i anarquia sota un punt de vista positiu. En aquest sentit, ho associen a la llibertat, a fer el que vulguis respectant als altres i a petites comunitats amb normes pròpies.

b) Interpretació de les dades obtingudes 2013 (política)

En resum, segons alguns alumnes, el poder caurà en mans dels científics **TEXT_2_13**, perquè pensen que donen més confiança que els polítics. Però la meitat de les històries expliquen que l'ordre social establert es manté mitjançant la repressió. Relaten com els poderosos poden mantenir-se en el poder, però no de com els oprimits podrien combatre'ls. Això només passa en un text, on apareix una noia revolucionària que acaba sent descoberta (**TEXT_3_13**). També, pel que es pot

²⁵ Definició recollida a la transcripció del **TEXT_4_13 min5:49 (annex)**

²⁶ *Ibíd.*

interpretar a partir d'aquests textos de ficció, qui té el poder és aquell qui controla la indústria i la tecnologia, sectors dominants en l'economia del futur d'aquests mons distòpics. Per tant, la utopia tecnològica, podem dir que dependrà de qui controli aquests mitjans.

5.1.3. Situació social textos 2013

a) Societats dividides

Pel que fa al tipus de situació social descrita en la mostra del 2013, gairebé tots plantegen societats molt dividides. Aquesta divisió normalment és entre rics i pobres (TEXT_2_13; TEXT_5_13), races (TEXT_1_13; TEXT_4_13; TEXT_5_13) o simplement entre els que controlen la societat i els que són controlats (TEXT_3_13).

Entre les classes socials que plantegen, uns tenen el poder i els altres són dominats. Gairebé totes les persones tenen el destí predeterminat socialment des de que neixen. En alguns dels textos, aquesta divisió social també es planteja de forma física. En el TEXT_2_13 proposen dos continents, un de rics i un de pobres, i en el TEXT_4_13 una muralla que separa el món civilitzat del món salvatge.

En els quatre primers relats hi ha un fort control social: no hi ha llibertat d'expressió i qui pretén revelar-se pot morir a mans de l'exèrcit o dels guardians, que són els que vetllen per l'ordre social.

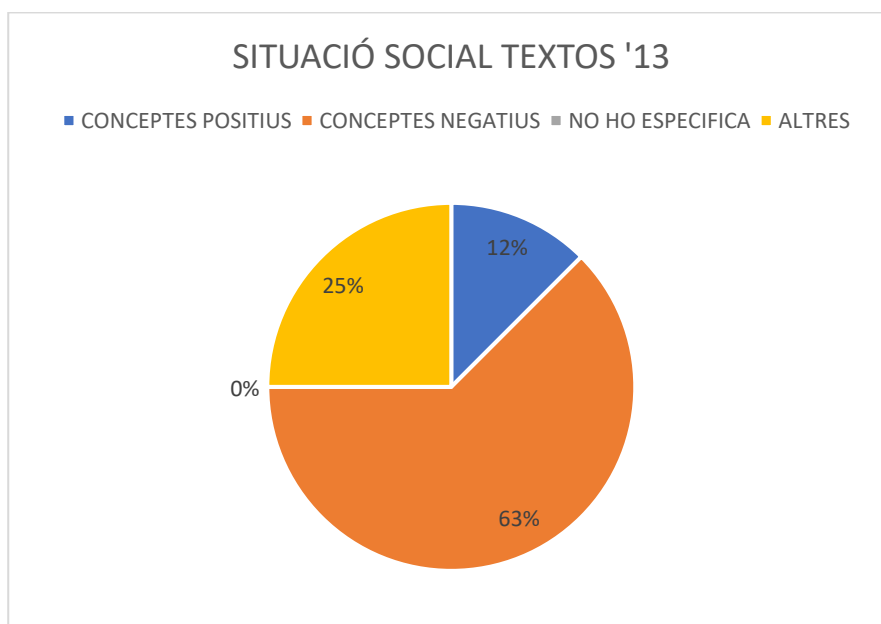
Pel que fa als altres textos, només el TEXT_6_13 parla d'una societat igualitària. Els relats de els TEXT_7_13 i TEXT_8_13 fan referència a una societat bastant ideal basat en la llibertat però sense perjudicar a ningú que es contextualitzen en un grup de població.

Tal i com es recull en al gràfica següent, predominen els conceptes socials negatius respecte als positius en la descripció de les societats imaginades.

Taula 14 Buidatge conceptes situació social textos 2013

Classificació conceptes situació social textos 2013				
	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica
TEXT_1_13		Control social i classes socials		
TEXT_2_13		Rics i pobres, control social		
TEXT_3_13		Control social per l'exèrcit		
TEXT_4_13		Divisió social humans/humanoides		
TEXT_5_13		La llei del més fort (els rics)		
TEXT_6_13	Igualtat			
TEXT_7_13			Aplicat només a un sector de la població (tipus comuna)	
TEXT_8_13			Comunitats amb les seves pròpies normes	

Gràfic 4 Situació social textos 2013

b) Interpretació de les dades obtingudes 2013 (societat)

La divisió social que apareix als mons que es descriuen en els seus relats, la podem emmarcar dins d'una interpretació marxista. En els mons que imaginem els alumnes surten persones riques i pobres, una classe opressora i una oprimida. Tot i que l'alumnat que ha participat no tingui un gran coneixement de la filosofia marxista, sí que coneixen les teories de Marx, perquè ha format part del temari del curs, i això pot haver influït en la seva proposta. Tanmateix, també hem pogut constatar que l'alumnat és molt conscient de la seva posició social i de les diferències socials de la nostra societat actual, segurament, accentuat per la repercussió que va tenir la crisi econòmica en les seves vides, en el seu àmbit social i familiar.²⁷

En la majoria de relats on trobem descrita una distòpia (TEXT_1_13; TEXT_2_13; TEXT_3_13; TEXT_4_13) el control social s'aconsegueix mitjançant les armes, en mans dels poderosos. L'individu que es revela és executat (TEXT_3_13). Per tant, es pot interpretar que els alumnes veuen difícils els canvis per por a morir. Encara que no explícitament, els governs dels seus móns ficticis apliquen la pena de mort, i no apareixen presons com a tals i ni jutges.

D'altra banda, aquells textos que parlen d'una societat amb un sistema anarquista, igualitari en la seva totalitat, o almenys en alguns grups de població (tipus comuna) acabaven de fer el tema anarquisme a classe.

5.1.4. Situació econòmica en els textos de 2013

A les societats imaginades de la mostra analitzada en aquest apartat, destaca un 50% de casos on no es tenen en compte els aspectes econòmics específics.

a) Descripció de les dades econòmiques

Pel que fa a la situació econòmica, dels textos on sí es té en compte, predomina la indústria (TEXT_1_13; TEXT_2_13), també es destaca en algun text el comerç (TEXT_3_13). En les societats amb sistemes polítics inspirats en alguns principis

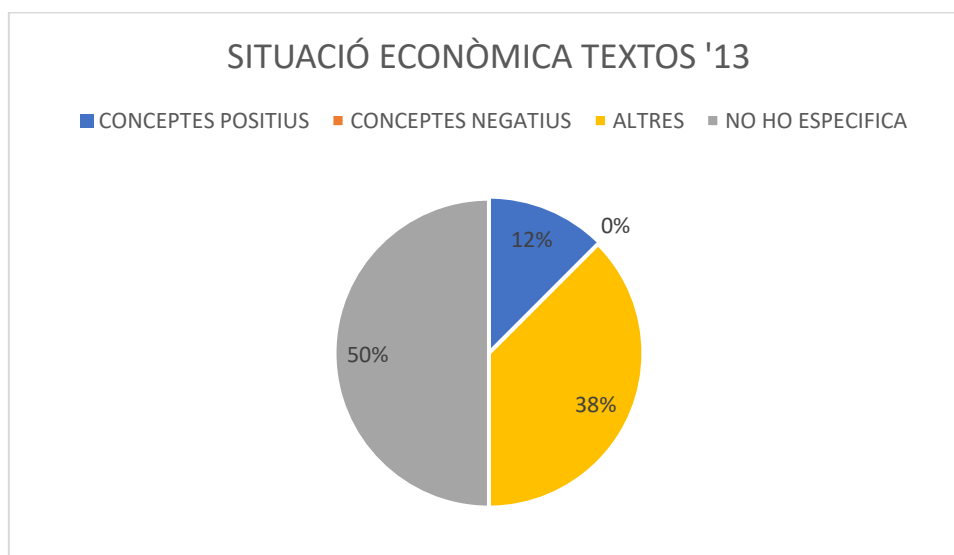
²⁷ És un dels primers moments, al 2013, que es van donar tants casos de desnonaments degut a les repercussions de la crisi econòmica del 2008. Al grup classe on s'agafa la mostra va haver algun cas d'alumne afectat.

de l'anarquia (TEXT_7_13; TEXT_8_13) es descriu un tipus d'economia sense diners e inclús sense l'existència de la societat de consum.

Taula 15 Buidatge conceptes situació social textos 2013

Classificació conceptes situació econòmica textos 2013				
	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica
TEXT_1_13			Agricultura i indústria	
TEXT_2_13			Comerç, indústria	
TEXT_3_13				No ho especifica
TEXT_4_13				No ho especifica
TEXT_5_13				No ho especifica
TEXT_6_13				No ho especifica
TEXT_7_13			No existeix la societat de consum	
TEXT_8_13	S'accepten els diners i l'intercanvi			

Gràfic 5 Situació econòmica textos 2013

b) Interpretació de les dades obtingudes 2013 (economia)

En els casos on es té en compte algun aspecte econòmic, com per exemple, el TEXT_2_13, fins i tot les normes socials estan relacionades amb la producció industrial, on també qui té el poder és qui controla la tecnologia, que acostuma a estar molt

desenvolupada. Per tant, podem veure una relació entre el poder i el control dels mitjans econòmics. A la vegada, es planteja una vida més “lliure” sense consumisme als TEXT_7_13 i TEXT_8_13.

5.1.5. Altres temes dels textos de 2013

El resultat de temes que també apareixen als textos de ficció analitzats són sobre ecologia, tecnologia i/o intel·ligència artificial, igualtat de gènere, educació, alternativa social/consciència social i tipus de món.

D'aquests temes prenen especial rellevància els d'ecologia i tecnologia/intel·ligència artificial.

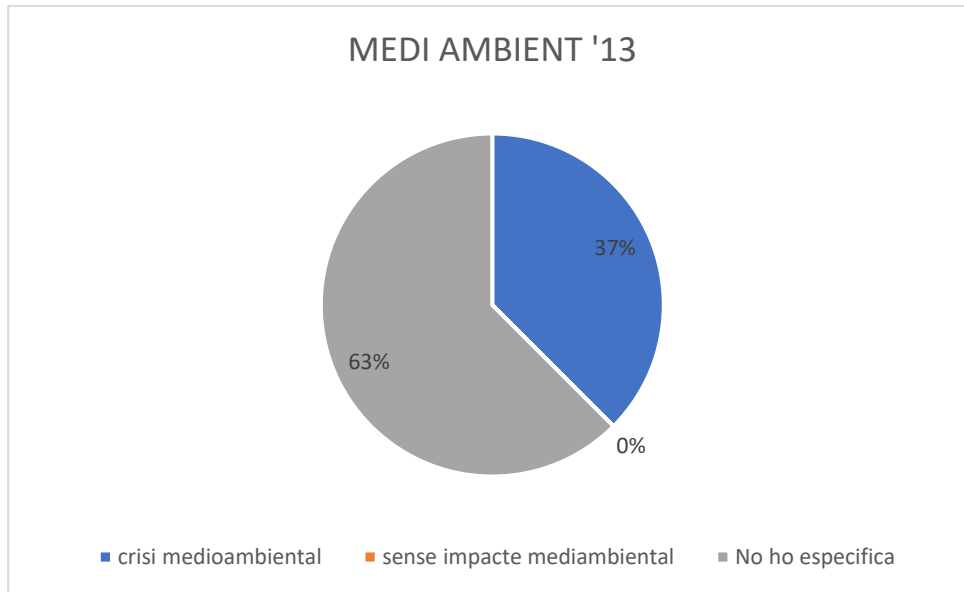
a) Descripció d'altres temes

- **Medi ambient**

Pel que fa al temes mediambientals, quan apareixen estan relacionats a l'acció de l'ésser humà sobre el medi. En aquest sentit, es parla de crisi mediambiental provocada per l'excés de contaminació o consum de recursos naturals. També pot venir donada per una catàstrofe mediambiental a la Terra com a conseqüència de l'explosió d'una bomba nuclear (TEXT_4_13) o guerres (TEXT_3_13).

Als textos on no hi ha un impacte **ecològic** negatiu no apareix cap referència a temes relacionats amb l'ecologia.

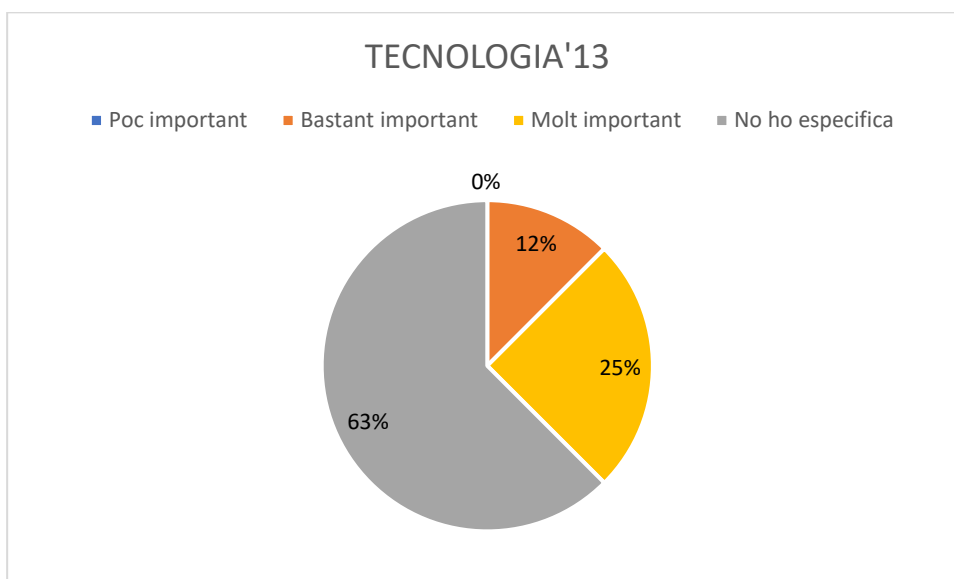
Gràfic 6 Medi ambient textos 2013

- **Tecnologia**

Pel que fa als temes sobre **tecnologia** també és un tema recurrent, especialment a les distopies i imatges futuristes del món. Aquest tipus de descripcions tecnològiques van molt lligades a la ciència ficció; cotxes voladors, robots que controlen les persones i viatges interestel·lars.

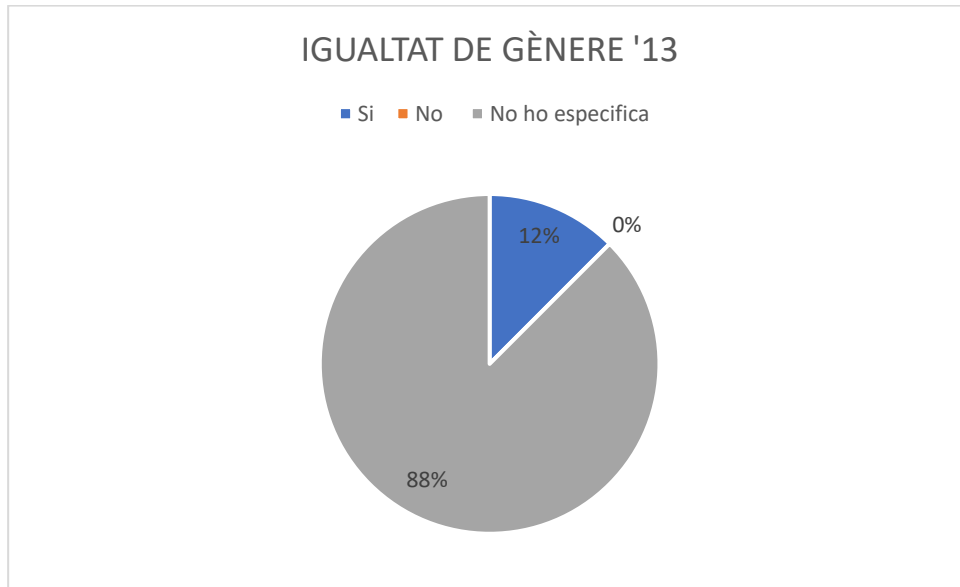
Gràfic 7 Tecnologia textos 2013

- **Igualtat de gènere**

Quant als temes relacionats amb la igualtat de gènere, dels vuit textos analitzats, tan sols un parla d'igualtat de gènere (TEXT_6_13) que on es proposa com a presidenta del govern una dona negra.

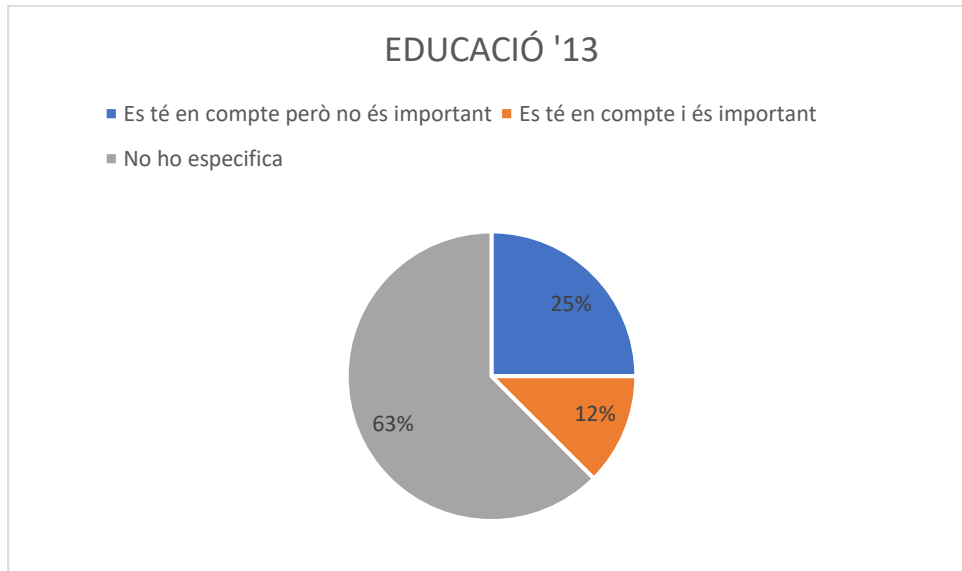
Gràfic 8 Igualtat gènere textos 2013

- **Educació**

L'educació apareix com un tema important en dos dels relats i en un altre apareix però no juga un paper important en la societat descrita. La resta de relats no en parlen de l'educació.

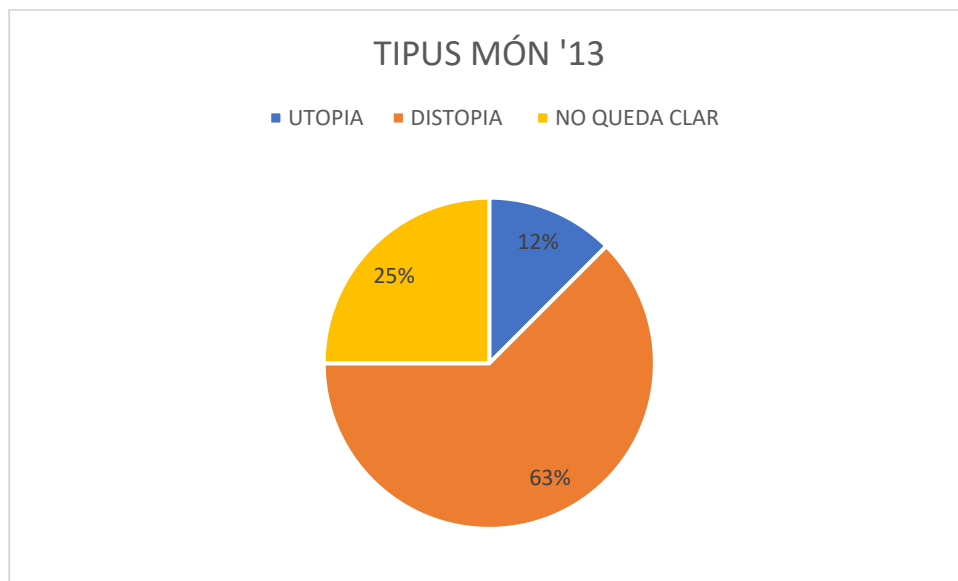
Gràfic 9 Educació textos 2013

- **Tipus de món**

Un darrer apartat temàtic que hem volgut quantificar, és el tipus de món que descriuen a cada relat de ficció. Així doncs, un 62% pensen el món en clau distòpica i, tan sols un 12% en clau utòpica.

Gràfic 10 Tipus de món 2013

b) Interpretació de les dades obtingudes sobre altres temes 2013 (altres temes)

Així doncs, podem entreveure que els temes d'impacte ecològic provocat per l'ésser humà són els més freqüents a l'hora de dibuixar el paisatge del planeta Terra. En aquest sentit, la possibilitat d'habitar altres planetes seria una opció per la supervivència de l'espècie humana, gràcies al desenvolupament de la tecnologia, tenint en compte que no serà a l'abast de tothom, sinó dels "poderosos". La igualtat de gènere no sembla un tema que preocupi gaire, o almenys, no ha quedat reflectit. Només hi ha una proposta explícita de gènere; una dona negra presidenta (TEXT_6_13). Pel que fa a l'apunt de que és una dona negra presidenta deixa explícit que hi ha, a més a més, una denúncia a la manca de dones negres als governs (any 2013).

Pel que fa a l'educació, apareix més aviat com a eina de control social. No té un paper gaire acadèmic com el de l'escola o l'institut, sinó més aviat de transmissió de valors de la societat.

Per últim, tot i que apareixen molt mons distòpics, caracteritzats per la injustícia social, no veiem que hi hagin opcions contràries o que vulguin solucionar els problemes socials. Tanmateix, als mons que podríem considerar que s'han plantejat coma utopies, tampoc hi ha diversitat de pensament entre diferents opcions polítiques i/o ideològiques. Ens trobem davant de societats que són d'un únic pensament, on no hi ha debat, com a molt existeix la possibilitat de conflictes bèl·lics. Tanmateix, hem de tenir en compte, que les alternatives socials de les seves societats fictícies, apareixeran als comentaris de les entrevistes grupals; on parlen de revolucions, cops d'estat...

5.2. Resultats qüestionari 1: sobre els textos de 2013²⁸

L'anàlisi dels textos s'ha completat amb un primer qüestionari²⁹. Aquest qüestionari es va fer per dur a terme un estudi de cas. A partir d'aquí, l'estudi de la mostra de 2013 es farà dels quatre primers textos de la taula anterior (Text_1_13; Text_2_13; Text_3_13; Text_4_13).

Aquest instrument ens ha servit per veure quin ha estat el nivell de participació de tots els membres de cada grup en l'activitat proposada, ha servit també per ampliar i clarificar aspectes de les històries descrites.

Es pot veure per les respostes del qüestionari 1 que tots els membres estan d'acord en el plantejament de la història i, per tant, podríem assegurar la seva participació en l'elaboració del relat. A més a més, les preguntes referents a aspectes que els alumnes plantegen a la seva història i que no queden del tot explicats, s'acaben de completar, ajudant així a aconseguir una millor anàlisi de la seva visió sobre un món de ficció per a la present investigació.

²⁸ Es poden consultar a l'annex alguns exemples.

²⁹ Veure model de qüestionari 1: mostra 2013

Hem aconseguit completar algun aspecte més dels seus textos que utilitzarem per al següent instrument de recollida d'informació, el *focus group*. A continuació, farem un resum d'aquells aspectes que ens han semblat més clarificadors respecte al tipus de societat descrita.

Sobre el TEXT_1_13; s'especifica que la conquesta de la Terra per part d'un altre planeta es deu als recursos energètics; que escassegen en el planeta invasor.

Els habitants de la Terra queden sotmesos a les normes dels invasors. Tot i que aquests, al principi es van mostrar prudents quan van descobrir als humans, que van acabar esclavitzant.

El TEXT_2_13; hem pogut ampliar informació respecte a perquè els humans ocupen un altre planeta, Mart. La raó és que el planeta Terra és indesitjable per què està mig destrossat, ple de brossa i contaminació. Els rics són rics perquè controlen tenen el coneixement científic. Hi ha conformisme social.

El TEXT_3_13; els rics i poderosos amb els seus criats abandonen el planeta Terra perquè ha quedat destruït per les guerres. Criats i treballadors són controlats i reprimits pels soldats. La revolucionària, que vol que la gent se n'adoni de que poden pensar per si mateixa, es traïda per la seva amiga.

TEXT_4_13; La Pesa treballa per la NASA, i al planeta on aterren construeixen una muralla per separar els "civilitzats" dels "salvatges".

5.3. Resultats de les entrevistes grupals de 2013

En aquest apartat recollirem el resultat obtingut a partir de l'entrevista en grup feta als alumnes. Es destacaran aquells comentaris o opinions relacionades amb la seva capacitat de crítica de la societat actual.

Per dur a terme aquesta tasca, hem triat quatre grups d'alumnes³⁰ autors dels textos de la mostra; Text_1_13; Text_2_13; Text_3_13; Text_4_13. Hem tingut en compte els quatre textos per separat i per a la seva anàlisi es farà de manera independent.

³⁰ Aquests quatre grups són del mateix grup -classe.

a) Presentació dels relats

Taula 16 Resum transcripció focus group TEXT_1_13

Focus group TEXT_1_13

En aquesta història, l'alumnat (dues noies i un noi), comparen la invasió dels extraterrestres amb una possible Guerra Mundial al món real. Segons ells: “porque todo está mal. Es lo que va pasando en la historia” (min.00:20), “Está todo mal...guerra...es un bucle todo” (min.00:32_ÀUDIO_TEXT_1_13).

A més, pensen que els colonitzadors del seu relat, en la realitat, podrien ser els xinesos que imposarien una dictadura (min.01:03_ÀUDIO_TEXT_1_13). Sota aquesta dictadura, però, algun alumne comenta que espera poder parlar en català (min.05:36 ÀUDIO TEXT_1_13). I en clau d'humor irònic, un altre respon que “vindrà un Wert” (min.05:36_ÀUDIO_TEXT_1_13) o un “Stalin xinès” (min.05:52_ÀUDIO_TEXT_1_13). Consideren que depenem dels polítics (min.06:59_ÀUDIO_TEXT_1_13) i que els xinesos encara no ens han envaït, però que “se lo estan quedando todo, hasta el Puerto de Barcelona” (min.07:19_ÀUDIO_TEXT_1_13).

Taula 17 Resum transcripció focus group TEXT_2_13

Focus group TEXT_2_13

En aquest text, els alumnes, quatre nois, han pensat un món en el planeta Mart, perquè la Terra ha esdevingut un lloc indesitjable, per la contaminació, l'economia i la política en general (min.00:25_ÀUDIO_TEXT_2_13), degut a la corrupció (min.00:36_ÀUDIO_TEXT_2_13). Per això van al planeta Mart, on podria anar qui s'ho mereixés (min.01:20_ÀUDIO_TEXT_2_13). Els mateixos alumnes autors del relat, es descriuen com els científics que prenen les decisions, diuen que no portarien als polítics, que estan fent que món estigui en decadència (min.01:20_ÀUDIO_TEXT_2_13). En canvi, pensen que els científics són honorats (min.02:00 _ÀUDIO_TEXT_2_13).

En aquest planeta rics i pobres viuen en continents separats, el primer destinat als centres d'intel·ligència i l'altre a la producció (fàbriques), on els habitants treballarien en allò

que se'ls dona bé (min.04:28_ÀUDIO_TEXT_2_13). D'aquesta manera les persones dels dos continents s'ajuden mútuament (min 05:41_ÀUDIO_TEXT_2_13.).

Tenen la percepció que estem vivint un moment d'endarreriment, "com si tornéssim enrere" (min.00:48_ÀUDIO_TEXT_2_13), diuen. Especifiquen que avancem tecnològicament però socialment no, com si tornéssim a l'època medieval.

També consideren que "actualment les empreses treuen benefici i sempre va als mateixos" (min.04:58_ÀUDIO_TEXT_2_13), que hi haurà un cop d'estat (min.07:44_ÀUDIO TEXT_2_13) una guerra o una revolució (min.09:28_ÀUDIO TEXT_2_13) que en el cas que sigui d'esquerres "tindrà un bons resultat" (min-08:39_ÀUDIO TEXT_2_13).

Taula 18 Resum transcripció focus group TEXT_3_13

Focus group TEXT_3_13

Aquest món de ficció, que se situa en Exoplanet, és una societat on el govern (format per les persones riques i poderoses que s'han salvat del Planeta Terra³¹ controla el que pensa la gent, fins al punt que anul·len la seva personalitat. Tothom és obligat a vestir de negre, només una persona, quan ningú la veu, es posa una samarreta blanca.

Les alumnes del grup (tres noies) s'identifiquen amb aquest personatge, la revolucionària. Per una banda, perquè pensen que en certa manera els adolescents són incompresos socialment (min.03:33 _ÀUDIO_TEXT_3_13) i no els agradaria viure controlades per ningú, i d'altra banda, per la situació a classe. Elles senten que a classe porten la samarreta negra per fora i la blanca per sota; perquè no poden donar la seva opinió lliurement, sinó que fan veure que pensen com al majoria "para encajar major" (min.06:15 _ÀUDIO_TEXT_3_13).

Socialment no és que se sentin controlades, però opinen que no poden decidir les coses, "perquè això de la reforma d'educació ho ha decidit una persona només: *Y yo aquí no pinto nada*. No puc decidir res. (min.06:55_ÀUDIO_ TEXT_3_13). Són conscients que això està reflectit al seu relat: "ella (la revolucionària) per moltes idees que tingui i tot

³¹ Una alumna del grup comenta que aquesta idea és com el que passa a la pel·lícula 2012 El fin del mundo.

això, al final la maten, no arribarà a fer res de res, saps, i és una mica com ens sentim nosaltres. Per molt que nosaltres vulguem fer una cosa important al món, per dir-ho d'alguna manera, al final sempre són els poderosos els que lluitaran i tot això (min.06:55 _ÀUDIO _TEXT_3_13). Consideren que els poderosos són els polítics, els que manen “perquè fan el que volen, no tenen en compte moltes opinions” (min.07:52 _ÀUDIO _TEXT_3_13).

Pel que fa a la seva visió de futur, des del punt de vista polític, opinen que podrà haver una dictadura, “perquè molta gent pensa que és bons, i la gent es deixa influenciar” (min.10:13 _ÀUDIO _TEXT_3_13).

Taula 19 Resum transcripció focus group TEXT_4_13

Focus group TEXT_4_13

La història d'aquest grup d'alumnes (dos nois i una noia) transcorre en un planeta nou, bé perquè “d'aquí uns anys el planeta Terra encara estarà pitjor, i la gent anirà marxant perquè no es podran solucionar els problemes” (min.01:50_ÀUDIO TEXT_4_13), o bé, perquè “l'instint humà fa que descobreixi coses, perquè interessa” (min.01:50), però podem seguint vivint a la Terra.

Aquest planeta nou és descobert per una agència científica del govern dels EEUU: La Pesa, al 2107. Allà, els alumnes hi descriuen una civilització d'espècies animals separada dels humans per una muralla de protecció. A dins d'aquesta, hi havia la indústria i era on vivia la gent rica i poderosa. A fora, els discriminats, que no poden traspasar la muralla.

Entre el món que descriuen i la societat actual trobem alguns paral·lelismes, per exemple, segons els participants: “molts rics menyspreen als pobres, i els hi diuen, fóra d'aquí, no t'acostis a mi. I els tracten d'inferiors, no tots però alguns sí” (min.04:24_ ÀUDIO _TEXT_4_13). L'alumnat d'aquest grup, en el supòsit que anessin a aquell planeta, no s'acaben de posar d'acord en si estarien a dins o a fora de la muralla. Amb tot, pensen que, tot i ser a dins, tampoc podrien prendre decisions (min.05:14 _ ÀUDIO _TEXT_4_13).

Pel que fa al sistema polític que plantegen en el seu món de ficció, consisteix en una “mala democràcia” (min.05:26_ ÀUDIO_TEXT_4_13), “com la que hi ha ara” (min.05:43_ ÀUDIO_TEXT_4_13), que descriuen com un sistema on “ningú té els mateixos drets” i “ la justícia no és igual per tothom” (min.05:49_ ÀUDIO_TEXT_4_13). Plantegen que es necessiten les armes per mantenir la seguretat de les persones amb diners, o bé, que la gent sigui molt manipulable (min.07:03_ ÀUDIO_TEXT_4_13).

Pensen que en el futur “la gent, farta d’estar oprimida, hauran fet guerres civils i tot això” (min.01:17_ ÀUDIO_TEXT_4_13), que el sistema de govern serà el capitalisme i la gran potència mundial els EEUU. Però això passarà, segons aquests alumnes, “si la gent viu” (min.01:18_ ÀUDIO_TEXT_4_13), “sinó acaben amb quatre bombes nuclears” (min.00:45_ ÀUDIO_TEXT_4_13), per tant, pensen que la humanitat haurà avançat tecnològicament molt però socialment no.

b) Interpretació dels resultats dels *focus group* de 2013

• Mons paral·lels: ficció i realitat

Aquestes entrevistes en grup han servit per perquè els mateixos alumnes fessin una connexió entre el que han escrit i la realitat social que viuen i com la viuen. Dita connexió, entre la ficció i la realitat, ens ha dut a conèixer, al mateix temps, quina és la seva visió des d’un punt de vista crític de la nostra societat. I per últim, quines són les perspectives socials que té l’alumnat que ha participat en aquesta recerca.

Per l’entrevista realitzada podem dir que l’alumnat és conscient de que en les seves històries podem trobar un paral·lelisme amb la realitat actual. En algun cas, alguna alumna fa comentaris palesant aquesta relació: “Nosaltres no és com si vulguem ensenyar a tothom com seria el futur (amb el nostre conte) és una rèplica, com dient, mireu que us passarà si seguim així (ÀUDIO TEXT_3_13; min.10:33).

Una altra comparació que fan és, per exemple, en relació a la llibertat d’expressió. Igual que als seus relats, pensen que el sistema polític actual no permet una plena llibertat d’expressió, i que aquesta es veu coartada pel control polític i la repressió policial: “en les manifestacions, tu vas i no et deixen expressar-te a tu mateix, i estan allà a la mínima que facis algo, “I jo tinc tot el dret d’expressar les meves opinions i

no les puc expressar perquè amb tots els poli per allà...”(ÀUDIO TEXT_3_13 min.09:02)- Aquestes mateixes alumnes, per exemple, a la seva història (Text_3_13) el govern controla les persones , que han deixat de tenir la seva personalitat i a qui es vol rebel·lar l’acaben matant.

En general, els alumnes entrevistats, també opinen que depenem dels polítics, que fan el que volen, igual que les parts opressores dels seus relats, que identifiquen amb una dictadura extraterrestre (TEXT_1_13), científica (TEXT_2_13) o del govern (TEXT_3_13; TEXT_4_13).

Tant als seus mons de ficció com a ala realitat, no contempen possibilitats de canvi en l’*status quo*, que es pot veure en comentaris conformistes com: “en todas las sociedades hay ricos y pobres (min.10:41__ ÀUDIO_TEXT_1_13), o com diu una de les alumnes (min.06:55_ ÀUDIO_TEXT_3_13) “això també està reflectit una mica en el conte aquest, perquè diu: ella per moltes idees que tingui i tot això, al final la maten, no arribarà a fer res, saps, i és una mica com ens sentim nosaltres (min.06:44_ ÀUDIO_TEXT_3_13).

Una altra comparació que fan entre el seu món de ficció i la seva visió de la realitat és la necessitat que té la gent actualment per trobar feina, amb el fet que seu món de ficció estigui ubicat en un altre planeta, perquè: “la gent haurà de marxar a altres llocs per trobar una vida millor” (min.04:42_ ÀUDIO_TEXT_3_13). Per exemple, el mateix títol del TEXT_3_13 és *Exoplanet*, es refereix a planeta exterior, fent referència a viure fora.

Un altre grup, TEXT_1_13, planteja la invasió dels extraterrestres del seu relat com una invasió xinesa, una III Guerra Mundial. Ho justifiquen per la gran quantitat de negocis que controlen els xinesos actualment a Catalunya: “nos invaden con bazares y woks” (min.01:10_ ÀUDIO_TEXT_1_13).

A partir de l’anàlisi dels relats 2013, podem destacar que els alumnes fan una crítica de l’actualitat. A continuació, hem recollit algunes de les seves opinions sobre la democràcia, els polítics i les opcions de canvi que té l’alumnat que ha participat en el *focus group* 2013. Aquests tres aspectes són els que més es repeteixen entre els comentaris de l’alumnat quan critiquen el moment actual polític i econòmic en què

viuen. Per això, hem fet aquesta classificació dels comentaris que en fan de cada tema els alumnes, perquè quedi reflectida la seva concepció sobre el moment actual socio-polític en què viuen.

- **Crítica a la situació política i social en el *focus group* de 2013**

Taula 20 Resum transcripció focus group 2013: situació política

Situació política: <i>focus group</i> de 2013		
Positiu	Negatiu	Font
	Poca participació: “votar cada 4 anys no és signe de que hi hagi massa democràcia”	min.13:16_ÀU-DIO_TEXT_2_13
	“no es tenen en compte les opinions de la gent, per això, plantegem una democràcia més democràtica, respectant les opinions de la gent!”	min.13:37_ÀU-DIO_TEXT_2_13
	“Mala democràcia”: “perquè ningú té els mateixos drets”.	Min.05:49_ÀU-DIO_TEXT_4_13
	“La democràcia en què vivim és més semblant a una dictadura”	Min.06:26_ÀU-DIO_TEXT_1_13

Taula 21 Resum transcripció focus group 2013: situació social

Situació social <i>focus group</i> 2013		
Positiu	Negatiu	Font
	Injustícia social	
	Necessitat emigrar per trobar feina	
	Prejudicis racistes	

Els seus comentaris sobre política, van lligats també al concepte que té l'alumnat dels polítics: totalment negativa. Parlen dels polítics com una classe social a part. No

parlen de persones que es dediquem a la política, sinó de *polítics*, com si fos una espècie a part.

En general, l'alumnat opina que manen els polítics, i no pas els ciutadans. Per exemple, a l'ÀUDIO_TEXT_2_13, els alumnes diuen que en el món real, qui decidiria que se salva i va a un altre planeta serien els polítics (min.02:58, _ÀUDIO_TEXT_2_13).

Altres comentaris amb connotacions negatives, referents a la ineficàcia política són: "Falta de saber administrar els diners per part dels polítics. L'aplicació de diners a reformes que no valen la pena" (min.11:07_ÀUDIO_TEXT_4_13) i "els polítics estan fent que el món se'n vagi a la merda" (min.01:20_ÀUDIO_TEXT_2_13). Aquests comentaris mostren que consideren que són els culpables de la situació econòmica i social que es patia al 2013 com a conseqüència crisi econòmica 2008.

- **Expectatives de canvi**

"Jo és que un sistema democràtic just no me l'imagino, o sogui, que funcioni..."(min.06:15_ÀUDIO_TEXT_1_13)

"per molt que pensis no serveix de res, sempre fan el que volen (els polítics)"(min.06:55_ÀUDIO_TEXT_1_13)

"Si els polítics diuen algo i no no vull ho puc dir però és que ningú em farà cap cas (min.09:10_ÀUDIO_TEXT_1_13)

"No es pot canviar (que sempre hi hagi rics i pobres) perquè sempre hi haurà algú que vulgui més diners que els altres" (min.10:53_ÀUDIO_TEXT_1_13).

"Acabarà que vindrà un Hitler i dirà: -aquí me pongo yo" (min.08:50_ÀUDIO_TEXT_2_13).

"Pot haver una III Guerra Mundial porque todo està mal" (min.00:20_ÀUDIO_TEXT_1_13)

Tanmateix, pels seus comentaris podem dir que en alguns casos veuen la necessitat d'un canvi "una revolució" (min.12:11_ÀUDIO_TEXT_4_13). La necessitat de queixar-se més; "si obrim els ulls i actuem, jo suposo que anirem a millor, però si seguim amb la boca tancada a pitjor (mi.12:11_ ÀUDIO_TEXT_4_13) o simplement un

miracle: “Fa falta un canvi brutal perquè a Espanya no governi el PP o el PSOE (min.11:47_ÀUDIO_TEXT_2_13) o alguna esperança: “jo crec que Catalunya acabarà independent i que Espanya tindrà el seu govern i Catalunya un altre. I Catalunya serà millor” (min.11:47_ÀUDIO_TEXT_2_13).

I no falten els desitjos positius:

“Jo vull que hi hagi pau al món” (min.08:00_ÀUDIO_TEXT_1_13)

c) Altres aspectes que es desprenen de la conversa generada a partir del *focus group*.

També cal remarcar que a les entrevistes del focus grup, entre converses, es desprenen comentaris de l'alumnat que fan referència a prejudicis racistes i socials, que provenen d'una visió limitada plena d'estereotips d'altres cultures. Per exemple, la seva visió de sobre els xinesos ve donada segurament per les botigues i els restaurants que coneixen. En el cas del text 1, tot i la possibilitat d'una dictadura xinesa, pensen que almenys amb els xinesos, com són tan treballadors i tan bons en els negocis, segurament “hi hauria un munt de coses”, “perquè la indústria aniria millor, produiria molt” (min 04:17, text 1).

Respecte al progrés tecnològic, que a vegades identifiquen amb l'avenç científic, són conscients que això no garantirà una millora en la vida de les persones (min.00:48, text 2 i text 4).

I per últim, hem pogut comprovar pels seus comentaris que estan al dia de temes socialment rellevants; desnonaments, necessitat d'emigrar per trobar feina, discriminació de la llengua catalana o independència, entre d'altres.

5.4. Resultats del qüestionari 2: possibles referents culturals en els textos de 2013

Es va fer un segon qüestionari on es pretenia veure si existia alguna relació entre les històries escrites i els seus referents culturals: pel·lícules, sèries, programes de TV, videojocs o literatura. Així doncs, aquest qüestionari, també individual, consta de preguntes concretes sobre què veuen al cinema o la televisió i quines lectures fan. No

es tracta de preguntes que puguin oferir un resultat quantitatiu, més aviat es busquen indicis sobre la influència dels textos culturals en la visió social de l'alumnat.

Però segons les respostes d'aquest segon qüestionari el resultat no ha estat l'esperat. No hem trobat una relació directa entre les distopies imaginades per l'alumnat i els seus referents culturals. Cal remarcar, però, que molts dels alumnes no recordaven en aquell moment els títols de moltes pel·lícules que havien vist. Excepte en algun cas, no hi ha una influència directa entre la cultura consumida i les seves històries. Només una alumna troba similituds entre la història del seu grup (TEXT_3_13), i la pel·lícula *2012* i una altra alumne, amb *Avatar* i *El Planeta de los Simios* (TEXT_4_13). També en un capítol d'*Els Simpsons* i *V de Vendetta* (TEXT_1_13). Però aquestes respostes les desprenen més del *focus group* que del qüestionari.

D'aquest segon qüestionari en podem destacar la coincidència de 5 alumnes que ha llegit o vist la pel·lícula en clau distòpica *Els jocs de la fam*.

El buidatge d'aquest qüestionari està inclòs a l'ANNEX 2. Perquè encara que no resulti transcendent per a aquesta anàlisi, sí que és significatiu per la gran diversitat de respostes que es donen. Però no s'ha pogut establir en principi cap categoria útil per a la investigació. Per això en aquest anàlisi ens hem limitat a fer un llistat de pel·lícules, sèries, programes, llibres i videojocs, on s'han tingut en compte les relacionades amb distopies.

5.5. Valoració de la utilitat dels instruments de la mostra de 2013

Cal tenir en compte, però, que l'activitat es va proposar a 20 alumnes del mateix grup-classe de 4t i que només 13 la van fer. Els que no van participar, va ser per falta d'imaginació o per poca destresa a l'hora de treballar en grup, i algú per una qüestió de poca motivació. Però això seria una altre objecte d'estudi, que aquí no hem abordat.

El **qüestionari 1**, creiem que ha estat de gran ajuda per completar aspectes de les històries de l'alumnat, ja que han servit per extreure més informació sobre aquestes. També ha permès veure la implicació de cada alumne individualment, tot i que les respostes, en alguns casos, coincideixen entre els diferents membres del grup.

En canvi, el **qüestionari 2**, penso que no ha donat el resultat esperat, per això si es tornés a plantejar caldria modificar-lo una mica. Davant la situació que els alumnes han consumit en general molta filmografia, per exemple, és difícil que recordin els títols de les pel·lícules que han vist. Per aquest fet, pensem que hagués estat de més utilitat fer un qüestionari amb un llistat de pel·lícules relacionades amb distopies, per comprovar la seva possible influència. Tanmateix, ha servit per veure les preferències d'alguns gèneres per part de l'alumnat enquestat, però no s'han pogut establir altres categories per la manca de coincidència entre les respostes.

Quant al **focus grup**, és una de les eines que més hem valorat en aquesta investigació. Els resultats han superat les expectatives, és l'eina que ha servit per acabar de perfilar les hipòtesis inicials.

CAPÍTOL 6: Mostra 2017

Taula 22 Resum mostra 2017

Any	noies	nois	Nº total participants	Centre educatiu
2017	11	21	32	INS PÚBLIC VALLÈS OCCIDENTAL (II)

Aquesta mostra pertany a un grup de 4t d'ESO format per 32 alumnes. Es tracta d'un institut diferent a la mostra de l'any 2013, però de la mateixa comarca del Vallès occidental.

Intervenció mostra 2017 per sessions³²:

Taula 23 Resum intervenció fase 1 mostra 2017

FASE 1: INVESTIGACIÓ	
Sessió 1,2	Plantejament activitat: elaboració relats de ficció
No inclou el qüestionari ni els <i>focus group</i> perquè en la fase d'elaboració de la investigació en el que es va recollir aquest material no es va contemplar. L'objectiu era comprovar el resultat dels relats de ficció anys després i d'altres alumnes.	

6.1. Classificació de conceptes i anàlisi dels relats de ficció de 2017

Aquests escrits es van recollir a partir d'una proposta d'activitat a l'aula:

Imagina un món de ficció

A continuació, presentarem el buidatge dels relats recollits l'any 2017 seguint l'esquema de la mostra anterior (2013).

Els primers apartats els dedicarem a fer una classificació i quantificació dels conceptes positius i negatius sobre la situació política, social i econòmica dels relats

³² Durada de cada sessió 55'.

d'aquesta mostra. A continuació, afegirem l'apartat sobre temes freqüents apareixen a las societats imaginades que també quantificarem.

6.1.1. Cronòtop 2017

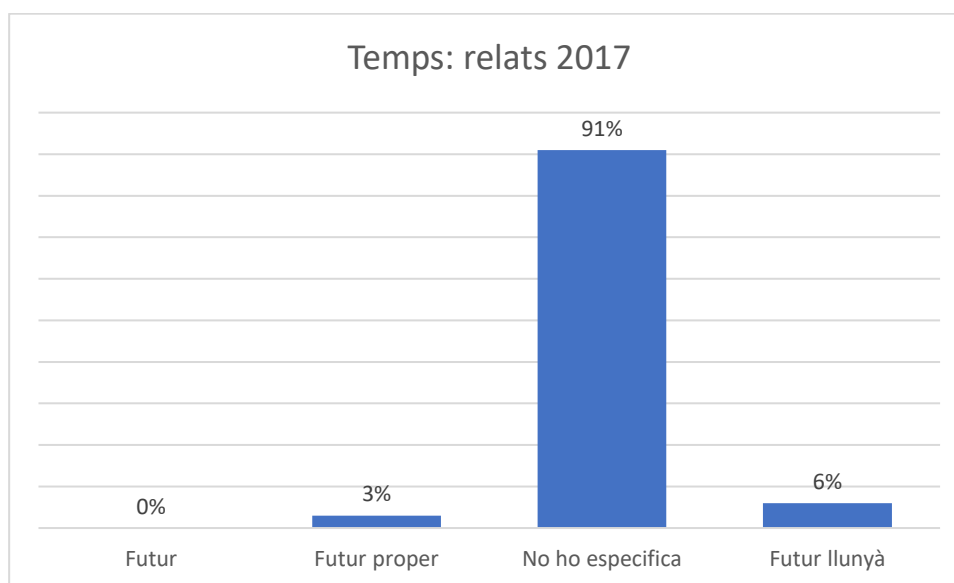
En primer lloc s'ha tingut en compte on situa l'alumnat el seu món i en quin moment temporal.

Taula 24 Buidatge Cronòtop 2017

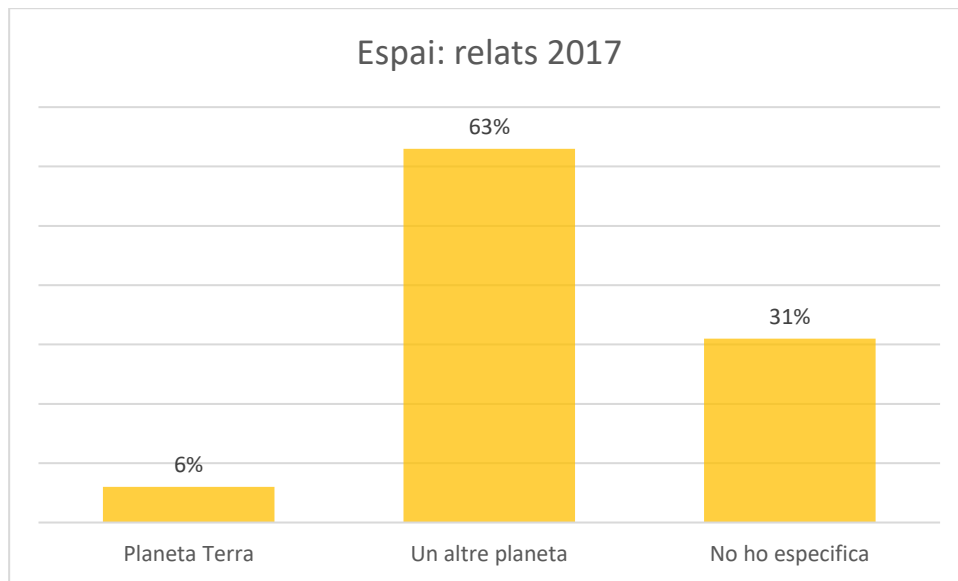
AUTORA RELAT	On ?	Quan?
ALA_1_17	Univers paral·lel	No ho especifica
ALA_2_17	No ho especifica	Futur llunyà
ALA_7_17	Un altre planeta, lluny de la Terra	Any 3200
ALA_10_17	No ho especifica	No ho especifica
ALA_14_17	No ho especifica	No ho especifica
ALA_15_17	No ho especifica	No ho especifica
ALA_23_17	Un altre planeta	No ho especifica
ALA_24_17	Un altre món	No ho especifica
ALA_26_17	Un altre món	No ho especifica
ALA_30_17	Món paral·lel	No ho especifica
ALA_31_17	Un altre planeta (NOEX)	No ho especifica
ALE_3_17	Un altre planeta (TU)	No ho especifica
ALE_4_17	Un altre planeta (Titoi)	No ho especifica
ALE_5_17	Europa	No ho especifica
ALE_6_17	No ho especifica	No ho especifica
ALE_8_17	No ho especifica	No ho especifica
ALE_9_17	Un altre planeta (Galàctic)	No ho especifica
ALE_11_17	Lluny de la Via làctia (Propemiptka)	No ho especifica
ALE_12_17	Univers paral·lel	No ho especifica
ALE_13_17	Nou univers	No ho especifica
ALE_16_17	Un altre món	Futur no gaire llunyà

ALE_17_17	Un món reparat (La Terra)	No ho especifica
ALE_18_17	Un altre món	No ho especifica
ALE_19_17	No ho especifica	No ho especifica
ALE_20_17	Un altre planeta	No ho especifica
ALE_21_17	No ho especifica	No ho especifica
ALE_22_17	Un altre planeta	No ho especifica
ALE_25_17	Un altre món	No ho especifica
ALE_27_17	Un altre planeta	No ho especifica
ALE_28_17	No ho especifica	No ho especifica
ALE_29_17	A la Terra Mitjana	No ho especifica
ALE_32_17	No ho especifica	No ho especifica

Gràfic 11 Temps textos 2017

La ubicació temporal gairebé ningú l'especifica. Tan sols tres alumnes en fan menció, un d'ells situa la seva societat en un futur pròxim i els altres dos en un futur llunyà.

Els alumnes situen el seu món sobretot en un altre planeta, segurament com a conseqüència d'haver dit a l'enunciat de la proposta d'activitat que travessen una porta estel·lar i arriben a un altre món. De fet varis textos comencen dient: "En travessar la porta estel·lar..." (ALE_3_17), "Si creués un portal que m'enviés a un altre món..." (ALE_1_17).

6.1.2. Situació política en els textos de 2017

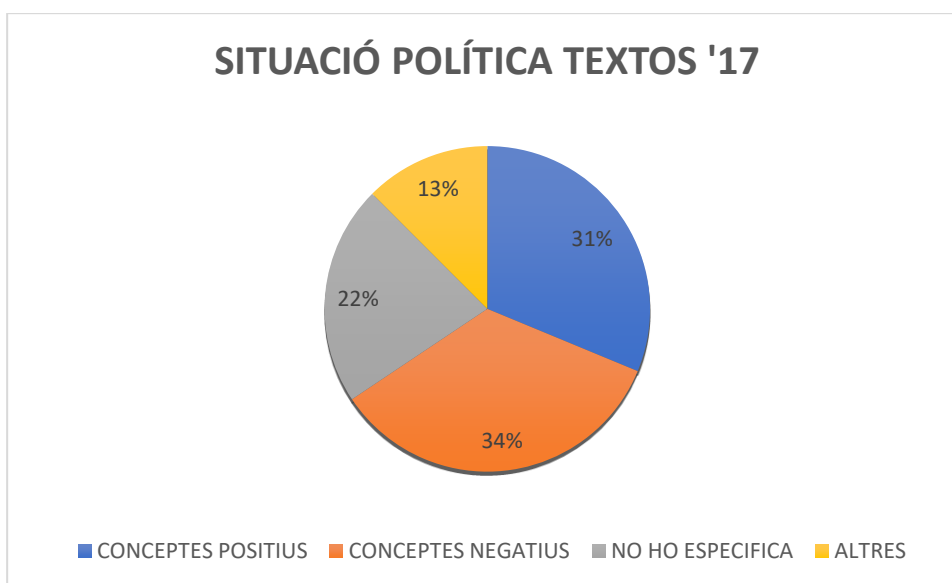
A continuació presentem el recull sobre els conceptes relacionats amb el tipus de sistema polític que apareixen en els relats de ficció analitzats en aquest capítol. Aquests conceptes els hem classificat segons la seva connotació positiva o negativa, per això, recordem, s'ha tingut en compte el context del relat i la seva relació amb característiques pròpies del concepte de democràcia que hem definit en el nostre marc teòric.

Taula 25 Buidatge situació política textos 2017

Classificació conceptes situació política textos 2017				
AUTORA RELAT '17	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica
ALA_1_17	Pau			
ALA_2_17		Possible guerra		
ALA_7_17		Oligarquia		
ALA_10_17		Despotisme		
ALA_14_17		Racisme		
ALA_15_17	Democràcia			
ALA_23_17		Líder		
ALA_24_17	Consens			
ALA_26_17			Apolític	
ALA_30_17				x
ALA_31_17	Democràcia avançada			
ALE_3_17		Dictadura		
ALE_4_17				x
ALE_5_17	Sense dictadures			
ALE_6_17	Autocontrol			
ALE_8_17			Apolític	
ALE_9_17				x
ALE_11_17		Líder vitalici		
ALE_12_17	Pau, no corrupció			
ALE_13_17			Govern esquerres/dreta	
ALE_16_17		Guerra (polítics incultes i molt rics)		
ALE_17_17				x
ALE_18_17				x
ALE_19_17			Control positiu	
ALE_20_17	Pau			
ALE_21_17		Oligarquia "herois"		
ALE_22_17				x

ALE_25_17	Democràcia. Pau			
ALE_27_17	Dialogant			
ALE_28_17				x
ALE_29_17		Monarquia. Guerra		
ALE_32_17		Guerra		

Gràfic 13 Situació econòmica textos 2017

Els conceptes negatius sobre política són lleugerament més abundants que els positius. D'altra banda, sobta el nombre d'alumnes que no especifiquen el tipus de política del seu món de ficció. Els alumnes que parlen d'altres tipus de situació política, no hem pogut determinar pel context del text que sigui positiva o negativa. En un dels casos és apolític (ALE_8:17), en un altre cas hi ha un control positiu (ALE_19_17) i en el tercer cas un govern amb decisions polítiques de dretes i esquerres (ALE_13_17), aquestes opcions les hem trobat contradictòries en si mateixes, i no hem pogut establir si són positives o negatives.

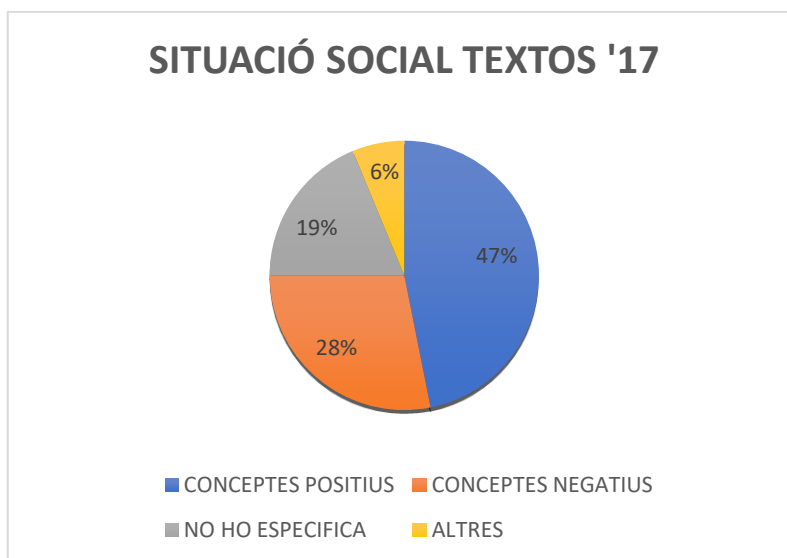
6.1.3. Situació social dels textos de 2017

Taula 26 Buidatge situació social textos 2017

Classificació conceptes conceptes: situació social textos 2017				
AUTOR/A	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica
ALA_1_17				x
ALA_2_17		Divisió classes		
ALA_7_17		Racisme		
ALA_10_17		Divisió classes		
ALA_14_17		Caos		
ALA_15_17	Igualtat			
ALA_23_17				x
ALA_24_17	Igualtat			
ALA_26_17	Autocontrol			
ALA_30_17				x
ALA_31_17	Llibertat			
ALE_3_17	Igualtat			
ALE_4_17	Igualtat			
ALE_5_17	Igualtat			
ALE_6_17	Igualtat			
ALE_8_17	Igualtat			
ALE_9_17		Classes socials		
ALE_11_17		X		
ALE_12_17	Igualtat			
ALE_13_17		Opressió classe treballadora		
ALE_16_17		Violència		
ALE_17_17	Felicitat			
ALE_18_17	Sense racisme			
ALE_19_17	Llibertat			
ALE_20_17	Igualtat			
ALE_21_17			Diversió, erotisme	
ALE_22_17				x
ALE_25_17			Luxe	
ALE_27_17				x

ALE_28_17	Felicitat			
ALE_29_17		Racisme		
ALE_32_17				x

Gràfic 14 Situació social textos 2017

Pel que fa a la descripció de la situació social dels textos de ficció analitzats, predominen els conceptes positius. Entre els conceptes positius que es fan servir apareix reiteradament el concepte d'igualtat. En alguns cas també es fa servir la paraula felicitat.

Quant als conceptes negatius; racisme i desigualtat social són els que predominen.

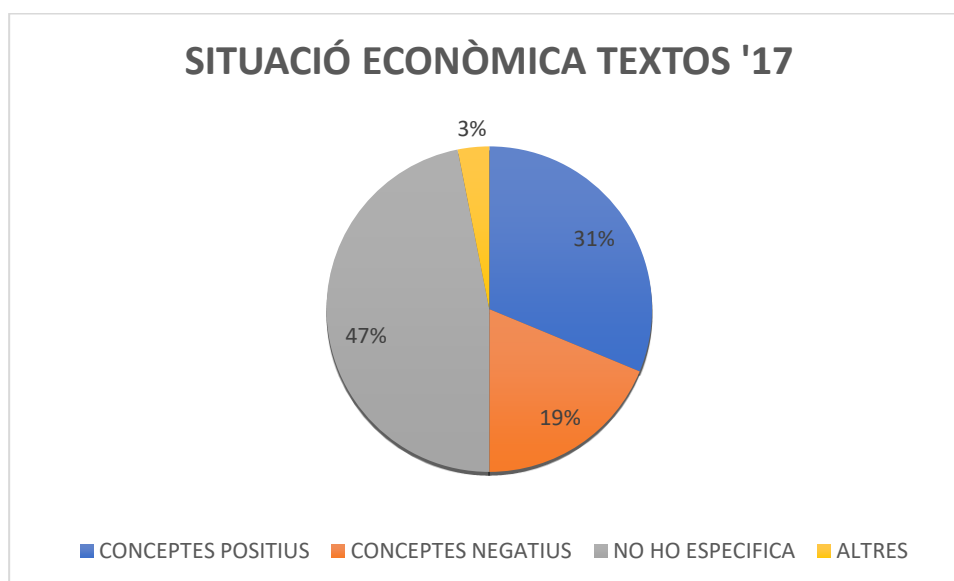
6.1.4.Situació econòmica en els textos de 2017

Taula 27 Buidatge situació econòmica textos 2017

Classificació conceptes: situació econòmica textos 2017				
AUTOR/A	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica
ALA_1_17				x
ALA_2_17				x
ALA_7_17		Únic administrador		
ALA_10_17		Riquesa en mans governador		
ALA_14_17		Explotació recursos		
ALA_15_17				x
ALA_23_17				x
ALA_24_17				x
ALA_26_17				x
ALA_30_17				x
ALA_31_17	Intercanvi ("trueque")			
ALE_3_17	Bona per tothom			
ALE_4_17	Subsistència sostenible			
ALE_5_17	Creixement econòmic			
ALE_6_17			Sense comerç	
ALE_8_17	Sense diners			
ALE_9_17	Sense crisi			
ALE_11_17	Subsistència			
ALE_12_17				x
ALE_13_17		Subjugada a la producció industrial		
ALE_16_17		Països del nord molt rics i països de		

		sud molt pobres		
ALE_17_17				x
ALE_18_17		Crisi		
ALE_19_17	Creixements econòmic			
ALE_20_17				x
ALE_21_17	Sense diners (tot gratis)			
ALE_22_17				x
ALE_25_17	Tothom ric			
ALE_27_17				x
ALE_28_17				x
ALE_29_17				x
ALE_32_17				x

Gràfic 15 Situació econòmica textos 2017

Pel que fa a la situació econòmica que es desprèn dels textos analitzats, és destacable l'absència de conceptes relacionats amb aquest tema. Un 47% no especifica la situació econòmica de la seva societat.

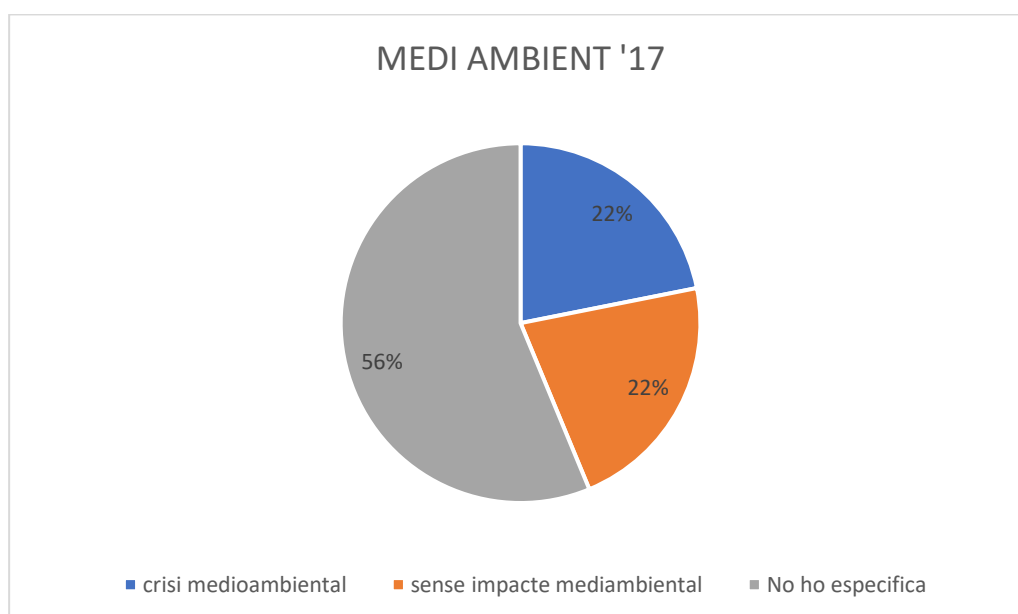
Alguns dels conceptes “positius” mostren algunes situacions que pretenen arreglar els problemes econòmics fent desaparèixer els diners, fent que tothom sigui ric o basant-se en un sistema de subsistència.

6.1.5. Altres temes en els textos de 2017

- **El Medi ambient '17**

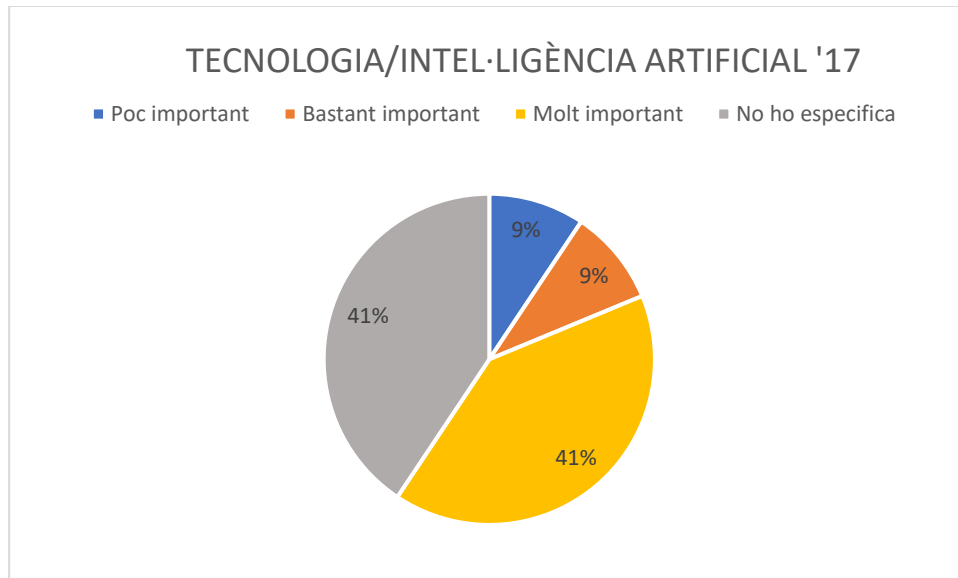
Els temes sobre el medi ambient ocupen el segon lloc d'entre els altres temes que apareixen als textos. El 50% de l'alumnat que fa referència a temes mediambientals, ho fan en clau de desastre ecològic causat per l'ésser humà. L'altre meitat dels relats parlen de mons sense crisi mediambiental. Tanmateix, una mica més de la meitat del total d'alumnes, no especifiquen la situació mediambiental del seu món.

Gràfic 16 Medi ambient textos 2017

- **La Tecnologia '17**

Gràfic 17 Tecnologia textos 2017

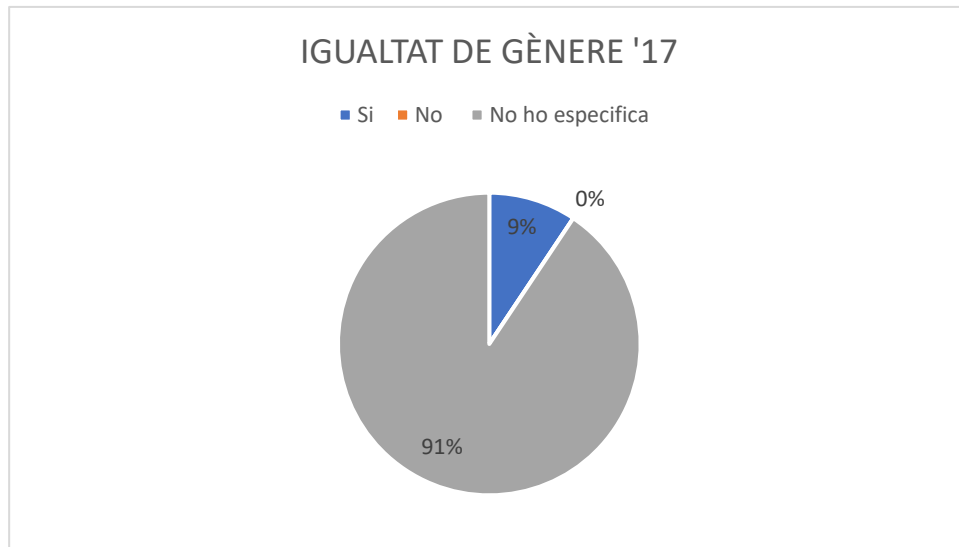
La tecnologia o la intel·ligència artificial és un dels temes que amb més freqüència apareix després dels de política i societat.

Sovint es parla d'una tecnologia molt avançada, que ocupa una paper molt important en el 41% dels mons descrits; normalment per millorar la qualitat de vida: "m'imagino un món robotitzat, ple de noves màquines i avenços tecnològics que ens permetin millorar la qualitat de vida" (ALA_15_17). El mateix percentatge, però, no en parla de tecnologia al seu món.

Alguns textos fan referència a la tecnologia, però que no hi juga un paper molt important en la societat, els hem classificat com a textos que donen poca importància a la tecnologia.

- **La Igualtat de gènere '17**

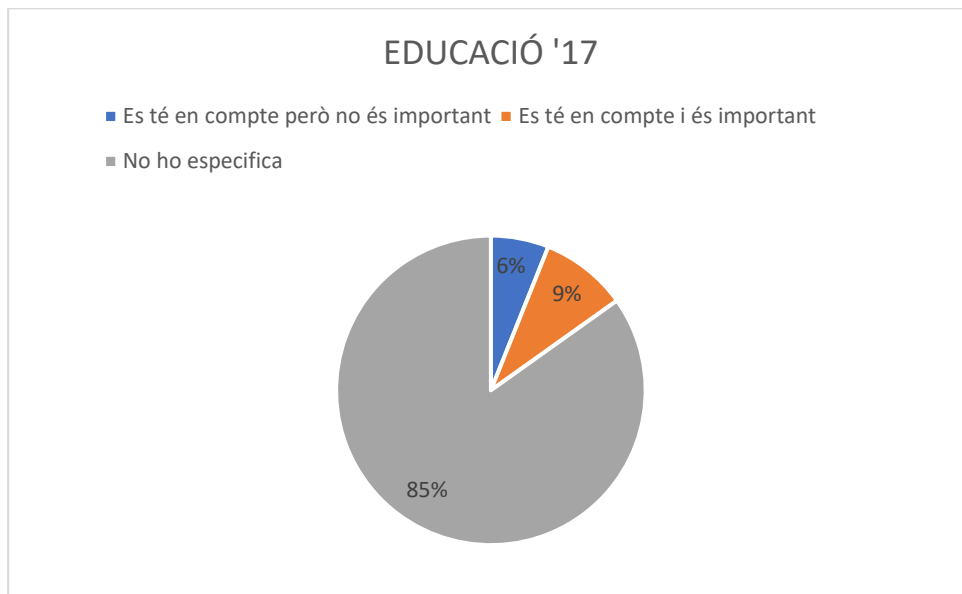
Gràfic 18 Igualtat de gènere textos 2017

Tan sols un 9%, és a dir, tres relats del 32 recollits, fan referència a la igualtat de gènere. La resta no ho especifica.

- **L'Educació '17**

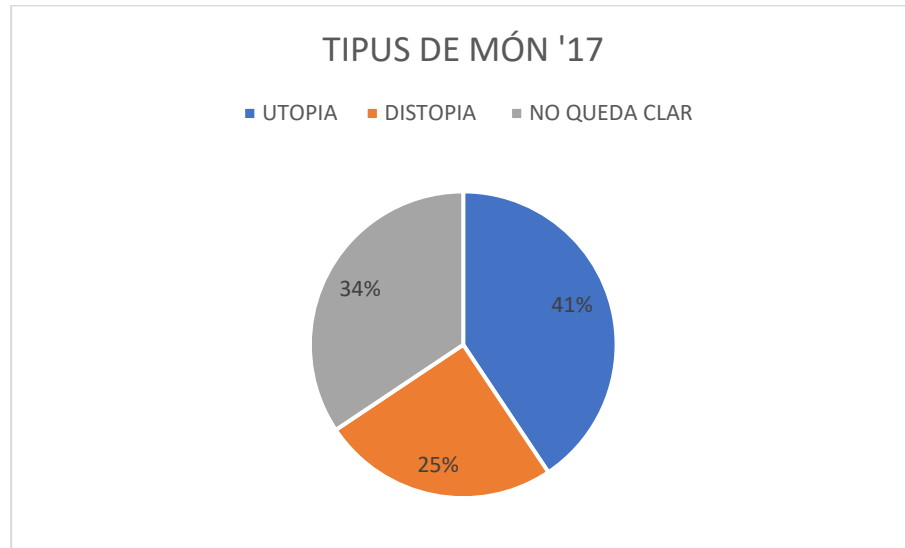
Gràfic 19 Educació textos 2017

Pel que fa a l'educació, únicament un 15% la té en compte en la seva societat, dels quals un 9% li donen molta importància.

- **Tipus de món '17**

Gràfic 20 Tipus de món textos 2017

La majoria de mons descrits tenen relació amb una societat utòpica. Tan sols un 25% pensa en una distopia. I en un nombre elevat de textos no queda clar si es tracta d'un món desitjable o no desitjable. Això es deu a l'ambigüitat o contradicció en les seves propostes.

Ens ha semblat interessant indicar alguns temes poc freqüents, però importants que també apareixen en aquesta mostra.

En aquests relats de l'any 2017 també apareixen altres temes com la denúncia al maltractament animal (ALA_1_17).

L'oci és un altre tema que podem trobar en les societats imaginades, l'oci (ALE_25_17; ALE_11_17).

Pel que fa a l'art, com a element important en la societat, apareix dos cops i en un sentit molt positiu en tant que necessari en l'educació de les persones. (ALE_3_17; ALA_15_17)

Tan sols una alumna parla explícitament de drets humans (ALA_15_17) i una sola persona de la importància de tenir capacitat d'elecció.

CAPÍTOL 7: Mostra 2020

Taula 28 Resum mostra 2020

Any	noies	nois	Nº total participants	Centre educatiu
2020	19	13	32	INS PÚBLIC VALLÈS OCCIDENTAL (II)

La mostra de 2020 està dividida en dos moments: gener 2020 i octubre 2020. La primera part de la mostra compta tan sols amb la recollida dels relats de ficció³³.

La segona part, compta amb la recollida de relats de ficció i l'aplicació d'altres instruments plantejats en la nostra investigació. La intervenció a l'aula que es va seguir està resumida en la següent taula:

Intervenció mostra 2020 per sessions³⁴

Taula 29 Resum intervenció fase 1 i fase 2: mostra 2020

FASE 1: INVESTIGACIÓ	
Sessió 1	Plantejament activitat: elaboració relats de ficció
Sessió 2	Qüestionari individual relats de ficció
Sessió 3 i 4	Entrevistes grupals
FASE 2: INVESTIGACIÓ	
Sessió 5	Activitat formadora
Sessió 6	Debat petits grups sobre la reelaboració mons de ficció

7.1. Classificació de conceptes i anàlisi dels relats de ficció 2020

La classificació i anàlisi de relats recollits en aquest apartat es farà seguint el mateix procediment que les mostres anteriors. Aquests escrits també es van recollir a partir d'una proposta d'activitat a l'aula:

Imagina un món de ficció

³³ La investigació amb aquest grup no es va continuar a causa de l'aturada de classes pel confinament Covid19.

³⁴ Cada sessió són 55'

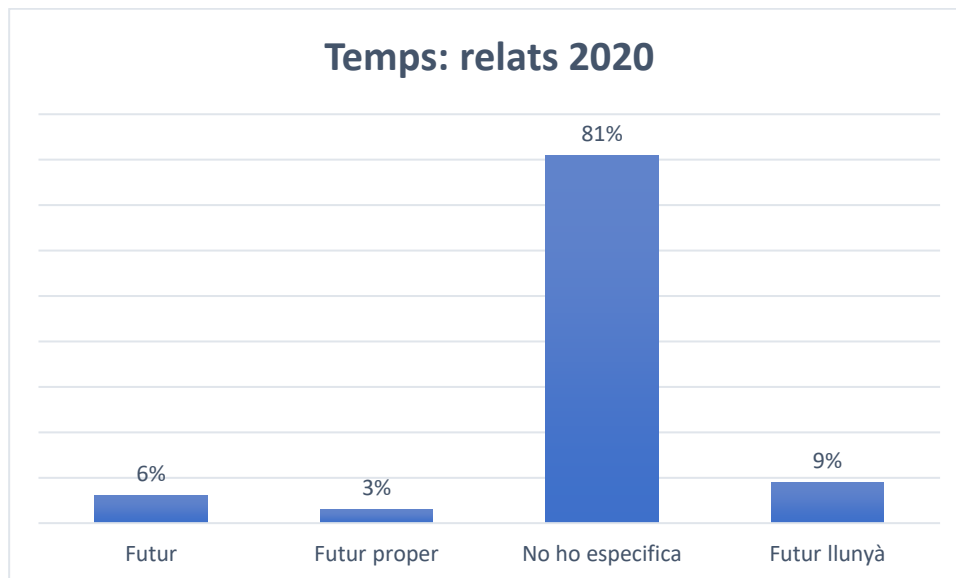
Seguidament, mostrarem el buidatge i classificació de dades seguint la mateixa categorització.

7.1.1. Cronòtop 2020

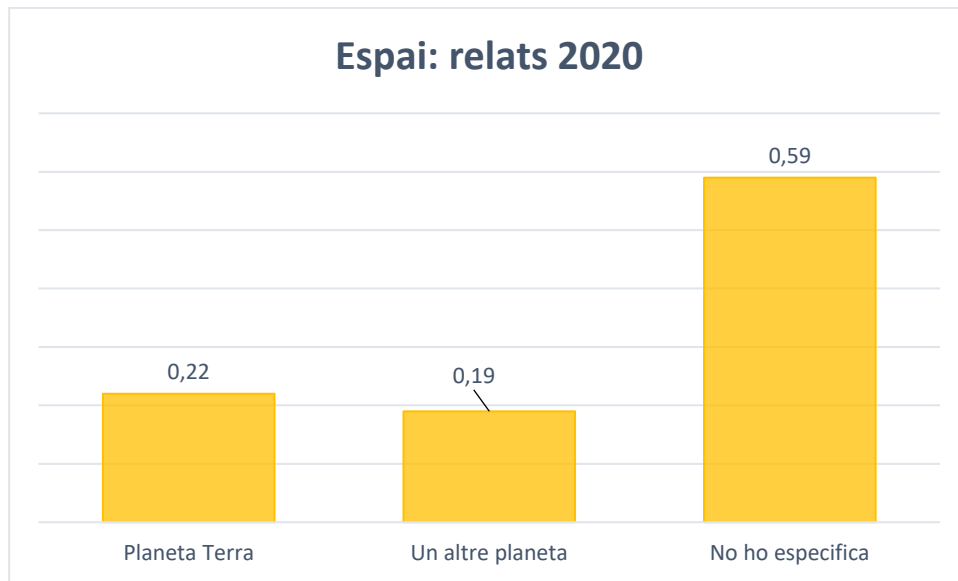
Taula 30 Buidatge cronòtop textos 2020

AUTOR/A '20	On ?	Quan?
ALA_1_20	Un altre món	No ho especifica
ALA_5_20	No ho especifica	No ho especifica
ALA_10_20	Planeta Terra	No ho especifica
ALA_11_20	No ho especifica	No ho especifica
ALA_12_20	No ho especifica	No ho especifica
ALA_13_20	No ho especifica	No ho especifica
ALA_14_20	Planeta Terra	2040
ALA_15_20	No ho especifica	No ho especifica
ALA_16_20	No ho especifica	No ho especifica
ALA_18_20	Planeta Terra	Dp 1000 desaparició espècie humana
ALA_20_20	Planeta Terra	Any 3011
ALA_21_20	No ho especifica	No ho especifica
ALA_24_20	No ho especifica	Futur
ALA_26_20	No ho especifica	No ho especifica
ALA_27_20	Un món contrari a la Terra	No ho especifica
ALA_28_20	No ho especifica	No ho especifica
ALA_29_20	No ho especifica	No ho especifica
ALA_30_20	No ho especifica	No ho especifica
ALA_31_20	No ho especifica	No ho especifica
ALE_2_20	No ho especifica	No ho especifica
ALE_3_20	Planeta Terra	No ho especifica
ALE_4_20	No ho especifica	No ho especifica
ALE_6_20	No ho especifica	No ho especifica
ALE_7_20	Món d'ambient càlid	No ho especifica
ALE_8_20	Món sense nom	No ho especifica
ALE_9_20	Un món de mentida	No ho especifica
ALE_17_20	No ho especifica	No ho especifica
ALE_19_20	La Terra	2563 (5a Guerra Mundial)
ALE_22_20	Deserterra	No ho especifica
ALE_23_20	No ho especifica	No ho especifica
ALE_25_20	No ho especifica	No ho especifica

Gràfic 21 Temps relats 2020

Pel que fa a la situació temporal, un 81% dels relats de l'any 2020, no indiquen quan té lloc el seu món imaginat. Mentrestant, tan sols un 19% sí indiquen un moment temporal, el futur: un 10% en un futur llunyà, un 3% en futur proper i un 6% fan referència al futur sense especificar-ne més. La majoria de casos que fan referència a un temps futur, descriuen un escenari de post apocalipsi, on l'espècie humana s'ha vist afectada per la seva pròpia desaparició o la destrucció del planeta Terra per motius mediambientals o una 5ª Guerra Mundial com planteja l'ALE_19_20.

Una mica més de la meitat dels textos no especifiquen on se situa el seu món de ficció. El 22% té lloc al planeta Terra i un 19% en un altre planeta. L'opció de triar un altre planeta coincideix amb una visió d'un món inhabitable o bé pel desig de viure en un món paradisiac: ALE_7_20.

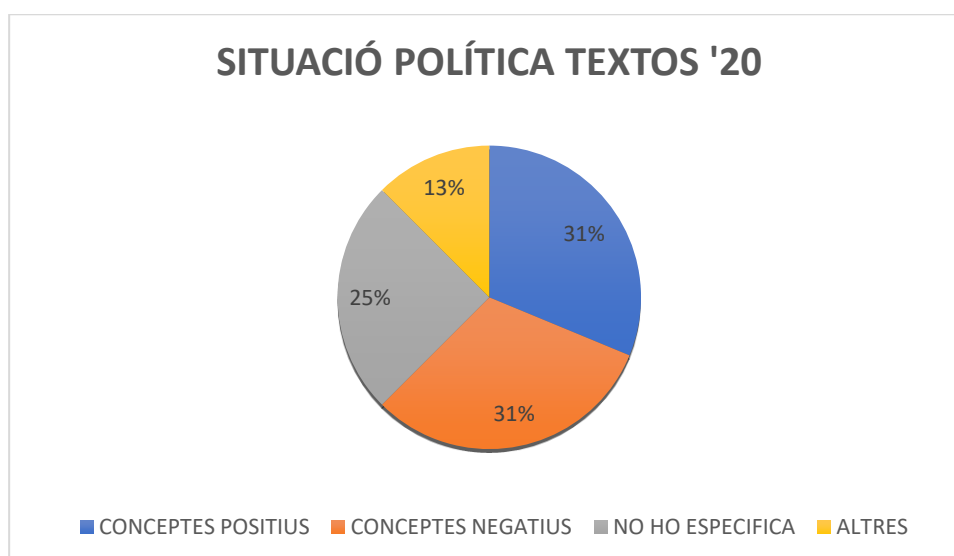
7.1.2. Situació política en els textos de 2020

Taula 31 Buidatge situació política textos 2020

Classificació conceptes situació política textos 2020				
AUTOR/A	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica
ALA_1_20		Matriarcat		
ALA_5_20				x
ALA_10_20	Democràcia			
ALA_11_20	Comunitats federades			
ALA_12_20				x
ALA_13_20			Govern d'un cap amb personalitat específica i estabilitat emocional.	
ALA_14_20		Govern invasor		
ALA_15_20	Pau			
ALA_16_20	Diàleg			
ALA_18_20	Democràcia mundial			
ALA_20_20			Apolític	
ALA_21_20		Guerra		
ALA_24_20	Repúbliques democràtiques			
ALA_26_20				x
ALA_27_20			Sense govern	
ALA_28_20				x
ALA_29_20				x
ALA_30_20				x
ALA_31_20				x
ALE_2_20		Dictadura		
ALE_3_20		Guerra		
ALE_4_20		Dictadura militar		
ALE_6_20	Autogovern			

ALE_7_20	Pau			
ALE_8_20			President triat a l'atzar	
ALE_9_20	Democràtic o comunista de veritat			
ALE_17_20	Pau			
ALE_19_20		Guerra		
ALE_22_20				x
ALE_23_20		Oligarquia		
ALE_25_20		Guerra		
ALE_32_20		Monarquia		

Gràfic 23 Situació política textos 2020

D'aquesta mostra de relats elaborats el 2020 podem constatar que es té molt en compte la situació política, ja que un 75% dels relats de ficció en fan alguna referència. La majoria dels textos descriuen d'una manera o una altra algun tret relacionat amb la situació política. Uns ho fa a partir de la definició de com s'exerceix el poder, en aquest cas, parlen del tipus de sistema de govern que hi ha a la societat de ficció descrita. En altres casos, no presenten un sistema polític associat a un govern, en canvi, sí defineixen una situació política excepcional: la guerra.

D'aquest alt percentatge de relats que descriuen algun aspecte vinculat a la situació política, un 31% dels relats de ficció proposen sistemes de govern positius en relació a una ciutadania inspirada en valors democràtics: democràcia, autogovern, república, federalisme (en aquests casos es classifiquen com a positius tenint en compte la seva connotació dins els context del relat i contrastat amb altres instruments de la pròpia investigació). Pel que fa a situacions polítiques positives, trobem, per exemple; pau ALE_7_20 o diàleg ALA_16_20 (en referència a un tipus de relació política deliberativa).

La mateixa quantitat de relats, el 31%, descriu la situació política en clau negativa, és a dir, basada en relacions de poder o situacions polítiques que s'allunyen d'una societat democràtica. En aquests casos fan referència a una ciutadania desproveïda de drets i llibertats. Alguns exemples són: ALA_1_20 que planteja un matriarcat, ALA_14_20 que proposa un govern invasor o ALE_4_20 que estableix una dictadura militar. Pel que fa a les situacions polítiques plantejades en aquests mons de ficció, hi ha tres casos que es troben en guerra. Per tant, en el total de situacions polítiques negatives analitzades apareixen, per una banda, una tipologia de poders polítics opressors i, d'altra banda, situacions de conflicte bèl·lic.

Hi ha un nombre de textos, un 13%, que descriuen un tipus de situació política que no hem sabut classificar com a positiva o negativa. En aquests casos, ni l'alumne ho tenia clar ni la investigadora ha trobat elements suficients, inclús després de fer una triangulació de resultats (a vegades per la seva inversemblança). Es tracta de tipus de governs triats a l'atzar ALE_8_20, com apolític o "govern d'un cap amb personalitat específica i estabilitat emocional" ALA_13_20.

Finalment, cal destacar que un 25% de relats no fa referència a cap situació política directa.

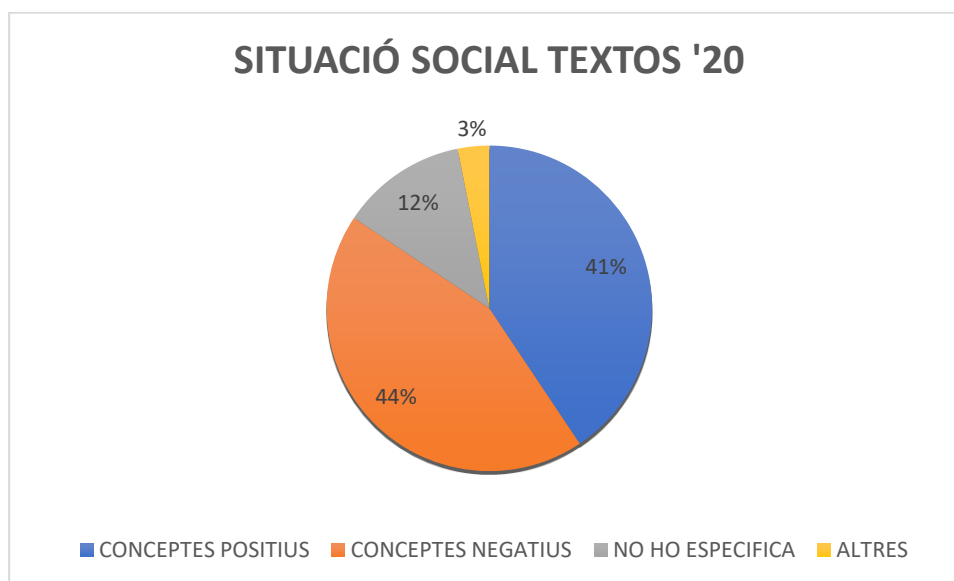
7.1.3. Situació social en els textos de 2020

Taula 32 Buidatge situació social textos 2020

Classificació conceptes situació social textos 2020				
AUTOR/A	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica
ALA_1_20		Desigualtat		
ALA_5_20	Igualtat			
ALA_10_20	Igualtat			
ALA_11_20	Igualtat			
ALA_12_20	Igualtat			
ALA_13_20				x
ALA_14_20				x
ALA_15_20	Igualtat			
ALA_16_20	Igualtat			
ALA_18_20			Organització per famílies	
ALA_20_20	Respecte entre persones i amb el medi			
ALA_21_20		Divisió social hereditària		
ALA_24_20	Tolerància			
ALA_26_20	Sense pobresa ni fam			
ALA_27_20			Sense etiquetes	
ALA_28_20		Violència		
ALA_29_20				x
ALA_30_20		La religió posa les normes		
ALA_31_20		Control social		
ALE_2_20		Apocalipsis		
ALE_3_20		Discriminació		
ALE_4_20		Classes socials		
ALE_6_20	Igualtat			
ALE_7_20	Igualtat			
ALE_8_20		10 manaments		

ALE_9_20	Igualtat			
ALE_17_20	Igualtat			
ALE_19_20		Només se sal- ven els rics		
ALE_22_20				x
ALE_23_20		Segregació so- cial		
ALE_25_20		Perill		
ALE_32_20		Esclavitud		

Gràfic 24 Situació social textos 2020

Quant al tipus de situació social que es dibuixen en aquests relats, ens trobem davant un nombre molt elevat de societats igualitàries, que evidentment hem classificat com a positives. En aquesta categoria també podem incloure situacions de tolerància ALA_24_20. Aquest tipus de propostes positives sumen un 41% del tipus de situacions socials descrites.

El percentatge de conceptes negatius per definir aquesta categoria és lleugerament superior al positiu, 44% enfront al 41%. En aquest cas trobem definicions de situacions socials de: desigualtat ALA_1_20, control social ALA_31_20, esclavitud ALA_32_20, violència ALA_28_20 o perill ALE_25_20.

Ens trobem amb dos casos que hem classificat en la categoria d' "altres" per la seva manca de concreció: món sense etiquetes ALA_27_20 i organització per famílies ALA_18_20.

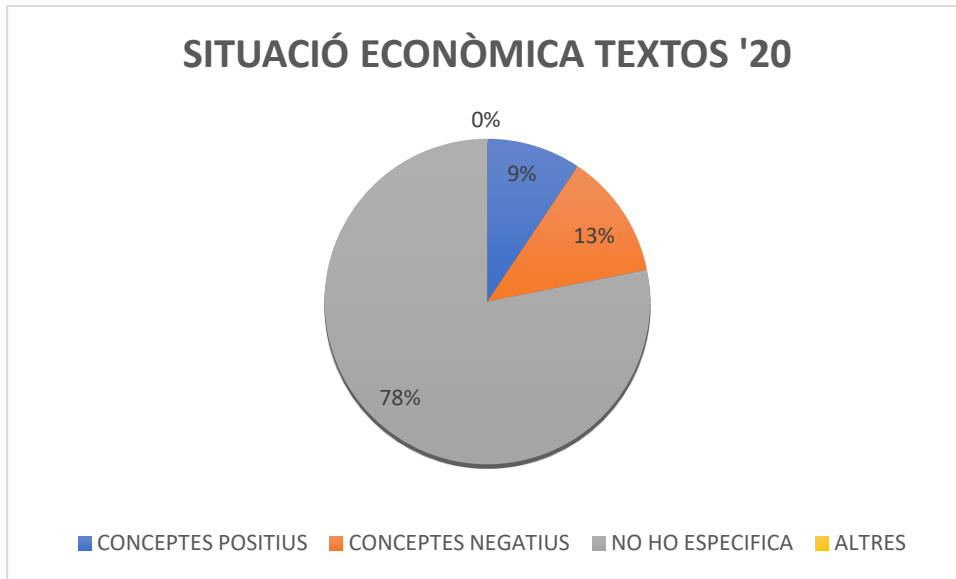
Finalment, cal destacar un 13 % que no especifica d'una manera clara la situació social. En nombres absoluts tan sols ens referim a quatre casos, dels quals la meitat tampoc defineixen la situació política. En aquests relats trobem una manca d'idees referents al tipus d'organització social.

7.1.4. Situació econòmica en els textos de 2020

Taula 33 Buidatge situació econòmica textos

Classificació conceptes situació econòmica textos 2020				
AUTOR/A	Positiu	Negatiu	Altres	No ho especifica
ALA_1_20				x
ALA_5_20				x
ALA_10_20				x
ALA_11_20				x
ALA_12_20	Necessitats bàsiques cobertes			
ALA_13_20				x
ALA_14_20				x
ALA_15_20				x
ALA_16_20				x
ALA_18_20				x
ALA_20_20				x
ALA_21_20		Sense diners		
ALA_24_20				x
ALA_26_20				x
ALA_27_20				x
ALA_28_20				x
ALA_29_20				x
ALA_30_20		Sense pobresa		
ALA_31_20				x
ALE_2_20	Sense diners			
ALE_3_20				x
ALE_4_20				X
ALE_6_20				X
ALE_7_20				x
ALE_8_20				X
ALE_9_20	Salari mínim			
ALE_17_20				X
ALE_19_20				X
ALE_22_20				X
ALE_23_20		Enriquiment grans corporacions		
ALE_25_20				
ALE_32_20		Crisi		x

Gràfic 25 Situació econòmica textos 2020

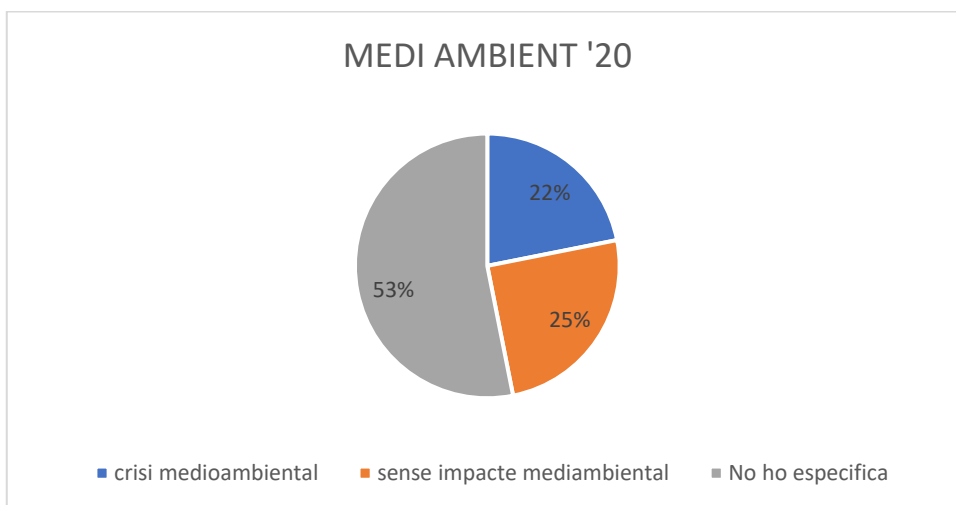

Pel que fa a la situació econòmica, sorprèn el 78% de relats que no en fan referència. Del 21% que sí inclouen conceptes relacionats amb l'economia parlen de crisi ALE_25_20, salari mínim ALE_9_20 o una societat sense diners.

7.1.5. Altres temes en la mostra de 2020

- **Medi ambient '20**

Gràfic 26 Medi ambient 2020

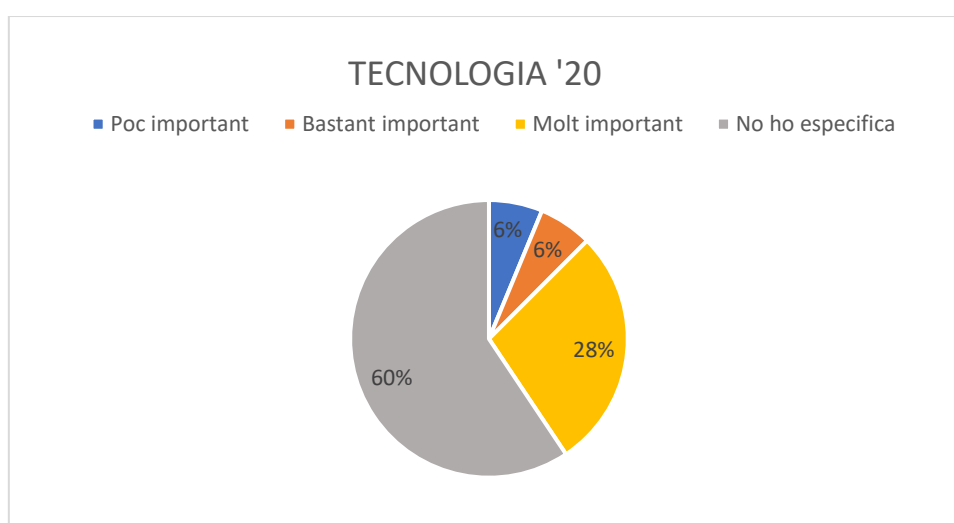

El medi ambient és un dels temes que apareixen amb molt freqüència. Concretament en aquesta mostra el 47% en fa referència. Més o menys en una proporció similar,

trobem mons amb una crisi mediambiental (normalment molt greu e inclús destructiva amb el planeta,) i mons sense cap impacte mediambiental. Els relats que no plante- gen mons amb crisi mediambiental normalment coincideixen amb una situació polí- tica i social també positiva que es resumeixen en utopies, per exemple: ALA_13_20, ALA_14_20. En canvi, els mons afectats per un impacte mediambiental corresponen generalment a distopies. ALA_24_20, ALE_19_20,ALE_22_20. No és pot establir una regla comuna per a tots els casos, però tendeix a coincidir.

- **Tecnologia '20**

Gràfic 26 Tecnologia textos 2020

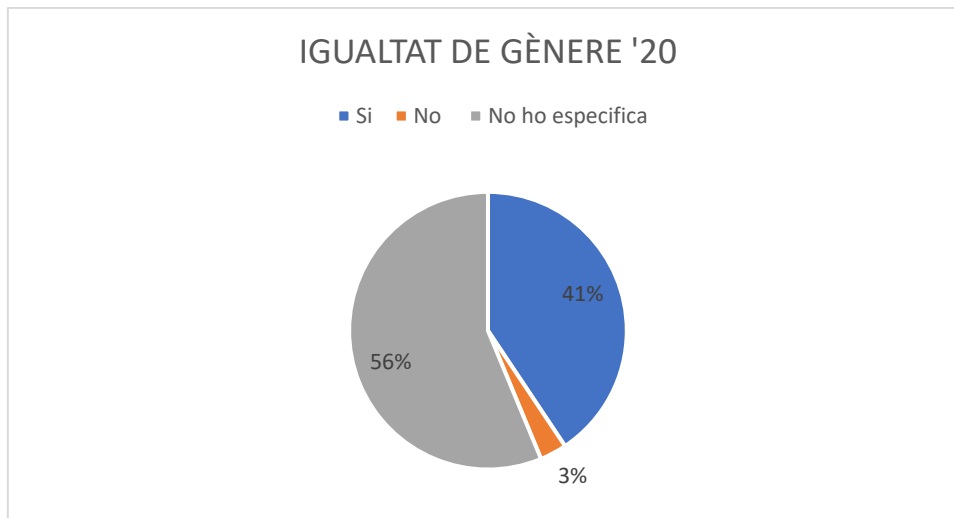

La tecnologia també apareix amb força freqüència en aquesta mostra de relats. Un 40% fa referència a algun element tecnològic, a vegades lligat a la intel·ligència arti- ficial. Els elements lligats a la tecnologia que apareixen estan vinculats a la forma de vida de les persones. En alguns casos, per controlar a la societat i en d'altres per millorar l'estil de vida dels humans.

Del total de mons on apareix la tecnologia i descomptant qui no especifica el format, en un 28% dels casos hi juga un paper molt important, en un 6% és poc important i en un altre 6% la tecnologia juga un rol bastant important en la vida de les persones.

- **Igualtat de gènere**

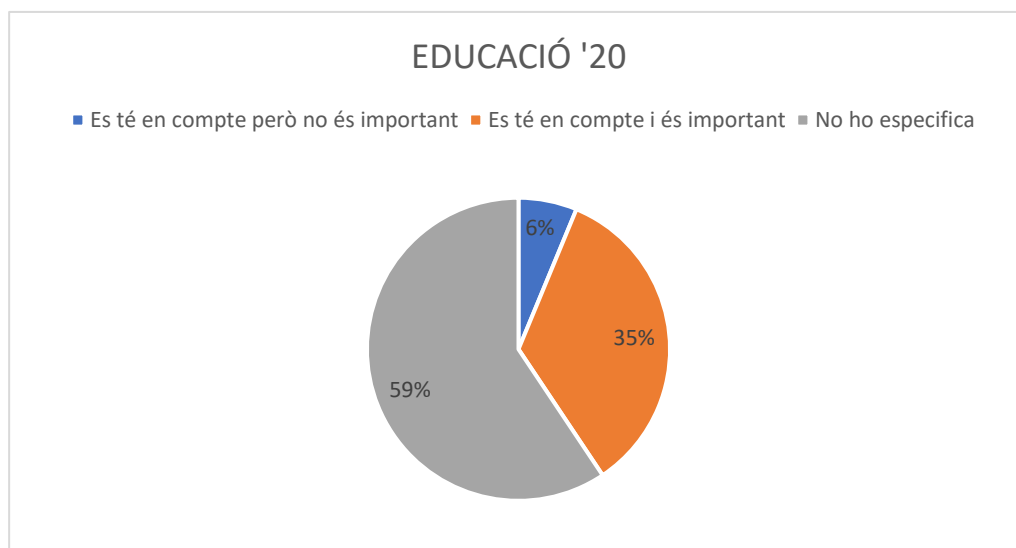
Gràfic 27 Igualtat de gènere textos 2020

La igualtat de gènere és un tema que es fa explícit en un total del 44% dels relats de l'any 2020. És destacable que el 41% proposi un món on hi hagi igualtat de gènere. Del total, només un cas parla de la igualtat de gènere en clau discriminatòria pels homes ALA_1_20.

- **Educació '20**

Gràfic 28 Educació textos 2020

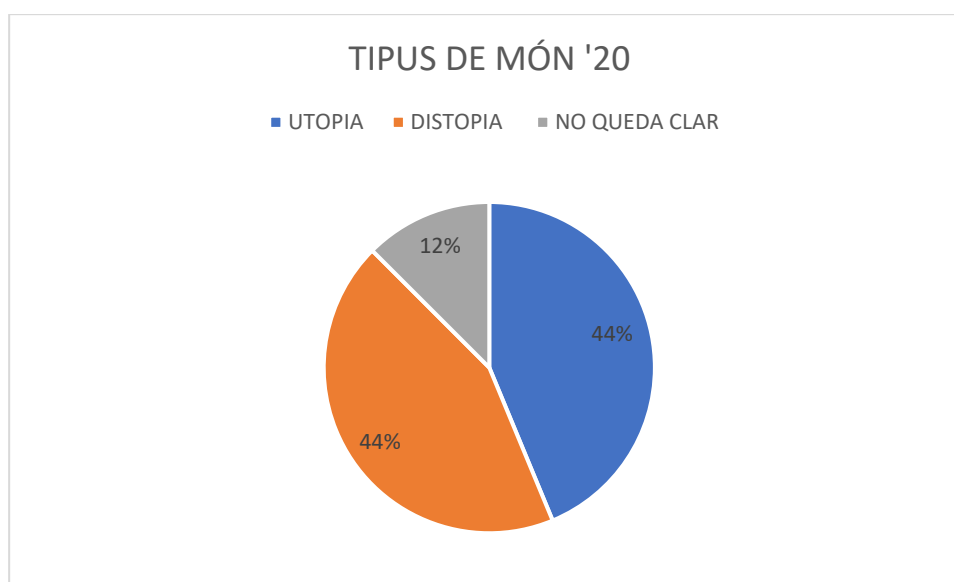

El tema de l'educació és força recurrent en els relats de ficció. De fet, d'un 41% que proposa algun tipus d'educació (entesa com educació acadèmica en la majoria de

casos) el 35% que la té en compte la descriu com un element important de la seva societat. També hi fan referència per criticar el sistema acadèmic actual o el tipus de temari que es fa a classe.

- **Tipus de món**

Gràfic 29 Tipus de món textos 2020

En la darrera classificació sobre el tipus de món de ficció dels textos recollits al 2020, sense tenir en compte aquells relats on no queda clar (12%), la meitat descriuen el seu món com a distopies (44%) i l'altra meitat com a utopies (44%).

7.3. Resultats del qüestionari 1: sobre els relats de 2020

L'anàlisi dels textos s'ha completat amb un primer qüestionari. Aquest qüestionari el respon una mostra petita, seleccionada d'entre tot el conjunt de textos recollits al 2020, per dur a terme un estudi de cas que pugui ser representatiu per a la nostra investigació.

La finalitat d'aquest qüestionari és conèixer una mica més en profunditat alguns aspectes dels textos de l'alumnat que no hagin quedat clars. Així doncs, després de la lectura dels textos per part de la investigadora, s'han elaborat una sèrie de preguntes individuals i adaptades a cada cas. Aquestes qüestions les han respost individualment l'autor/a de cada text.

Les preguntes que s'han realitzat tenen a veure sobretot amb el tipus **d'organització social**, tant des del punt de vista polític com social, proposades als diferents mons de ficció. D'aquesta manera, ens podem apropar una mica més al pensament de l'alumnat i al perquè de les seves opcions imaginades.

En molts casos podem comprovar que a les paraules que fan servir per descriure la seva societat imaginària hi ha una crítica social del present. Aquestes postures crítiques amb la realitat es veuran reforçades amb el resultat dels *focus group*.

A continuació, posarem com a exemple alguns textos amb les qüestions plantejades que els acompanyen (preguntes de la investigadora en negre i relats i respostes de l'alumnat en blau), on es pot veure aquesta crítica a la societat actual.

Transcripció selecció TEXT_ALA_1_20 i qüestionari individual

Els homes estan infravalorats, no poden vestir com volen, ni dir el que pensen, treballen per a les dones i fan el que elles volen. En aquest món lo "normal" és la homosexualitat. I per no extingir la raça humana, les dones, que estan per sobre de tota la societat, o bé rapten homes per poder aconseguir la peça que els hi falta per fer-se una fecundació in vitro. O els obliguen a mantenir relacions sexuals amb elles [...]. Les persones blanques també són maltractades, pel seu color de pell. Estan esclavitzats en gran part dels territoris d'aquest món. Posen la seva vida en risc, per arribar a un lloc on puguin tenir millors condicions de vida i un futur. I després d'un llarg i horrible camí, quan arriben al seu destí els fan fora per ser blancs i per la seva falta d'estudis, i de diners. Només poden votar les dones [...].

- Sents que les dones en l'actualitat viuen com els homes del teu món de ficció? Quines diferència hi ha?
- Sí, en diferents països. Són obligades a casar-se amb homes molt més grans. Al nostre país també són violades, maltractades, assassinades... Coses que per res del món haurien de passar. I hi penso que el càstig que reben les persones que fan aquestes coses, és poc, comparat amb el que han fet, és mereixen lo pitjor.
- Creus que hi ha racisme? Cap a quines persones?
- N'hi ha molt racisme, majoritàriament de cara a les persones negres. Una cosa tan ridícula com menysprear a una persona per un altre color de pell. Hi han persones que pensen que la seva raça és superior. Realment totes les races pateixen de racisme. Persones de diferents races és maltracten entre elles sent tots persones a l'hora.

Transcripció seleccióTEXT_ALA_10_20 i qüestionari individual

A la meua societat escolliria la democràcia com a principal ideologia, ja que em sembla la més justa, ja que tothom pot votar. Després trauria la monarquia per posar una república ja que crec que el rei no serveix per res i ja que en una democràcia no pren només el rei les decisions i crec que això ho pot fer perfectament un president.

- La democràcia et sembla el sistema més just perquè tothom vot votar, o hi ha algun valor més que t'agradaria destacar de la democràcia?
- Crec que es el més just, potser poden sortir barbaritats perquè no tothom vota igual o pensa però actualment es el més just.

Transcripció seleccióTEXT_ALA_11_20 i qüestionari individual

Aquest món està dividit per comunitats cadascuna de les quals s'ajuden econòmicament i socialment entre elles. Cada país té les seves institucions de poder. Les lleis són diferents segon la comunitat . També tothom té els mateixos drets i els mateixos deures.

- Les comunitats que plantejes al teu món de ficció. són com les comunitats autònomes de l'estat espanyol?
- Sí.

Transcripció seleccióTEXT_ALA_13_20 i qüestionari individual

Doncs m'imagino una societat on tothom té una casa normal i sostenible (bioclimàtica, amb panells solars...), els carrers estan plens de jardins i els cotxes no existeixen. La gent es transporta en un tipus de tren públic i gratis. La gent menja d'hort fet a casa seva o compren a mercats de fruita i verdura. No existeix el plàstic i tot s'envasa en vidre i s'embolica en tela.

- Et preocupa que no es prenguin mesures per aturar el canvi climàtic?
- Sí que em preocupa, perquè la terra és bàsicament la nostra casa, si no es prenen mesures aviat, haurem d'esperar el pitjor. A més la terra no ha sigut creada per nosaltres, sinó que nosaltres ens hem apropiat d'ella i l'hem destrossat.

Transcripció seleccióTEXT_ALA_14_20 i qüestionari individual

Ahora no estamos controlados por el gobierno, es lo contrario , estamos controlados por los extraterrestres. Ahora más o menos estamos en el año 2040. No nos invadieron sin permiso, sino, fue todo lo contrario, la nasa intentó contactar con otro planeta , yo fui uno que trabajaba en la nasa y lo vi todo, y al final el resultado resultó glorioso. Lo más extraño es que antes siempre nos decían que los extraterrestres son los malos pero al final descubrimos lo contrario.

- Creus que hi ha vida extraterrestre?
- Jo dic que sí, hi ha vida extraterrestre , perquè hi ha proves de que existeixen, hi ha gent que els a vist. I també hi ha documentals on hi expliquen sobre ells.

Transcripció seleccióTEXT_ALE_32_20 i qüestionari individual

Mi mundo de ficción es un mundo postapocalíptico ,donde han hecho todo como lo estamos haciendo ahora pero hubo una guerra combinada con la naturaleza la cual dejó todo destrozado y los pocos sobrevivientes que quedaron de esa guerra tendrían que empezar de nuevo el mundo pero con una tecnología súper avanzada [...] hay un rey que mandaría en todo el mundo ,todos hablan el mismo idioma y todo el mundo sería esclavo del rey ,es como una era medieval pero con tecnología superavanzada [...] Hay un bando que quiere acabar con la tiranía del rey pero no lo consigue.

- ¿Como llega el rey de tu mundo de ficción a ser rey?
- Como si fuese una dictadura, de los pocos que se quedaron vivos uno hizo una dictadura.
- ¿Crees que el bando que quiere acabar con la tiranía lo conseguirá?
- No, porque el rey tiene más ayuda más tecnología.
- ¿Encuentras algún paralelismo con la sociedad en la que vivimos?
- Se podría decir que sí, en mi mundo hay un rei global y en el nuestro yo creo que hay una élite

Un altre aspecte que hem pogut observar a partir de l'anàlisi de les respostes d'aquests qüestionaris individuals, és que l'alumnat, en molts casos, expressa les seves pors, preocupacions o reivindicacions personals (les preguntes de la investigadora en blau).

Transcripció seleccióTEXT_ALE_6_20 i qüestionari individual

El món que imagino és un lloc on la gent no ha de destacar per ser millor que els altres, no han de lluitar per aconseguir les coses que volen i on poden ser feliços amb no molta cosa [...].

- Creus que els joves patiu molta pressió per ser millor que els altres? En quin sentit?
- ALE_6_20: Sí, tots els pares ens comparen amb amics que són millors traient bones notes en els estudis, alguns que són esportistes, sempre et comparen amb gent que es millor que tu i tu penses que has de ser millor, però no et comparen amb gent que es pitjor que tu perquè ells no volen que et relaxis i siguis pitjor que abans.

Transcripció seleccióTEXT_ALA_12_20 i qüestionari individual

El sistema educatiu no s'elaboraria de la forma en que està ara, i no hi hauria tanta pressió social, per treure bones notes als exàmens, es treballaria més amb treballs.

- En general, els joves sentiu molta pressió per les notes?
- Sí, personalment si, i en general la majoria de joves ens estresem molt pels exàmens, i per les notes que treurem finalment. Hi ha massa pressió per treure bones, per estudiar-t'ho tot en comptes de per entendre-ho.

Transcripció seleccióTEXT_ALA_31_20 i qüestionari individual

En aquesta societat les persones els costa molt o no poden amagar el que pensen ja que hi ha un factor important que els delata, els ulls, concretament el seu color. Heu escoltat parlar d'aquests anells que canvien de color depenent el que sentis? Doncs es una cosa així però als nostres ulls, la diferència entre els ulls i la "bijuteria màgica" és que lo del canvi de color dels ulls és de veritat i també que un anell te'l pots treure quan et vingui de gust però els teus ulls dubto que te'ls puguis posar quan tu vulguis.[...] Llavors arribem a la conclusió de que les persones conviuen amb les seves emocions però els falta privacitat.

- Creus que vivim en el món real hi ha control social?
- Sí, crec que ens controlen tot i que no ens adonem o no sigui de manera directa.
- Qui penses que ens controla?
- La pròpia societat i els que estan a alts càrrecs.

7.4. Resultats de les entrevistes grupals de 2020

Les respostes dels qüestionaris individuals s'han enriquit amb els *focus group*. Els grups seleccionats s'han fet de manera aleatòria, intentant que hi participi el mateix nombre de persones en cadascun i que siguin heterogenis.

Els grups focals han generat un clima força relaxat per l'alumnat, que en grups petits s'ha sentit amb més llibertat per expressar les seves idees. Aquest clima més distès ha sigut profitós en la nostra recerca, ja que la sinceritat i espontaneïtat sorgida d'aquestes converses ha estat molt útil per apropar-nos al pensament de l'alumnat.

A continuació farem una descripció acompanyada d'una anàlisi paral·lela dels resultats en els grups focals (en negre l'anàlisi o comentaris de la investigadora i en blau els fragments dels relats o les declaracions de l'alumnat).

Taula 43 Selecció transcripció focus group_1_20 i interpretació

Focus group _1_20. Selecció i interpretació
Alumnat participant: ALA_14_20; ALE_3_20; ALA_13_20
<p>Al grup focal realitzat amb aquest grup han sorgit diverses idees arrel dels escrits individuals.</p> <p>El primer tema que sorgeix en aquest grup és el problema del canvi climàtic.</p> <ul style="list-style-type: none">- ALA_13_20 al FGroup_1_20 (min 0.55): <i>S'estan fent coses pel canvi climàtic però és bastant tard i crec que podríem fer-ho bastant millor.</i>- ALE_3_20 al FGroup_1_20 (min:1:07): <i>Sí, la verdad es que hemos llegado un pelín tarde.</i> <p>Tot i que el problema només el planteja al món de ficció de l'ALA_13_20, els altres dos companys, encara que sigui un tema que no apareix al seu relat, hi estan d'acord amb la problemàtica mediambiental que està patint el planeta.</p> <p>També es planteja parlar una sola llengua..</p>

- ALA_13_20 al FGroup_1_20 (min.1:27): *Si es parla només una llengua, com el món és molt gran, els líders es comunicaríem millor, no hi hauria tanta discussió, si parles català ets independentista, si parles castellà ets un "fatxa". Jo crec que si hagués només una llengua no tindria res que veure amb la política i no es diria que la meua llengua és millor, tothom es comunicaria i ja està. La llengua és un motiu de conflicte.*
- ALA_14_20 al FGroup_1_20 (min.2:33): *En realitat (l'ALA_13_20) té raó.*

Però quan es planteja que desaparegui una de les llengües que parlen a casa seva, diu que no, que no li agradaria que només es parli una sola llengua si això significa que desapareguin la resta.

- L'ALE_3_20 al FGroup_1_20 (min.3:22): *Es podria inventar un solo idioma pero que la gente pudiera hablar las otras lenguas.*

L'existència de vida extraterrestre, més intel·ligent, és un altre tema que es planteja als relats.

- ALA_14_20 al FGroup (min.4:04): *Jo crec que sí, que poden haver extraterrestres. Hi ha documentals, hi ha gent que diu que ha vist ovnis o extraterrestres.*

De fet, al seu relat de ficció planteja que els humans podrien estar governants per extraterrestres. Aquesta idea també la recolza un company, qui fa un paral·lelisme amb el racisme, perquè diu que la gent no acceptaria a persones d'un altre planeta.

- ALE_3_20_FGroup (min.05:37) *El tema del racismo está presente; entre razas o entre la misma raza (especies). Ahora mismo el racismo está centrado en los negros o en personas de diferente etnia, no es normal.*

També apareix la possibilitat d'un món de pau i amor.

- ALE_3_20 FGroup (min:6:14) *creo que no sería posible pero sería muy chulo conseguirlo algún día, porque ahora como estamos comportándonos con la gente en general y tal y como nos estamos tomando el tema del confinamiento, la gente está actuando de una manera bastante negativa; esto de coger y que pongan el toque de queda y que salgan a destrozar BCN no es muy normal. Si seguimos así no llegaremos muy lejos.*

Hi ha en alguns relats una certa desconfiança en la humanitat, a partir de la seva anàlisi de tot el que està passant al seu voltant:

- INV_FGroup_1_20 (min: 7:25): *No confieu en la humanitat?*
- ALE_3_20 _FGroup_1_20 (min:7:26) *no nos están dando motivos para confiar en nosotros mismos ahora mismo.*

Quan es plantegen la seva responsabilitat o les possibilitats que tenen com a joventut de fer alguna cosa per canviar les situacions socials d'injustícia o desigualtat, demostren una certa impotència o tenen la intenció de fer-ho en un futur, però no en un futur pròxim.

- ALE_3_20 _FGroup_1_20 (min: 7:56): *Nosotros desde esta posición no podemos hacer nada.*
- ALA_13_20_FGroup_1_20 (min:8:00): *Som molt petits comparats amb el món.*
- ALA_14_20 _FGroup_1_20 (min:8:05): *Jo sí, jo vull ajudar a la gent pobre que no té casa ni coses així i participar en voluntaris.*
- ALE_3_20 _FGroup_1_20 (min:9:29): *No sé si voy a poder hacerlo, pero ayudar a la raza humana no lo veo rentable. Lo que haga será dar refugio a los animales.*
- ALA_13_20 _FGroup_1_20 (min:9:17): *Jo de gran vull ser arquitecte. I quan tingui molts diners construir cases per a la gent que no té.*
- Sobre aquesta activitat, penseu que us ha servit...?

- *ALA_13_20_FGroup_1_20 (min.10:50): eren temes que ja s'havien reflexionat. Sí que és veritat que ens dona a pensar que no estem fent res ara i que està tot igual que sempre i necessitem evolucionar una miqueta més ràpid perquè sinó acabarem morint tots.*

Taula 44 Selecció transcripció focus group_2_20 i interpretació

Focus group 2_20. Selecció i interpretació

Participants: ALE_7_20; ALA_1_20; ALA_11_20

En aquest grup focal, el debat ha girat sobretot entorn la proposta de L'ALA_1_20. Aquesta alumna planteja un món governat per dones, on les persones discriminades per raó de sexe són els homes. També normalitza l'homosexualitat enfront l'heterosexualitat. Un món on les persones blanques són maltractades. També descriu els espais públics totalment adaptats a les persones amb alguna discapacitat. En aquest relat, l'alumne vol denunciar problemes pendents de la societat actual, tot i així, diu que no és el món que li agradaria, perquè ella prefereix viure en igualtat.

- INV_FGroup_2_20: *El món podria estar governat per dones?*
- *ALE_7_20_FGroup_2_20 (min:042): sí.*
- INV_FGroup_2_20: *Podria ser l'opció als problemes polítics actuals, on predominen els homes?*
- *ALE_7_20_FGroup_2_20 (min:1:00): podria ser que sí i podria ser que no.*

En aquest cas el relat de ficció clarament serveix per fer una crítica a la realitat social actual i a la pervivència de desigualtats, en especial per raons de gènere o orientació sexual.

- INV_FGroup_2_20: *Quan et plantejes aquest món dominat per dones, estaves pensant en fer una crítica de la situació actual de les dones o no eres conscient?*
- ALA_1_20_FGroup_2_20 (min:1:36) *Sí, perquè és injust que les dones haguem de viure aquestes coses pel fet de ser dones, per tenir un físic diferent o pensar diferent, ens hagin de tractar d'una manera inferior o pitjor que als altres.*

Hi ha referències clares a les capacitats per a l'empatia, és a dir, a la necessitat de posar-se en el lloc de l'altre, en el següent cas en relació a la igualtat entre homes i dones.

- ALA_1_20_FGroup_2_20 (min. 5:41): *jo el món l'he fet com pensant en que la gent quan ho llegeixi, per exemple els homes, es puguin posar en el lloc de les dones i entendre i comportar-se d'una altra manera.*

La reflexió i el debat sobre les possibles solucions per acabar amb els problemes socials de la societat fictícia, que reflecteix l'actual, hi ha força coincidència en el tipus de problemes socials que consideren que s'haurien d'abordar, en especial apareix la corrupció i la separació de la política de la vida quotidiana de les persones. També hi ha referència a la necessitat de consens, de col·laborar des de totes les ideologies, de diàleg polític i social, i de llibertat d'expressió.

- ALA_1_20_FGroup_2_20 (min:07:42): *Que els caps de govern siguin persones decents, que pensin obertament i que no siguin uns tancats, persones que semblin d'un altre segle.*
- INV_FGroup_2_20 (min.08:15): *Els problemes que hi ha són culpa del sistema (democràtic):*
- ALA_1_20_FGroup_2_20 (min:08:12): *També de la població, i de la personalitat de la gent que hi viu en aquest país [...]. Els partits polítics (podria ser una cosa fantàstica) però podrien ser de diferents*

ideologies, però molt diferents, que cadascú pensi coses diferents, posar-les en comú, pensar que hi ha coses bones, pros i contres, però que s'ha de compartir, tothom ha de viure amb coses que li agradin i coses que no. Perquè coses que a tu no t'agraden, a lo millor a altres persones sí.

- *ALE_7_20_FGroup_2_20 (min:6:16) Estem en un món on no hi ha molt respecte i es faria un procediment per arribar a un món just.*
- *ALE_7_20_FGroup_2_20 (min:07:32): Hauríem de fer unes normes més justes, uns drets per tothom, que tothom pugui arribar al mateix.*
- *ALA_11_20_FGroup_2_20 (min:9:25): jo crec en que hagin diferents idees, però que en conjunt ens entenguem tots.*
- *ALE_7_20_FGroup_2_20 (min9:45) que puguis donar la teva opinió.*
- *INV_FGroup_2_20 (àudio focus group 2_20 2ªpart) Aquests temes es treballen a classe?*
- *ALA_1_20_FGroup_2_20: Pocs cops.*
- *ALE_7_20_FGroup_2_20: No*
- *ALA_11_20_FGroup_2_20: No.*
- *ALA_1_20_FGroup_2_20: Els podem posar en comú, imagina, el dia de la dona fem Socials, pot ser que parlem de tema...que no sempre, no es tracta com a tema de temari i es fa examen.*

Així doncs, tot i l'interès i preocupació d'aquests temes que surten als seus relats, consideren que no es treballen amb prou profunditat i regularitat a classe, és a dir, que l'ensenyament de les ciències socials i qualsevol altra àrea estan allunyada de problemes actuals que els preocupen. D'aquesta manera estan reclamant que l'educació formal i la vida real no estiguin tan separades, i que el que estan aprenent a l'institut els pugui ser útil a la seva vida.

Focus group_3_20. Selecció i interpretació
Participants: ALA_12_20; ALE_2_20; ALE_6_20
<p>Aquest <i>focus group</i> ha girat entorn tres temes diferents, una societat igualitària (ALA_12_20), una societat postapocalíptica (ALE_12_20) i un món en pau (ALE_6_20).</p> <p>La societat igualitària que proposa una de les alumnes la descriu :com segueix:</p> <ul style="list-style-type: none">- ALA_12_20_FGroup_3_20 (min: 00:26) <i>No s'exclouria a cap col·lectiu, tothom seríem iguals, i ens tractarien igual [...] Entre els joves no ens fixaríem tant en la roba que portem i el gènere, no tant com això és de noi o de noia... no hi hauria racisme, masclisme, el col·lectiu LGTBI estaria inclòs i no s'exclouria, i les classes socials intentaria, no sé com encara, que no hi hagués tanta diferència.[...].</i> <p>En relació a la pressió social que d'alguna manera pateix el jovent, les seves reflexions són molt clares i crítiques, i es dirigeixen a la pressió que sofreixen a l'ensenyament pels seus resultats i com a conseqüència de la imatge que es pugui tenir d'ells.</p> <ul style="list-style-type: none">- INV_FGroup_3_20 min:01:30 <i>Penseu que els joves patiu molta pressió social?</i>- ALA_12_20_FGroup_3_20 (01:31) <i>Sí.</i>- ALA_12_20_FGroup_3_20 (min 00:38) <i>Sobre l'ambient educatiu no estaria així, es farien més treballs, no tanta pressió social (per les notes).</i>- ALE_2_20_FGroup_3_20 (min.01:42): <i>Sí, hi ha molta gent que té por pel que puguin dir.</i>

- INV_FGroup_3_20 (min:1:48): *A l'institut també trobeu que hi ha aquesta por?*
- [ALA_12_20](#); [ALE_2_20](#); [ALE_6_20_FGroup_3_20](#) (min:1:52) *Sí .*
- INV_FGroup_3_20 (min:06:05): *Penseu que actualment no podem complir els nostres somnis?*
- [ALE_6_20_FGroup_3_20](#) (min:06:08) *Sí que podem però és més difícil perquè a lo millor ens diuen que no podem o tenim por del que pensin els altres.*
- [ALA_12_20_FGroup_3_20](#) (min:06:44) *(ens sentim cohibits) més per la pressió social, pel què diran.*

L'aparició de representacions d'un món postapocalíptic també està present en els relats.

- [ALE_2_20_FGroup_3_20](#) (min:02:08): *El meu món és totalment diferent (al de l'ALA_12_20), on el govern no existeix ni els diners, seria tot el que plantaries (subsistència). Hi hauria un apocalipsis, però en comptes de zombis hi haurien narvals i els humans lluitarien contra ells.*
- INV_2_20_FGroup_3_20 (min:02: 42): *Penses que pot haver algun paral·lelisme amb la realitat?*
- [ALE_2_20_FGroup_3_20](#) (min02:47): *Podria ser, perquè no s'ha de menystenir el que hi ha a fora de la Terra, potser que hi haguessin aquests narvals i ens ataquessin, que no saps ben bé què.*

La identificació de **problemes socials** es dirigeix a l'economia i a la política. Sorpren que l'alumnat faci menció tantes vegades a l'actuació dels polítics, a la corrupció o al mal govern. En tot cas demostra que no existeix un desinterès per la política, del qual s'acusa en moltes ocasions als nois i noies des de diferents mitjans. També sembla haver una confiança en l'aprofundiment en la democràcia, superant la situació actual.

- *ALE_2_20_FGroup_3_20 (min 03:12): quasi tots els problemes venen donats pels diners [...] La política en general (és un altre problema).*
- *INV_ FGroup_3_20 (min.3:54): Quines opcions polítiques penses que serien millor?*
- *ALE_2_20_FGroup_3_20 (min 03:59): Jo crec amb un liberalisme on poguessis votar, que tot el món pogués fer el que vol, estudiar... hi ha molta gent que no té diners i no poden anar a la universitat. Si no hi haguessin diners tot el món podria estudiar., estudiar...*
- *INV_ FGroup_3_20 (min:4:28) Actualment vivim en democràcia, en principi tot això està cobert?*
- *ALA_12_20min:04:38: Jo opino que no està cobert, (el que diu el Pol), però sí que vivim en democràcia, en teoria hauria d'estar cobert però crec que no.*
- *INV_FGroup_3_20 (min.04:47) Aleshores, penseu que aquest sistema funciona (la democràcia)?*
- *ALE_2_20_FGroup_3_20: Jo crec que funcionarà durant un temps, perquè jo crec que a Espanya ho estan fent molt malament tot, com amb el coronavirus, i amb els diners, que tenim molts deutes impagables.*
- *ALE_2_20_FGroup_3_20 (min:05:28): El govern d'aquest any és millor que el del PP (que en aquests anys robat molt).*

També hi ha lloc per a la idea d'**utopia**, així en algun relat es dibuixa un món sense conflictes ni injustícies.

- *ALE_6_20_FGroup_3_20 (min: 05:45): El meu món és un lloc on la gent no té que destacar per ser bona, que tots poden viure com volen que no hi ha guerres ni gana, ni res. I que tots persegueixen els seu somnis.*

- INV_FGroup_3_20 (min.8:14) **Aquests temes que us preocupen, es treballen a classe?**
- ALE_2_20_FGroup_3_20: *Jo crec que no*
- ALA_12_20_FGroup_3_20: *No*

Al final de l'entrevista els nois i noies fan una crítica del que s'ensenya a classe, exposen que es fa un temari de continguts o coneixements que no els servirà per a la vida. Torna a apareixer així, una altra vegada, la separació entre els temes que es tracten al món escolar i la vida real de l'alumnat i els seus problemes.

Taula 46 Selecció transcripció focus group_4_20 i interpretació

Focus group 4_20. Selecció i interpretació

Participants ALA_5_20; ALA_10_20; ALE_9_20

En diferents relats es fa menció de sistemes polítics alternatius i es cita la possibilitat d'un món comunista (ALE_9_20), d'una democràcia en forma de república (ALA_10_20) i un món a on la igualtat fos la prioritat del sistema polític (ALA_5_20).

Veiem algun d'aquests exemples de diferents alumnes, començant per la possibilitat d'un **món comunista**

- ALE_9_20_FGroup_4_20 (min: 00:35): *Hi ha mons millors però aquest jo crec que és el millor (món comunista), o sigui, avui dia. Encara que hi ha alguns que són amb més llibertats que aquest, però actualment penso que és el millor.*
- ALE_9_20_FGroup_4_20 (min.01:04): *(avantatges) que són feliços, i que poden fer el que volen. No han de fer una cosa perquè els donen més diners, perquè tothom té el mateixos diners, tothom té el mateixos beneficis del seu treball, tothom pot fer el que vulgui perquè*

no aspira a ser més ric que altres sinó que aspira a tenir un treball que en realitat li agradi.

- INV_FGroup_4_20 (min.1:59): *què passa si hi ha molts artistes i pocs agricultors?*
- ALE_9_20_FGroup_4_20 (min.02:06): *que es facin campanyes voluntàries, i ja està, pel bé del país, suposo.*

També es fa referència a la vida dins d'un sistema imperfecte que podríem anomenar **Democràcia trista**, fent palesa d'aquesta manera la manca de justícia social en règims que qualifiquem com a democràtics.

- ALA_10_20_FGroup_4_20 (min: 02:21): *La democràcia en que vivim és una mica trista. Perquè hi ha coses que són molt desiguals. Per exemple, el rei, penso que no fa absolutament res, que està vivint del conte i li estem pagant tot.*

Quan es plantegen la reflexió sobre un món caracteritzat pel **predomini de la igualtat**, els seus idees afloren i es concreten en un món on no hi ha racisme ni sexisme, entre d'altres discriminacions.

- ALA_5_20_FGroup_4_20 (min.03:05): *Jo crec que sí, perquè això generaria una bona convivència entre tots i seria el millor.*
- INV_FGroup_4_20 (min:3:20) *En el teu món la gent de color seria respectada i tindria els mateixos drets que la gent blanca, penses que a l'actualitat hi ha racisme?*
- ALA_5_20_FGroup_4_20 (min:03:22) *Penso que sí (hi ha racisme), depèn la zona, però sí.*
- INV_FGroup_4_20 (min:03:32) *Al teu entorn, has viscut situacions de racisme?*
- ALA_5_20_FGroup_4_20 (min:03:35) *Alguna vegada a l'escola o al carrer, la gent de color té menys prioritats que la gent blanca.*

- INV_FGroup_4_20 (min. 03:54): *Hi ha homofòbia?*
- ALA_5_20_FGroup_4_20 (min:03:55) *Sí, perquè hi ha gent que encara no l'assimilat i pensa que és com alguna cosa estranya.*
- INV_FGroup_4_20 (min: 04:20): *Són aspiracions que ha de tenir la societat, com la igualtat de gènere?*
- ALA_5_20_FGroup_4_20 *Sí.*

Quan els fem reflexionar sobre si als seus relats hi ha implícita una **crítica social** hi estan d'acord i posen de manifest la seva insatisfacció pel sistema polític i social en el que viuen.

- INV_FGroup_4_20 (min.04:36) *Quan estàveu escrivint éreu conscients d'aquesta crítica respecte al món real?*
- ALA_5_20_FGroup_4_20: *Sí.*
- ALA_10_20_FGroup_4_20 (min.5:15): *Sí vols una cosa és perquè la que hi ha actualment no t'agrada.*
- ALE_9_20_FGroup_4_20 (min.5:15): *Sí.*
- ALE_9_20_FGroup_4_20 (min.06:34): *La democràcia que vivim no és una democràcia de veritat. No és una democràcia!. Per exemple, a mi m'agrada el número 23 d'un partit, però et posen a governar al primer. Jo crec que això dels partits és poc demòcrata. Un partit té una mica més de la meitat dels vots, doncs ja està, ja són 4 anys que només mana aquest partit.*
- INV_FGroup_4_20 (min.05:25) **Aquests temes es treballen a classe?**
- ALA_10_20_FGroup_4_20 (min.5:34) *A Socials*
- ALA_5_20_FGroup_4_20 (min05:38) *A tutoria, a vegades.*

En el terreny de les aportacions amb possibles **solucions** l'alumnat que participa demostra que té idees clares, solucions que passen per canvis

significatius en la política i en la participació democràtica, fent servir el debat en un context de llibertat i d'igualtat.

- INV_FGroup_4_20 (min. 08:02): *Qui podria arreglar tota aquesta situació?*
- ALA_5_20 _FGroup_4_20 (min.08:05) *En veritat no es tractaria només d'un govern sinó de la participació de tothom, perquè una persona digui: vinga tot igual!, clar cada persona té els seus pensaments i la seva forma de raonar, llavors jo crec que és una cosa que s'ha d'inculcar i que hem de tenir present.*
- ALA_10_20 _FGroup_4_20 (min.08:30): *I que els partits fossin més seriosos, és a dir, a les campanyes volen fer moltes coses i prometen moltes coses però quan realment els hi dones el vot, no fan res, i això és enganyar a la gent.*
- ALA_10_20 _FGroup_4_20 (min:08:48): *Que la gent s'expressés més, perquè si t'expresses t'ho dius el que t'agrada i el que voldries [...] i potser hi ha més gent que pensa com tu.*

Els seus testimonis posen de manifest la importància de governs en els quals es pugui confiar, de que les persones que tenen poder i que tenen la informació haurien d'actuar de manera diferent, posant per endavant el benestar de les persones.

Taula 47 Selecció transcripció focus group_5_20 i interpretació

Focus group_5_20. Selecció i interpretació

Participants: ALE_4_20; ALA_31_20; ALE_32_20

En aquest grup focal els relats mostren una preocupació pel conflicte, les guerres, l'autoritarisme, la manca de participació o d'oportunitats per

participar democràticament, tot i que mostra una clara aposta per donar una oportunitat a l'humanisme i a la crítica constructiva.

- *ALE_4_20_FGroup_5_20 (min.00:28): mi mundo está basado en un mundo donde las guerras y el conflicto son la base del mundo monetario, no sé, y es lo más importante es que sean un buen guerrero. Hay rangos [...] Poder militar, autoritario (no hay rey ni consejo).*
- *ALE_4_20_FGroup_5_20 (min 1:47): No es un mundo deseado. Es solo ficción, esperemos que nunca pase.*
- INV_FGroup_5_20 (min.01:55) Veis algún **paralelismo con la actualidad?**
- *ALA_31_20_FGroup_5_20 (min:02:00) Los rangos, pues tienen más poder algunas personas que otras.*
- *ALE_32_20_ FGroup_5_20 (min:2:01): La guerra.*

Quant a les **solucions** que proposen els nois i noies d'aquest grup mostren l'esperança, especialment, de que no existeixin guerres i que puguem viure en pau, tot i que alguns alumnes mostren la seva desconfiança que les solucions aportades siguin acceptades.

- INV_FGroup_5_20 (min 2:15): *Qué hay que hacer para no llegar a esta situación, de un mundo así?*
- *ALE_4_20_FGroup_5_20 (min.02:22): dejar las guerras, intentar no tener tanto conflicto político. No tener esa ansia de poder que tiene todo el mundo, de querer más y más.*
- *ALE_4_20_FGroup_5_20 (min.02:33): calmarnos, vivir en paz. Pero yo sé que eso no es posible.*

- INV_FGroup_5_20 (min.02:38): *Vosaltres penseu que seria possible?*
- ALA_31_20_FGroup_5_20 (min:2:41): *Sí, però hauríem de canviar la mentalitat una mica.*
- ALE_32_20_FGroup_5_20 (min: 02:42): *Jo crec que no. Que la gent és així i no canviarà.*
- ALA_31_20_FGroup_5_20 (min. 02:53) *Si la gran majoria pensés d'una manera civilitzada, doncs jo crec que sí, però és difícil.*

A partir del debat sobre les solucions els nois i noies reflexionen sobre la importància d'expressar les opinions i sentiments amb llibertat. També reflexionen, de manera crítica, sobre aspectes actuals del **control social** i les seves causes i conseqüències, en concret a la seves vides i en relació a alguns dels seus costums o hàbits quotidians.

- ALA_31_20_FGroup_5_20 (min.03:28): *Al meu món vam decidir que ens posaríem una cosa als ulls per expressar els nostres sentiments. Perquè abans era una societat més freda i depèn de com et sentis se't posen el ulls d'un color o un altre, així la gent sap com et sentis i el que penses.*
- INV_FGroup_5_20 (min.03:54): *Seria un món desitjat?*
- ALA_31_20_FGroup_5_20 (min.03:27): *Per mi no.*
- ALE_31_20_FGroup_5_20 (min:04:00): *No estaria malament... pensant que és un món fred. Si és una cosa per veure com està la gent no estaria malament.*
- ALE_4_20_FGroup_5_20 (min. 04:07): *Yo creo que la idea sobre eso es bueno, de poner eso en los ojos, pero no para todo el mundo, simplemente para la gente que no puede expresar libremente sus sentimientos.*

- INV_FGroup_5_20 (min:04:19): *Penseu que aquest tipus de control social seria bo?*
- ALE_4_20_FGroup_5_20 (min: 04:23): *No.*
- ALA_31_20_FGroup_5_20 (min:04:30): *Et controlarien molt.*
- ALE_31_20_FGroup_5_20 (min:04:34): *Però només expresses els teus sentiments.*
- ALA_31_20_FGroup_5_20 (min:04:36): *Però clar, si un et pregunta...doncs... tu estàs a favor d'això, tot i que potser no et va bé contestar que sí i pensen que sí i has de contestar que no, doncs, sap el que penses.*
- ALE_31_20_FGroup_5_20 (min:04:51): *No ho havia pensat així.*
- INV_FGroup_5_20 (min: 05:02) :*La proposta de l'ALA_31_20, us fa pensar en algun tipus de control social d'ara?*
- ALE_4_20_FGroup_5_20 (min:05:13): *Bueno, lo del móvil, te pueden localizar, con el GPS, pueden controlar tu cámara, y a veces eso confianza no da, porque si quieres hacer algo que tus padres o alguien no quieren que sepa, pues no está bien que te puedan controlar de todo.*

La descripció d'un món de la **Postapocalipsi** com a conseqüència de l'arribada d'una societat apocalíptica està molt present en els relats de nois i noies, el que es justifica perquè es tractava de construir un relat de ficció, però en els seus testimonis l'alumnat sembla reforçar la idea de que sembla inevitable, si no donem solució als problemes del món actual, com pot ser la crisi mediambiental.

- ALE_32_20_FGroup_5_20 (min: 05:47): *món postapocalíptic perquè el món arribaria al 'tope' amb una guerra [...] El món comença de nou amb tecnologia hiperavançada i amb un rei global, sense economia i sense res perquè el rei mana en tot [...] Món no desitjat.*

- INV_FGroup_5_20 (min:07:00) *Penseu en alguna alternativa per no arribar a aquesta situació de postapocalipsis per culpa d'una guerra, penseu que estem abocats a això?*
- ALE_32_20_FGroup_5_20 min.07:05: *Jo crec que arribarà.*
- ALA_31_20_FGroup_5_20 min.07:09: *Potser arribem a una situació de postapocalipsi però hem de tenir una mica de cap.*
- ALE_4_20_FGroup_5_20 (min:7:15) *Yo creo que antes se irá el mundo a la mierda por otro cosa, por el calentamiento global, pero no la guerra, y si llega alguna vez la guerra, pues bueno....espero que pase otra cosa que no la guerra.*

I apareixen també alguns comentaris **Alternatives** diverses, on apareixen visions optimistes i pessimistes entrelaçades.

- ALE_32_20_FGroup_5_20 (min.07:45): *Nosaltres no som gent normal, no som del govern ni l'Estat.*
- ALA_31_20_FGroup_5_20 (min:07:53): *...d'un amb un no... però si ens ajuntem...potser si.*
- INV_FGroup_5_20 (min:07:56) *Aleshores seriem com els esclaus del teu món que no poden fer res?*
- ALA_31_20_FGroup_5_20 (min:07:59) *Nosaltres.*
- ALE_4_20_FGroup_5_20 (min08:28): *La ficción, para mi, es algo que puede ocurrir a parte, pero que no quiero que pase [relació amb la realitat]. No veo crítica.*
- ALA_31_20_FGroup_5_20 (min 08:45): *[relació amb la realitat]. Potser si.*
- ALE_32_20_FGroup_5_20 min.08:47: *als tres. Indirectament si: les guerres, els mòbils... [relació amb la realitat].*

7.5. Resultats del qüestionari 2: sobre els relats de 2020

Aquest qüestionari respon a una pregunta directa que es va fer als alumnes participants en la mostra de 2020. Aquesta qüestió estava inclosa en un full d'intervenció a l'aula (veure annex).

L'enunciat és:

Relacionar els mons de ficció elaborats amb alguna sèrie o pel·lícula.

De manera oral, es va comentar a classe, que a l'hora de buscar paral·lelismes o influències, també podien parlar d'obres literàries.

El total d'alumnes que tenim en compte per aquesta resposta correspon al nombre d'alumnes que participen en el *focus group*; 16 en total. S'han triat aquest 16 del total d'alumnes participants perquè amb les entrevistes en grup podem fer una triangulació de dades.

Taula 48 Resum respostes qüestionari 1:mostra 2020

TROBEN ALGUNA INFLUÈNCIA	NO TROBEN CAP INFLUÈNCIA	NO CONTESTEN
7 alumnes	8 alumnes	1

L'alumnat que parla d'alguna sèrie, pel·lícula o novel·la que els ha pogut influenciar a l'hora de dissenyar els seus mons de ficció són:

- ALA_14_20: *E.T:El extraterrestre* (Spielberg, 1982), gènere: ciència ficció.
- ALE_32_20: *La quinta ola* (Yancey, 2013), gènere: ciència ficció.
- ALA_31_20: L'episodi de la sèrie *Black Mirror*, titular *Arkangel* (Foster, 2017)), gènere: ciència ficció.

Aquests referents culturals, realment són visibles als textos de l'alumnat. Veiem un dels casos. ALA_14_20, *E.T: El extraterrestre*, coincideix amb la seva visió d'un món

d'extraterrestres. També, com ella mateixa comenta a l'entrevista de grup, és força probable que hi hagin extraterrestres.

La Quinta Ola és un dels referents que són citats per a descriure els desastres naturals: quatre onades d'atacs alienígenes, cada cop més perillosos han deixat deshabitada gran part de la Terra. La "primera ola" va ser l'emissió d'una força electromagnètica en tot el planeta que va acabar amb tot allò que necessitava energia elèctrica. La "segunda ola" un enorme terratrèmol que va provocar enormes tsunamis destrossant per complet moltíssimes ciutats, especialment les costaneres. La "tercera ola" una pesta provocada per la grip que es transmet per les aus, modificada per fer-la més mortífera, infecciosa i més immune als tractaments. La "cuarta ola" consisteix en "los otros" (manera en que els humans van anomenar als extraterrestres), els quals es fiquen al cap dels humans per acabar amb ells. La "quinta ola", es va descobrint al llarg de la pel·lícula.

Aquest resum coincideix, com el mateix alumne identifica, amb l'escenari postapocalíptic del seu món de ficció: ALA_32_20. De fet, també es troben aquests arguments en altres relats, com per exemple: ALA_14_20 i ALE_3_20, per la invasió dels extraterrestres. Tanmateix, aquests alumnes no han fet referència a la pregunta del qüestionari 2 a cap sèrie, pel·lícula o lectura.

La sèrie *Black Mirror*, el capítol d'Arkangel (2017) escrit por Charlie Brooker i dirigit por Jodie Foster, és una altre referent. Una empresa de tecnologia que permet als pares rastrejar i controlar als seus fill, així com difuminar imatges que els poden provocar angúnia. Aquest sistema de control seria semblant al que proposa l'alumna ALA_31_20 en el seu món de ficció. En el seu cas, una mena de xip implantat al ulls, permetria conèixer els sentiments de les persones encara que no els volguessin mostrar.

Els altres 3 alumnes que responen que han trobat alguna influència, no especifiquen amb quina pel·lícula, sèrie o novel·la.

CAPÍTOL 8 : Comparació dels resultats de 2013, 2017 i 2020

En aquest capítol, després d'haver fet el buidatge i l'anàlisi de les mostres recollides al llarg de la investigació, farem una comparativa dels resultats obtinguts. En aquest sentit, tindrem en compte els anys en que es van escriure els relats, per tant, compararem els resultats dels textos del 2013³⁵, 2017 i 2020. És farà un estudi quantitatiu sobre els conceptes i temàtiques que apareixen amb més freqüència als textos de ficció. L'objectiu és veure si hi ha hagut algun canvi en els resultats i valorar quin ha pogut ser el motiu o motius.

Després de fer aquesta comparativa cronològica, hem dedicat un apartat a fer un estudi de gènere. Per dur aquesta tasca, hem tingut en compte els textos recollits al 2017 i al 2020. Al 2013 no es va poder fer aquesta diferenciació per gènere perquè els textos analitzats es van escriure en grups heterogenis. L'estudi que es farà serà quantitatiu i l'objectiu és detectar si hi ha alguna diferència entre els nois i noies a l'hora de descriure els seus mons de ficció.

³⁵ La mostra del 2013 correspon a textos que es van realitzar en grup, per això es comptabilitza el text com una unitat i no l'alumne, com és el cas de les mostres dels anys 2017 i 2018.

8.1. Comparativa diacrònica dels resultats

8.1.1. Situació política

Taula 49 Resum situació política 2013,2017,2020

SITUACIÓ POLÍTICA	2013		2017		2020	
	Nº Textos	%	Nº Textos	%	Nº Textos	%
CONCEPTES POSITIUS	0	0%	10	31%	11	34%
CONCEPTES NEGATIUS	5	63%	11	34%	10	31%
NO HO ESPECIFICA	0	0%	7	22%	8	25%
ALTRES	3	38%	4	13%	3	9%
TOTAL TEXTOS	8	100%	32	100%	32	100%

Per descriure la situació política dels mons imaginats per l'alumnat, el percentatge de conceptes positius que es van utilitzar tant al 2017 com el 2020 eren molt similars. El mateix passa amb la utilització de conceptes negatius, tenim una xifra també molt similar. En canvi, al 2013, el nombre de conceptes negatius que es van fer servir per descriure la situació política eren més elevats. De fet, mentre que els conceptes positius són inexistents.

8.1.2. Situació social

A la taula podem observar les semblances i diferències entre les representacions a cada any sobre els conceptes socials positius i negatius que apareixen als relats.

Taula 50 Resum situació social 2013,2017,2020

	2013		2017		2020	
SITUACIÓ SOCIAL	Nº Textos	%	Nº Textos	%	Nº Textos	%
CONCEPTES POSITIUS	1	13%	15	47%	13	41%
CONCEPTES NEGA-TIUS	5	63%	9	28%	14	44%
NO HO ESPECIFICA	0	0%	6	19%	4	13%
ALTRES	2	25%	2	6%	1	3%
TOTAL	8	100%	32	100%	32	100%

Pel que fa a la situació social, els conceptes positius i negatius que apareixen als escrits de ficció, són molt similars als resultats sobre la situació política. Tant l'any 2017 com 2020, entre un 41% i 47% dels escrits, descriuen una societat fictícia utilitzant conceptes positius.

En la mostra de 2020 és destacable que tot i que políticament la situació del seu món és força negativa, pel que fa a la situació social, en el moment concret en que van ser elaborats els relats, és lleugerament més positiva. Això, a vegades, succeeix perquè tot i plantejar sistemes polítics (considerats negatius des de la perspectiva d'aquesta investigació) en l'àmbit social es planteja un món optimista. Exemple: ALA_14_20: planteja una dictadura extraterrestre en un món d'igualtat social. Aquest tipus de contradiccions són escasses però a l'hora inquietants.

A la mostra de l'any 2013 aquests resultats són una mica més conseqüents. Donat que els sistemes polítics són negatius, la situació social també ho és. Només un text

planteja una societat amb un govern no democràtic, però tampoc autoritari, ja que el tipus de sistema polític no queda ben definit.

8.1.3. Situació econòmica

Podem veure a la gràfica següent la comparativa entre els resultats dels relats dels tres anys en relació a la situació econòmica.

Taula 51 Resum situació econòmica 2013, 2017 i 2020

SITUACIÓ ECONÒMICA	2013		2017		2020	
	Nº Textos	%	Nº Textos	%	Nº Textos	%
CONCEPTES POSITIUS	1	13%	10	31%	3	9%
CONCEPTES NEGATIUS	0	0%	6	19%	4	13%
NO HO ESPECIFICA	3	38%	15	47%	25	78%
ALTRES	4	50%	1	3%	0	0%
TOTAL	8	100%	32	100%	32	100%

La situació econòmica és l'aspecte de les societats fictícies que més s'ignora, especialment al 2020: un 78% dels textos no parlen de la situació econòmica de la seva societat imaginada. Al 2013 un 38% obvia el tema econòmic, i al 2017 un 47% dels participants de la mostra també el deixa de banda. És també curiós aquesta manca d'atenció en relació a la situació econòmica, tenint en compte que l'any 2013 encara se sentien les conseqüències de la dura crisi econòmica. Es podria dir que no és un tema que es vinculi molt als tipus de govern que tenen el poder i les condicions socials de la ciutadania. En aquest sentit, trobem que hi ha un vincle més fort entre la política i la llibertat d'expressió, per exemple, que entre el poder i l'economia.

Quan la situació econòmica no és un tema central dels seus relats de ficció podem extreure també una conclusió, que afecta al tipus d'ensenyament de les ciències socials i d'educació per a la ciutadania que fem. Per què l'alumnat no relaciona situació econòmica amb desigualtat o amb poder polític? Per què no reflexiona sobre les relacions entre poder econòmic i poder polític? Una resposta podria ser que no hi ha un treball amb problemes socials rellevants a les classes de ciències socials o d'educació democràtica, no es forma el pensament crític en relació a les relacions de poder o sobre les causes de la pobresa o de la manca de justícia social.

8.1.4. Altres temes

- **Medi ambient**

Taula 52 Resum altres temes 2013,2017,2020

MEDI AMBIENT	2013		2017		2020	
	Nº Textos	%	Nº Textos	%	Nº Textos	%
sense impacte medi-ambiental	0	0	7	22%	7	22%
crisi mediambiental	3	38%	7	22%	8	25%
No ho especifica	5	63%	18	56%	17	53%
TOTAL	8	100%	32	100%	32	100%

Els temes sobre medi ambient són força presents al llarg dels 3 anys, de fet és un dels temes, després de política i societat, que més apareix als textos de ficció analitzats, inclús per sobre dels temes econòmics. En aquest sentit, el resultat sobta perquè la crisi mediambiental actual té molt a veure amb el model econòmic de les economies occidentals.

Podem veure que al 2013 les societats on sí es fa referència a temes de medi ambient, es fa en clau de crisi mediambiental, provocada per l'acció dels humans. Al 2017 i 2020 la proporció és inferior i es pot veure que el nombre de relats on apareix un

planeta afectat per la crisi mediambiental coincideix amb el nombre de mons sense cap crisi mediambiental.

- **Tecnologia**

Taula 53 Resum tecnologia 2013,2017 i 2020

TECNOLOGIA	2013		2017		2020	
	Nº Textos	%	Nº Textos	%	Nº Textos	%
Poc important	0	0%	3	9%	2	6%
Bastant important	1	13%	3	9%	2	6%
Molt important	2	25%	13	41%	9	28%
No ho especifica	5	63%	13	41%	19	59%
TOTAL	8	100%	32	100%	32	100%

La tecnologia, en molts casos, lligada a la intel·ligència artificial al servei de les persones, és un dels temes que quan apareix acostumen a donar-li molta importància. Sobretot és un aspecte molt present al 2017, amb un 41% de relats on juga un rol molt important.

- **Igualtat de gènere**

Taula 54 Resum igualtat gènere 2013, 2017 i 2020

IGUALTAT DE GÈNERE	2013		2017		2020	
	Nº Textos	%	Nº Textos	%	Nº Textos	%
Si	1	13%	3	9%	13	41%
No	0	0%	0	0%	1	3%
No ho especifica	7	88%	29	91%	18	56%
TOTAL	8	100%	32	100%	32	100%

El tema de la igualtat de gènere es sorprenent com pren molta més importància al 2020, amb un 44% de relats que en fan referència. Al 2013 només en parla el 12% i al 2017 un 9%. És evident que és una temàtica que ha esclatat en els últims anys i ha adquirit una rellevància cabdal. Les reivindicacions per part de les dones de la igualtat és imparabile i la resposta a la violència de gènere és cada dia més generalitzada. Alguns casos de violacions que han posat en evidència les mancances socials en aquest tema, així com l'adquisició d'una clara consciència feminista per part de molts col·lectius, però especialment per part de les dones més joves, han marcat una nova era en les relacions socials. Sens dubte les reivindicacions de gènere són un dels canvis socials més importants d'aquest segle, el que es reflecteix en els relats de l'alumnat, sent un tema recurrent.

- **Educació**

Taula 55 Resum educació 2013, 2017 i 2020

EDUCACIÓ	2013		2017		2020	
	Nº Textos	%	Nº Textos	%	Nº Textos	%
Es té en compte però no és important	2	25%	2	6%	2	6%
Es té en compte i és important	1	13%	3	9%	11	34%
No ho especifica	5	63%	27	84%	19	59%
TOTAL	8	100%	32	100%	32	100%

El tema de l'educació apareix especialment al 2020, en un 34% dels textos escrits per l'alumnat, a més d'estar present juga un gran paper en les societats que descriuen. En canvi, al 2017 és una temàtica pràcticament inexistent a les societats imaginades pels nois i noies. Al 2013, apareixen temes d'educació però no són rellevants. Sembla haver augmentat la conscienciació que l'educació és una garantia que ens assegura un futur millor, també en l'apreciació en valors democràtics.

- **Tipus de món de ficció**

Taula 56 Resum tipus de món de ficció 2013, 2017 i 2020

TIPUS DE MÓN	2013		2017		2020	
	Nº Textos	%	Nº Textos	%	Nº Textos	%
UTOPIA	1	13%	13	41%	14	44%
DISTOPIA	5	63%	8	25%	14	44%
NO QUEDA CLAR	2	25%	11	34%	4	13%
TOTAL	8	100%	32	100%	32	100%

Els mons pensats en clau distòpica són més abundants al 2013 (63%). L'any 2017 només hi ha un 25% de mons clarament no desitjables, mentrestant aquesta xifra augmenta a un 44% al 2020.

El nombre d'utopies es manté més o menys igual entre els anys 2017 i 2020; 41% en el primer cas i 44% en el segon cas.

Semblaria que el 2013 l'alumnat està encara influenciat per les conseqüències de la crisi econòmica que comença el 2008. El 2017 semblaria que aquesta crisi queda una mica oblidada amb un creixement sostingut de l'economia, apropant-nos a nivells de benestar social semblants a abans de la crisi. Però el 2020 la crisi sanitària torna a instal·lar en la societat de nou una gran incertesa en el futur.

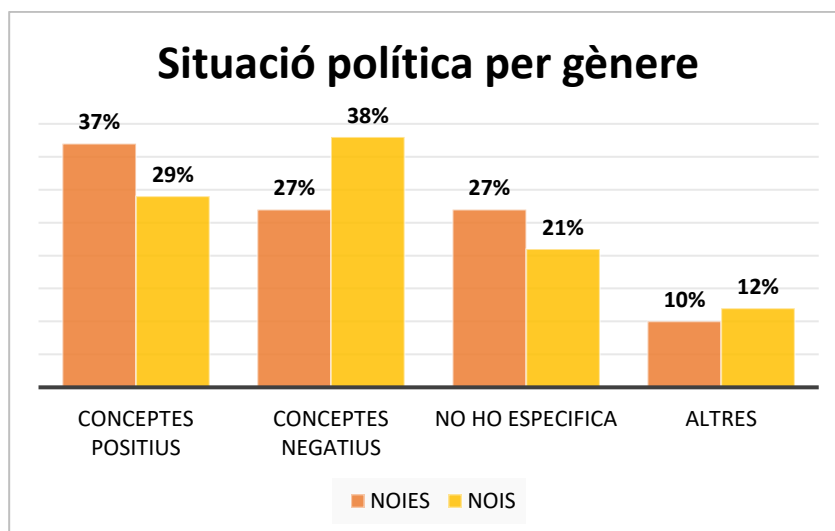
8.2. Anàlisi des de la perspectiva de gènere. Mostres de 2017 i 2020

En aquest apartat hem fet un recull estadístic en relació al tipus de resposta que donen els nois i les noies sobre les diferents temàtiques, en els textos de ficció recollits al llarg d'aquesta investigació.

La recopilació de dades s'ha fet tenint en compte les mostres de 2017 i 2020; en aquests dos moments l'elaboració dels textos per part de l'alumnat es va fer de manera individual. A continuació, s'exposaran els resultats tenint en compte el total de nois i noies que han participat conjuntament en les dues mostres i diferenciant les seves representacions³⁶.

8.2.1. Situació política

Gràfic 30 Situació política per gènere

En la situació política dels mons de ficció descrites per les noies podem identificar un percentatge més alt de conceptes positius que en la dels nois. La diferència és

³⁶ El buidatge de dades per anys es pot consultar a l'annex. Taula Recopilació dades dels textos de ficció per anys i gènere.

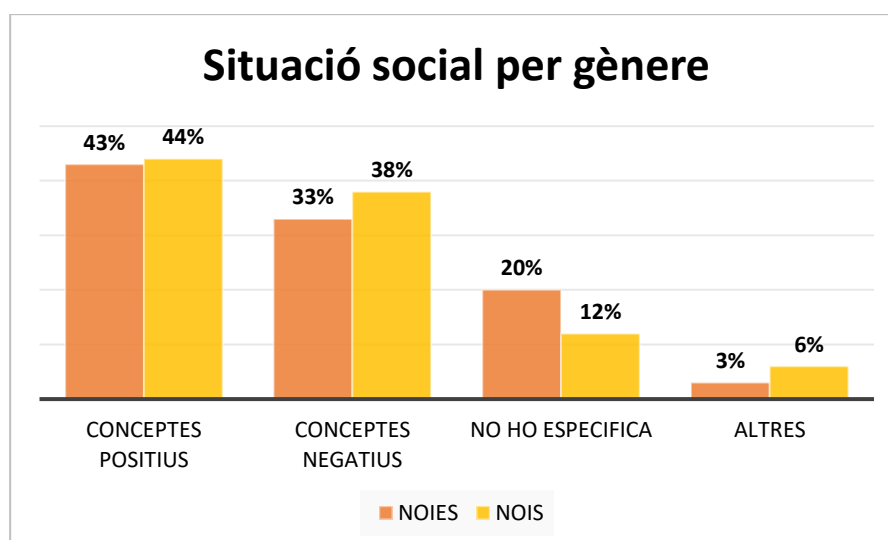
mínima si tenim en compte els nombres absoluts: 11 noies i 10 nens descriuen la situació política en clau positiva.

Pel que fa a l'ús de conceptes negatius, sí que hi ha una diferència més gran, tot i que lleugera, entre en noies (29%) i nois (28%). En xifres totals corresponen a 10 noies i 13 nois.

També es pot observar que un percentatge una mica més alt de relats elaborats per noies no especifiquen la situació política, però la diferència també és mínima (8 noies enfront 7 nois).

8.2.2. Situació social

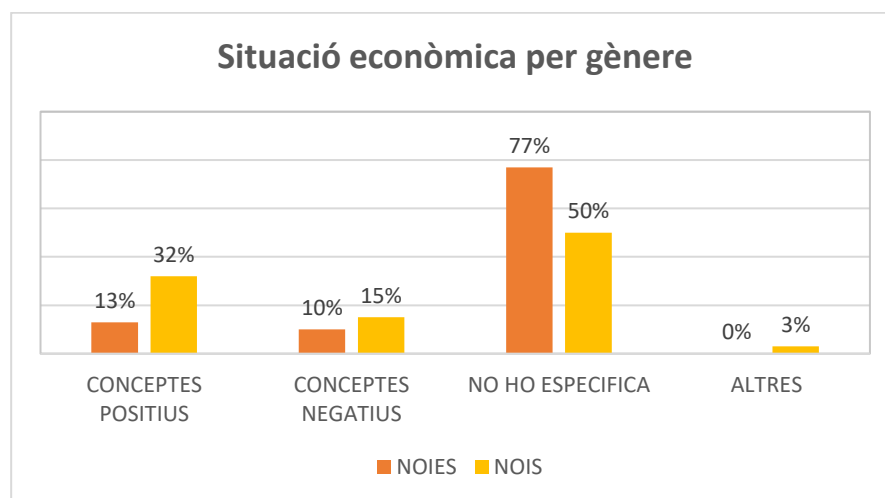
Gràfic 31 Situació social per gènere

En l'anàlisi de la situació social, segons l'estadística elaborada, tampoc podem remarcar gaires diferències; ni en els conceptes positius ni en els conceptes negatius utilitzats. Inclús pel que fa a la no especificació de la situació social en els relats, la diferència és petita: 21% noies i 12% nois.

8.2.3. Situació econòmica

Gràfic 32 Situació econòmica per gènere

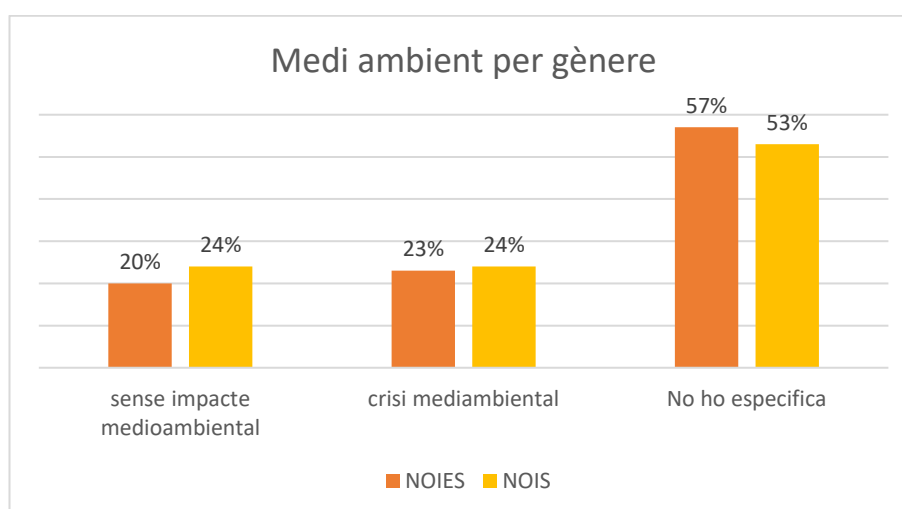

Quant a la situació econòmica descrita, hi ha més relats de nois que de noies on apareixen aspectes vinculats a la situació econòmica de les seves societats: el 50 % dels nois i el 23% de les noies fan alguna referència. El 13% de les noies i el 32% dels nois descriuen l'economia en clau positiva. El 10% de les noies i el 15% dels nois descriuen l'economia en clau negativa.

8.2.4. Altres temes

- **Medi ambient**

Gràfic 33 Medi ambient per gènere

El medi ambient, tot i ser un tema que al llarg de la investigació hem vist que apareix en les diferents mostres, tenint en compte els resultats de 2017 i 2020, observem que un 57% de les noies no en fan referència i, un percentatge similar de nois tampoc, un 53%.

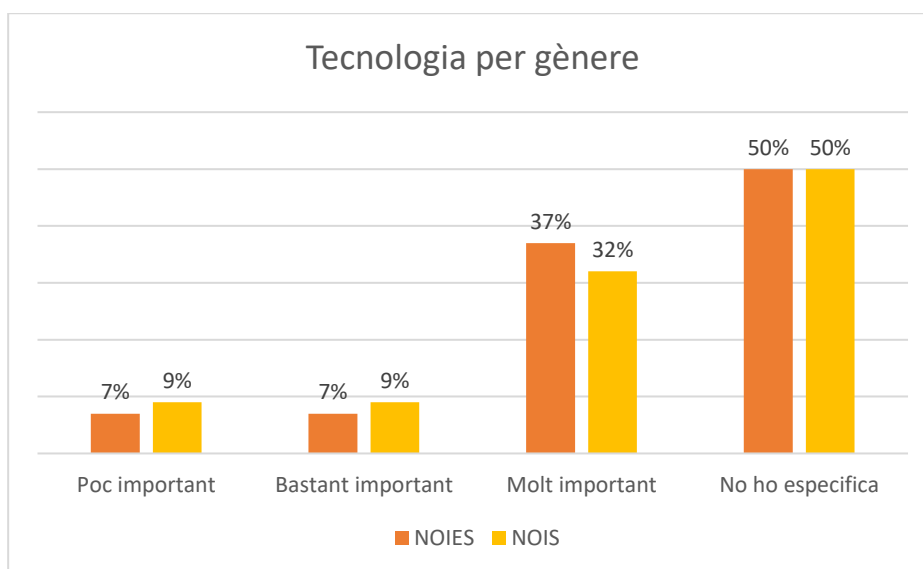
Del 43% de noies que descriu algun tema de medi ambient, el 20% ho fa per descriure situacions sense cap impacte ambiental i 24% assenyalen problemes derivats d'una crisi ambiental.

Del 48% de textos de nois, la meitat parlen de crisi mediambiental i l'altre meitat de mons sense cap impacte mediambiental.

Podem dir que no existeixen en aquest sentit diferències significatives entre nois i noies en aquest tema.

- **Tecnologia**

Gràfic 34 Tecnologia per gènere

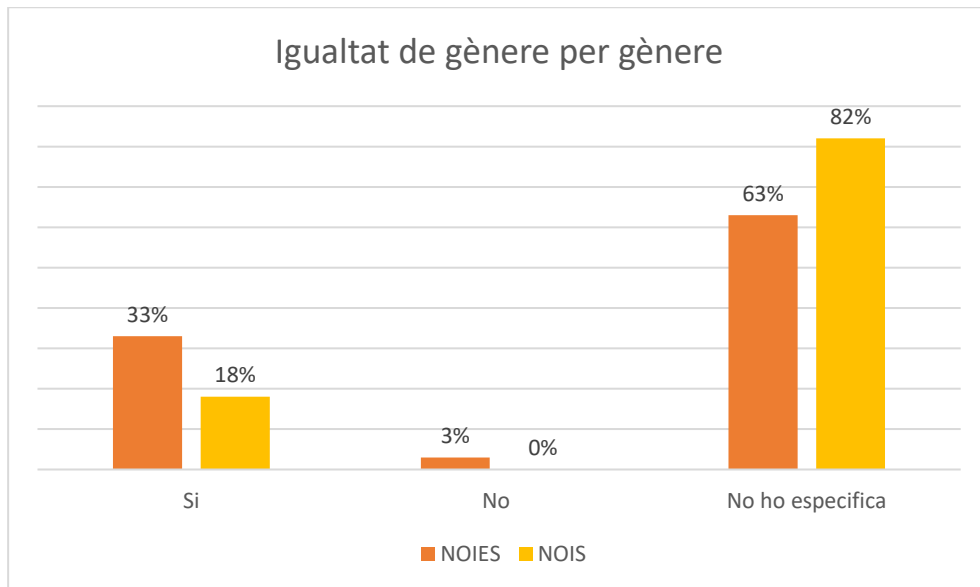

Respecte al temes sobre tecnologia, la quantitat i tipologies de descripcions al respecte coincideixen. Tant la meitat de nois com de noies no fan cap al·lusió a la tecnologia en els seus relats. Pel que fa al l'altre 50% dels textos on hi ha una descripció sobre algun aspecte tecnològic, cal dir que el 32% de nois i el 37% de noies consideren que juga un paper molt important en les societats fictícies proposades. En la

resta de relats, la tecnologia apareix com a aspecte poc o força important en la mateixa proporció entre nois i noies.

- **Igualtat de gènere**

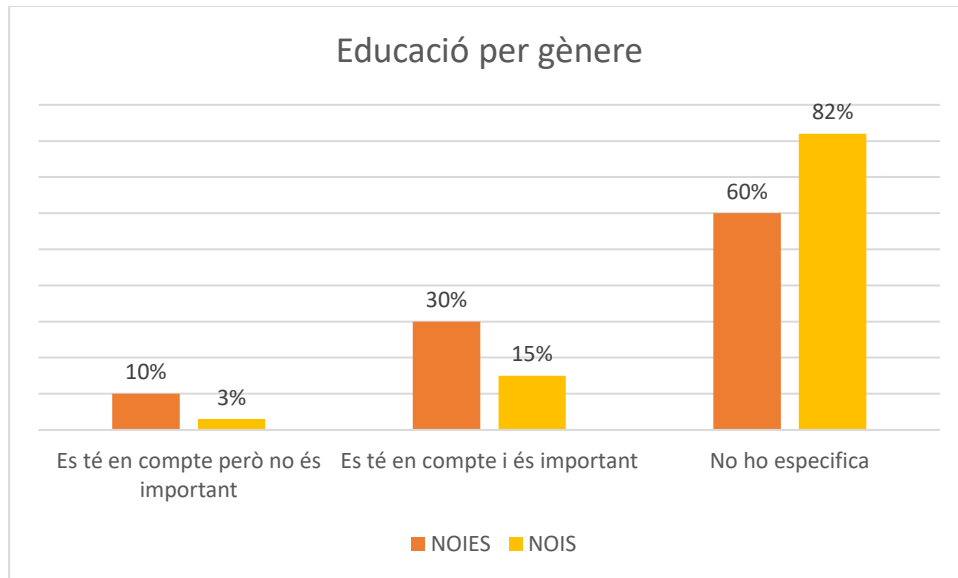
Gràfic 35 Igualtat de gènere per gènere

Els temes d'igualtat de gènere són tractats en major percentatge per les noies, ja que un 82% de nois no fan referència a aquest tema i un 63% de les noies sí. En tots dos casos, els nois i noies, quan parlen de temes d'igualtat de gènere reivindiquen igualtat entre homes i dones. Tan sols una alumna, ALA_1_20, ho fa des d'un punt de vista de desigualtat dels homes respecte les dones, però amb una intenció de crítica o denúncia en relació a les desigualtats que pateixen les dones.

- **Educació**

Gràfic 36 Educació per gènere

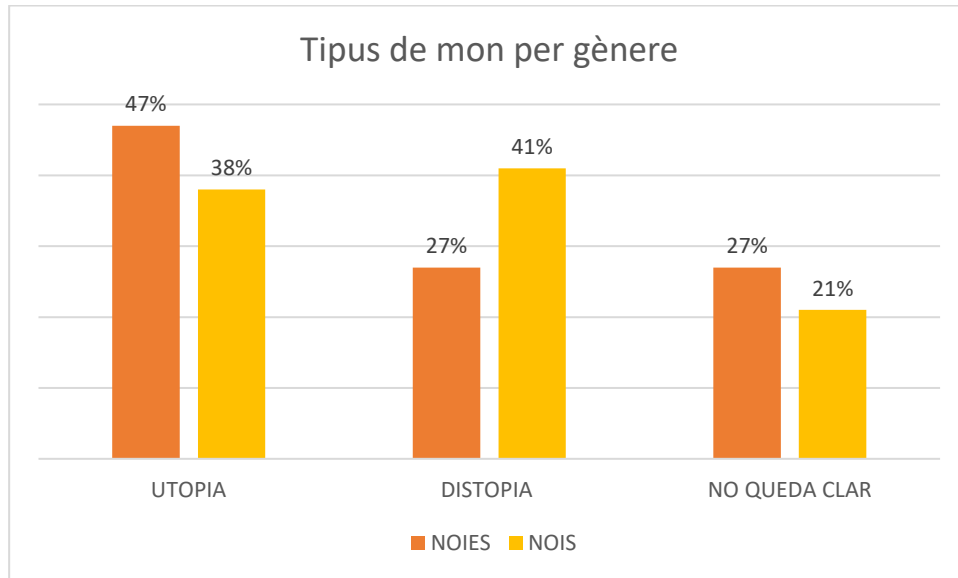

L'educació és un altre dels temes que hem analitzat des del punt vista de gènere perquè en alguns relats apareix com a tema important en les societats imaginades. En aquest cas, el tractament que donen a aquest tema nois i noies no són grans diferències quantitativament, però sí que són diferències significatives. Podem observar que hi ha un percentatge més alt de noies que la tenen en compte i la consideren important (30%) que no pas per part dels nois (15%), el que és el doble en aquest cas.

Una altra dada recollida seria aquells relats realitzats per noies (10%) i per nois (3%) on l'educació es té en compte però no està considerada com un dels temes més importants.

- **Tipus de món de ficció**

Gràfic 37 Tipus de món per gènere

Per últim, a l'hora de resumir els mons de ficció descrits en aquestes dues mostres (2017 i 2020), podem assenyalar que hi ha una lleugera diferència de gènere respecte el tipus de relats, hi ha més noies que descriuen mons utòpics, un 47%, que nois, un 38%. Ens sembla una diferència sensible, que demostra que existeixen representacions distintes entre nois i noies.

L'anterior realitat també té el seu reflex en els mons distòpics que es relaten, ja que un 14% més de nois que de noies, descriuen mons distòpics. Sembla clar, que hi ha una quantitat sensiblement superior de nois que de noies que tendeixen a descriure més distopies que utopies.

PART V: CONCLUSIONS I SUGGERIMENTS

La motivació de la present investigació ha estat fer una anàlisi sobre l'aplicació d'una eina d'ensenyament i aprenentatge des de les ciències socials, com són els relats de ficció de l'alumnat de secundària sobre mons imaginaris. Aquesta eina també ha estat un instrument d'investigació per conèixer les representacions de l'alumnat. Com aquest camp era molt ampli, ens vam centrar concretament en les representacions de l'organització social que es desprenien dels textos dels alumnes. El resultat va ser com hem anat veient al llarg del nostre treball, una grapat de mons ficticis que es mouen entre la utopia i la distopia. Aquests dos tipus de mons han resultat ser un mirall on hem pogut veure com dialogaven la realitat i la ficció.

L'alumnat en els seus mons de ficció, estableixen una doble dialèctica. Per una banda, es mouen entre realitats distòpiques i imaginaris utòpics. I per altra banda, entre la ficció i la seva percepció de la realitat. Moltes vegades aquesta interpretació de la realitat passa pel filtre de la seva experiència vital únicament. En molts casos no hi ha un contrast amb informacions diverses d'altres fonts de coneixement i, la majoria de vegades, es tracta de desitjos, aspiracions amb les quals es volen solucionar problemes personals o aquells que afecten al seu entorn. Els comentaris o opinions de l'àmbit familiar en aquesta edat, sembla que prenen molt de pes fora de la seva zona de confort, en confrontació constant amb la influència dels mitjans de comunicació.

CAPÍTOL 9. Conclusions i suggeriments

L'elaboració de les nostres conclusions són una síntesi de les principals troballes de l'anàlisi de resultats, de la triangulació dels instruments de recerca i de la comparació de les mostres temporals de 2013, 2017 i 2020. Són també un moment per donar resposta a les preguntes inicials de la recerca, per comprovar els supòsits i per concloure si els objectius han estat complerts. També cal fer una valoració crítica del disseny de la recerca i reflexionar sobre les aportacions d'aquesta recerca a l'ensenyament i aprenentatge de les ciències socials. Com a recerca crítica pensem que hem aportat coneixement i propostes per introduir canvis en l'ensenyament i per plantejar innovacions. L'eina dels relats de ficció ens sembla de gran utilitat i molt potent, tant per a la investigació com per l'educació per a la ciutadania, per exemple per reflexionar sobre la nostra organització social i aprendre a pensar críticament en el poder i en la participació democràtica.

9.1. Conclusions respecte al plantejament de la recerca i el marc teòric

Els tres eixos que han definit el marc teòric de la nostra investigació són; els relats i el "poder del llenguatge", el gènere de ficció i les representacions sobre l'organització social. Pensem que la definició d'aquests temes ha estat indispensable a l'hora de reconduir en un sentit concret el nostre estudi, tot i que a la vegada ens ha obert moltes possibilitats d'anàlisi que hem hagut de descartar. Això és degut a que tots tres camps estan molt desenvolupats en cadascuna de les seves disciplines, hi ha molta literatura al respecte, tot i que en algun cas el terreny educatiu està poc llaurat. Nosaltres hem hagut de fer una síntesi modesta basada en la definició d'unes premisses que s'adeqüen al nostre propòsit. En el nostre estudi ens hem centrat en la seva interrelació i, en conseqüència, com aquesta confluència pot determinar les representacions sobre l'organització social de l'alumnat dins el marc de l'educació per a la ciutadania. A continuació, exposarem les conclusions que hem extret a partir de l'anàlisi dut a terme en aquesta investigació.

9.1.1 En relació al relat i el “poder del llenguatge”

El llenguatge determina la manera de veure el món? Aquest plantejament ens va fer pensar sobre la importància de les paraules a l'hora de descriure la realitat. Paral·lelament, també ens va fer qüestionar-nos com les paraules podien “crear realitats”, segons la teoria del gir lingüístic.

Aquests plantejaments, ens ha menat a investigar sobre la importància que té el domini del llenguatge i l'ús que fem de les paraules en el marc de la didàctica de les ciències socials i de l'educació per a la ciutadania, des d'una perspectiva crítica.

Què hem pogut esbrinar amb la nostra investigació a partir de les descripcions que fan diferents grups d'alumnes de 4t d'ESO en els seus relats de ficció?

La primera observació que fem és que l'alumnat tendeix a explicar les seves societats de ficció des d'un punt de vista negatiu. Quan contrastem aquestes descripcions amb la seva opinió, detectem una relació entre aquesta visió negativa, fins i tot apocalíptica, amb un pessimista “no es pot fer res” per evitar “la catàstrofe”.

Això pot traduir-se, en general, en una actitud passiva respecte a la participació ciutadana, lligat a una desconfiança i descreença de la política o la visió del tot negativa del món: això no té remei i per tant no val la pena fer res (pel que fa a l'acció ciutadana).

- [ALE_3_20_FGroup_1_20](#) (min: 7:56): *Nosotros desde esta posición no podemos hacer nada.*
- [ALA_13_20_FGroup_1_20](#) (min.8:00): *Som molt petits comparats amb el món.*

Així doncs, sobre les possibilitats de canvi, l'alumnat mostra una actitud força conformista. Aquesta percepció distòpica del futur probablement està lligada a una actitud conformista del present. Això ens ho mostren comentaris que han anat fent els alumnes a les entrevistes en grup. Aquests comentaris correspondrien a enunciats estesos en el nostre entorn que poden determinar el nostre comportament social i que ajuden a mantenir l'*status quo* o a justificar determinades opcions polítiques i ideològiques.

Tanmateix, quan es fa una reflexió en les converses sobre les seves representacions socials (*focus group*) alguns alumnes tendeixen a canviar d'opinió. Per tant, podem dir que les visions negatives es podrien modificar a partir d'una reflexió sorgida del diàleg, per exemple:

- *ALE_32_20_FGroup_5_20 (min: 02:42): Jo crec que no. Que la gent és així i no canviarà.*
- *ALA_31_20_FGroup_5_20 (min. 02:53) Si la gran majoria pensés d'una manera civilitzada, doncs jo crec que sí, però és difícil.*

Aquest exercici, exemplificat a partir d'alguns casos, ens porta a concloure que sí, que el llenguatge té el “poder d'influir en la nostra visió del món, i aquest fet es pot traduir en una conscienciació i en una acció política de la ciutadania, en aquest cas de l'alumnat.

D'altra banda, també trobem força relats de societats descrites en clau més positiva, tot i que normalment amb l'objectiu de denunciar situacions del present. Aquests exemples, no es tradueixen en un posicionament actiu polític de l'alumnat, però sí es tradueix en una actitud crítica, amb ganes de que se solucionin els problemes. Tot i que aquest relat utòpic normalment no va acompanyat d'alternatives.

Pel que fa al domini del llenguatge, hem trobat que hi ha algunes mancances en els relats de l'alumnat, que també hem pogut identificar en les converses que hem tingut amb els participants. Per exemple, alguns alumnes defineixen la democràcia amb l'adjectiu: “trista” o “mala”. Això mostra un desencant amb els sistemes polítics actuals o amb els governs, en general cap a la política amb la que són molt crítics.

- *ALA_10_20_FGroup_4_20 (min: 02:21): La democràcia en que vivim és una mica trista. Perquè hi ha coses que són molt desiguals. Per exemple, el rei, penso que no fa absolutament res, que està vivint del conte i li estem pagant tot.*

Detectem en aquest alumnat la necessitat de treballar més els conceptes sobre “organització social”, la seva definició i identificar-la amb situacions del present que justifiquin la seva qualificació o la seva opinió.

Davant la necessitat de descriure el tipus d'organització social que caracteritzava el seu món de ficció, l'alumnat s'ha trobat amb mancances de domini del llenguatge per traduir en paraules les seves representacions socials. A banda d'això, també hem observat algunes contradiccions o confusions entre propostes polítiques i situacions socials, que entren en conflicte amb els principis d'una societat democràtica segons el nostre marc de definició³⁷. Per exemple, aconseguir igualtat amb un règim totalitari. Pensen que aquest tipus de propostes van lligades a una concepció de denigració de la política, per la corrupció o pel mal govern. Això és així en tant que la discussió i la deliberació no es contempen com a procediments positius i necessaris.

En alguns relats s'identifica, per exemple, la democràcia amb decisions polítiques determinades de l'actualitat. Exemplificant aquest fet, en un dels relats la presa d'una sola decisió negativa invalida, per a l'alumne, tot un sistema polític democràtic.

- INV_FGroup_3_20 (min.04:47) *Aleshores, penseu que aquest sistema funciona (la democràcia)?*
- [ALE_2_20_FGroup_3_20](#) *Jo crec que funcionarà durant un temps, perquè jo crec que a Espanya ho estan fent molt malament tot, com amb el coronavirus, i amb els diners, que tenim molts deutes impagables.*

En conclusió, la manca d'un domini real dels conceptes i els seus significats, la persistència d'un relat negatiu o d'un relat positiu mancat de contingut creatiu, semblaria que amaga en una educació que afavoreix una ciutadania decebuda del sistema polític i social, i poc participativa o pasiva.

Tal i com apuntàvem al nostre marc teòric: els seus relats, potser interioritzats sense passar per un filtre crític, necessiten d'una anàlisi i una reflexió a l'aula per dotar-los d'arguments contrastats, almenys, debatuts amb els companys i companyes, i amb el professorat de ciències socials.³⁸

³⁷ Sempre tenint en compte el respecte als Drets Humans.

³⁸ Apartat 2.1 Capítol 2

9.1.2 La ficció

La ficció al llarg de la història ens ha condicionat la manera de veure el passat, però també el present i futur. Això es pot comprovar en l'imaginari que la nostra societat ha anat assimilant (Eco, 1998).

Com ja hem comentat en l'apartat anterior, els tres eixos principals que defineixen el nostre marc teòric, es relacionen d'una manera holística. Però a continuació farem una petita reflexió sobre els resultats que hem obtingut al treballar en el camp de la ficció.

Perquè ha estat important la ficció en la nostra investigació?

Esdevé una dimensió lliure on l'alumnat no necessàriament escriu sobre allò que s'espera d'ell o, també, poden fer emergir les seves idees sobre un món fictici, sense condicionants. I aquest ha estat el resultat, mons molt diferents i relats personals. Els punts en comú entre els diversos relats del mateix any o de diferents grups, han esdevingut la base del nostre estudi. En aquest sentit, l'exercici d'anàlisi que hem dut a terme, ens ha permet analitzar les seves representacions socials sobre aspectes molt diferents, sempre al voltant de l'organització social, però que es relacionen amb altres aspectes, com el poder, el conflicte, el mediambient, la tecnologia, el gènere...

Les possibilitats que dona la ficció ha estat clau en la nostra recerca, contrastant el que proposa Musset (2011, 2012), quan afirma que distanciar-se del present i de la nostra realitat social permet utilitzar una espècie de lent que engrandeix els problemes socials contemporanis.

Per tant, en la ficció hem trobat la possibilitat de crear un espai d'expressió que pot esdevenir prou lliure perquè l'alumnat pugui reflectir el seu pensament sense veure's condicionat per allò que és "políticament correcte". Situar-se en un espai-temps de ficció permet crear normes pròpies, imaginar i decidir quins són els futurs que ens esperen o quins són els futurs que desitgem. De fet, en la resolució de problemes, qui no se situa en un espai de ficció per imaginar la solució? I quan pensem en el passat, present o futur, fem un exercici "imaginatiu", moltes vegades ens hem de situar en espais de ficció per elaborar teories que després hem de justificar a través de metodologies científiques per descobrir la seva veracitat.

Treballar amb textos/relats de ficció ens ha ajudat a apropar-nos críticament a les pors i desitjos de l'alumnat. També ens ha servit per conèixer les seves decepcions i esperances, i el seu posicionament respecte a diferents temes d'actualitat. Així mateix, hem pogut establir un diàleg des del seu punt vista, ens hem apropat més a les seves posicions i a la seva manera d'observar el món social, i hem pogut entendre millor les seves representacions. Hem valorat quines eines necessiten, d'una banda, per fer servir un llenguatge més elaborat i més coherent, d'altra banda, quins conceptes hem de treballar i quines estratègies hem de seguir per reconstruir les seves representacions socials i fer-les més complexes i més comprensives.

9.1.3 Representacions sobre organització social en l'educació per a la ciutadania

El concepte d'organització social, reprement les paraules de Santisteban (2004): "forma part d'un dels grans blocs de l'educació política que poden determinar una acció ciutadana".

L'organització social és un aspecte de les ciències socials molt important i, en aquest sentit, ho hem pogut confirmar prenent especial atenció en com l'alumnat explica la societat. Segons aquesta investigació, aquest és un terme que l'alumnat no domina en profunditat. Podem arribar a la conclusió que les seves representacions sobre el concepte d'organització social es basen en descripcions molt superficials de la política i el poder. Moltes vegades, aquestes descripcions són limitades per la manca de llenguatge, d'altres vegades per la falta d'imaginació o de coneixements al respecte, o també per la interiorització de relats impostats sense un filtre crític.

Tanmateix, a través de les utopies i, especialment, les distopies descrites en les mostres de la nostra investigació, el concepte ha quedat ben dibuixat segons l'esquema utilitzat en el nostre plantejament extret de la definició que fan Santisteban i Pagès (2007)³⁹ sobre l'organització social i política:

³⁹ Citat a l'apartat 2.3.1 d'aquest treball

“1.«representación del poder» caracteritzat per una banda, segons els aspectes polítics, socials i econòmics i, per altra, segons els seus significats (autoritat, legitimitat, lideratge).

2.«representación del conflicto», definit pels conceptes d'estabilitat, control, pau, violència i altre conceptes polítics relacionats amb el orden/desorden.”(p.5).

A part d'aquests temes, en les representacions de l'alumnat respecte al tipus d'organització social, podem establir que hi ha una preocupació especial en els temes d'igualtat de gènere i distribució dels recursos (desigualtats socials relacionades amb la pobresa) o la tecnologia (en mans de qui té el poder).

En canvi, hi ha temes molt importants, com l'economia, que no es tenen gaire en compte en les descripcions dels mons de ficció. Ens preocupa aquesta desvinculació perquè és el model econòmic el que també contribueix als problemes socials i polítics que els preocupen com, per exemple, el canvi climàtic. No hi ha cap alumne que imagini un món amb un model econòmic sostenible amb el medi ambient (tot i que si que apareixen models de subsistència o intercanvi sense diners), però no plantegen que puguin ser una possible solució als problemes climàtics.

Aquesta falta de connexió entre política, societat i economia, ens fa pensar en la separació que existeix també entre la idea de ciutadania i de consum. Sembla que quan es posicionen com a ciutadans i dissenyen una societat, no es té en compte el seu paper com agent econòmic de la societat. La qual cosa ens fa pensar en la substitució de la condició de ciutadà per la de consumidor.

Aquesta situació podria lligar amb el que sosté Bauman (2006), basant-se en Hannah Arendt; “cada cop més persones s'emancipen de la política” (p.171). La causa, segons explica aquesta autora, és la desconfiança en la política en particular i en l'àmbit públic en general. Aquest és un aspecte que hem pogut veure l'hora de demanar l'opinió a l'alumnat. Per tant, això corrobora un dels nostres punts de partida cap a l'educació per a la ciutadania. Aquestes reflexions demostren la importància de treballar el concepte d'organització social amb l'alumnat. Cal aclarir la funció de la

política, per exemple, i saber quin paper juga en la societat de l'espectacle (Debord, 1976).

Triar aquest aspecte ens ha ajudat a veure quina imatge tenen sobre la política, que correspon a una imatge de desencant. Això allunya l'alumnat de la seva educació per la ciutadania, de la participació ciutadana i per tant dels valors democràtics, com sosté Nussbaum (2011).

L'estudi d'aquest concepte també ens ha obert les portes a conèixer altres temes d'interès social de l'alumnat: igualtat de gènere, desigualtats socials, problemes mediambientals, racisme, homofòbia, sistema educatiu, entre d'altres. Aquests conflictes socials del present que preocupen a bona part de l'alumnat, s'han de resoldre amb actuacions polítiques, per tant, l'alumnat ha de conèixer bé com s'organitza la societat, sobretot pel que fa a l'exercici del poder per trobar una solució. A vegades, davant de situacions de caos, una part de l'alumnat proposa sistemes polítics de caire autoritari per trobar una solució: "algú ha de posar ordre" en comptes de: "hem de trobar a través del diàleg una solució".

9.1.4 Conclusions respecte a la comparativa diacrònica dels resultats

La comparativa diacrònica dels relats de ficció de 2013, 2017 i 2020 ens mostra uns resultats més o menys similars. Ens confirma que el relat de ficció, tot i ser elaborat en anys diferents i per diferents alumnes, compleix la mateixa funció en tots els casos: una crítica de la seva realitat. En aquest sentit, la comparativa diacrònica ens serveix per confirmar la influència del context en els seus escrits.

Al llarg dels anys, tot i que esperàvem trobar un augment de l'assumpció de la influència respecte al consum de ficció, degut a la proliferació de plataformes audiovisuals i la producció d'obres de gènere de ciència ficció que es basen en distopies, però no ha estat així.

D'altra banda, un dels aspectes que pensem que podria haver ofert resultats més significatius ha estat la comparativa diacrònica. Davant la impossibilitat de preveure la irrupció de les plataformes digitals en el món del consum audiovisual, així com

l'augment espectacular d'aquest consum, no hi va haver una recollida de dades que posés de manifest aquest augment del consum des del punt de vista diacrònic. Per això, una possible millora d'aquesta investigació, seria la d'aconseguir dades fiables sobre el consum de ficció per part dels adolescents que, d'altra banda, pogués indagar en la seva influència en les seves representacions socials sobre la democràcia i la participació, les idees sobre l'organització social, el poder, etc.

Un element a destacar des de la comparativa diacrònica és la fragmentació de reivindicacions des d'un nucli hereu de la lluita de classe cap a unes reivindicacions basades en els termes d'identitat (veganisme, homosexualitat, animalisme...) que donen lloc a "microlluites" amb molt ressò social i mediàtic (Bernabé, 2018).

- *ALA_12_20_FGroup_3_20 (min: 00:26) No s'exclouria a cap col·lectiu, tothom seríem iguals, i ens tractarien igual [...] Entre els joves no ens fixaríem tant en la roba que portem i el gènere, no tant com això és de noi o de noia... no hi hauria racisme, masclisme, el col·lectiu LGTBI estaria inclòs i no s'exclouria, i les classes socials intentaria, no sé com encara, que no hi hagués tanta diferència.[...].*

- *ALE_3_20 _FGroup_1_20 (min.9:29): No sé si voy a poder hacerlo, pero ayudar a la raza humana no lo veo rentable. Lo que haga será dar refugio a los animales.*

9.1.5 Conclusions respecte a la comparativa de gènere

La valoració des d'un punt de vista de gènere, tampoc ens aporta moltes diferències, tot i que podem destacar els resultats de l'any 2020, quan es fa evident la militància feminista d'algunes alumnes, que en altres mostres de la resta d'anys no hem observat.

- *ALA_1_20_ FGroup_2_20 (min:1:36) Sí, perquè és injust que les dones haguem de viure aquestes coses pel fet de ser dones, per tenir un físic diferent o pensar diferent, ens hagin de tractar d'una manera inferior o pitjor que als altres.*

A partir de la comparació dels diferents resultats, pel que fa a la classificació de conceptes positius i negatius en relació al tipus d'organització social, hi ha una petita diferència entre nois i noies. Hi ha una lleugera tendència de les noies a pensar en clau més positiva que els nois.

A l'apartat on comparem els resultats sobre l'aparició del tema de la igualtat de gènere als mons imaginats, ens agradaria fer una reflexió respecte als resultats del 2017 i 2020. Recordem, que els relats recollits en tots dos moments corresponen al mateix centre en anys diferents. L'augment de relats que parlen de la igualtat de gènere, tant com un repte assolit com encara pendent, augmenta d'un 9% al 2017 a un 44% al 2020. Durant aquests anys, cal destacar que a l'institut on es recullen les mostres, INS Públic Vallès Occidental II, es va realitzar una feina de conscienciació sobre la igualtat de gènere. Entre els anys 2019 i 2020 es van fer una sèrie d'actes i alguna performance a l'institut per difondre temes relacionats amb la igualtat de gènere. A més, es va crear un grup de joves per la igualtat lligat a una tasca de Servei Comunitari⁴⁰, que va servir perquè aquest grup de 6 noies i 3 nois dinamitzessin les accions a l'institut. Aquesta tasca pensem que ha pogut ser un element que ha pogut influir en l'augment de l'interès sobre aquest tema, visible en els resultats de 2020. De fet, en una conversa informal amb una de les alumnes participants en la investigació, va comentar que des de que es va crear aquest grup d'igualtat i van rebre la formació en igualtat de gènere, a l'institut s'ha obert el debat. Segons ella, almenys ara es parla del tema. Aquesta mateixa alumna ha fet un món de ficció matriarcal: ALA_1_20.

⁴⁰ Aquest grup va participar en tallers de formació en Igualtat de gènere per part de professionals de la regidoria d'Igualtat del municipi del centre on es realitza la investigació.

9.2. Respecte a les preguntes d'investigació, els supòsits i els objectius

En aquest apartat farem una explicació de les conclusions extretes a partir de les preguntes, supòsits i objectius plantejats a la nostra investigació.

9.2.1 Respecte a la pregunta, supòsit i objectiu n.1

Taula 57 Pregunta, supòsit i objectiu 1

PREGUNTA 1	Quines representacions sobre l'organització social d'un món de ficció té l'alumnat de 4t d'ESO ?
SUPÒSIT 1	Quan els alumnes descriuen un món de ficció, generalment elaboren relats de societats on apareix un tipus d'organització social distòpica.
OBJECTIU 1	Comprovar quin tipus d'organització social descriu l'alumnat a partir de la classificació i anàlisi dels conceptes utilitzats en els seus relats.

L'inici de la nostra investigació parteix de l'interès per saber quin tipus de representacions sobre l'organització social té l'alumnat de 4t d'ESO, aquest és el nostre punt de partida i la **primera pregunta** que ens plantejem.

La resposta a aquesta pregunta l'hem obtingut a partir de l'anàlisi de relats on l'alumne havia d'imaginar i descriure un món de ficció. El buidatge per establir la pauta d'anàlisi recordem que s'ha construït a partir de les dades emergents dels relats. Això ens ha permès, juntament amb altres instruments de recollida i triangulació de dades (qüestionaris i *focus group*) trobar una resposta a la nostra pregunta inicial.

L'alumnat participant en les successives mostres recollides al llarg de la nostra investigació (anys 2013, 2017, 2020), ens ha fet constatar el nostre **supòsit 1**; hi ha una clara tendència a imaginar les societats de ficció des d'una perspectiva negativa, és a dir, distòpica. Tanmateix, el resultat també deixa palès que hi ha una tendència molt gran a imaginar utopies.

En un principi, vam pensar que el percentatge de mons descrits en clau negativa seria més elevat que els mons desitjats. Aquest supòsit el vam creure així pel resultat obtingut en la primera mostra de l'any 2013, on abundaven les distopies. Aquest fet, que ens va fer despertar l'interès per aprofundir en aquest camp d'investigació, veiem que en les darreres mostres no ha estat tan evident. A la mostra del 2017 el resultat és el contrari, els mons utòpics són més nombrosos. Pel que fa a la darrera mostra, tenim el mateix nombre d'utopies que distopies.

Així doncs, en veure aquests resultats, el nostre supòsit inicial es veuria modificat: tot i que generalment en els relats de ficció apareix un tipus d'organització social distòpica, també apareix un tipus d'organització social utòpica.

A més, també ens trobem davant d'un alt percentatge de relats sobre mons/societats de ficció, que no podem definir com a positius o negatius perquè són inversemblants, no comptem amb elements suficients d'anàlisi o són contradictoris des del nostre marc d'anàlisi.

L'**objectiu 1**, és a dir, comprovar quin tipus d'organització social descriu l'alumnat ens ha permès anar més enllà en l'anàlisi del tipus d'organització social descrites, hem pogut aprofundir en les representacions socials d'altres conceptes com: la política, la societat i l'economia. Aquesta tasca l'hem pogut assolir satisfactòriament gràcies al sistema de classificació de conceptes que hem plantejat. A continuació faré referència a algunes observacions fetes a partir de la relació entre diferents conceptes, polítics, socials i econòmics dins d'un mateix text. Per exemple, la majoria d'alumnes relacionen un tipus de política basada en sistemes democràtics amb societats més igualitàries. Solament en algun cas es relaciona un sistema polític no democràtic o autoritari amb una societat amb igualtat.

Tot i que el concepte d'igualtat social apareix en un percentatge elevat de textos (amb una connotació positiva), a vegades es relaciona amb sistemes polítics autoritaris. Per exemple, hi ha algun alumne que proposa una dictadura extraterrestre per aconseguir igualtat, és a dir, un món bo per a tothom (ALE_3_17). En aquest cas, explica que han de ser els extraterrestres els que governen perquè no hi ha confiança en els governs dels humans, igual que al món descrits als relats de l'ALA_31_17 o al de l'ALE_27_17, on gràcies a que no existeixen els humans el món funciona millor.

També es proposa aconseguir la igualtat a partir de l'autocontrol de les persones (ALE_6_17). O bé, aconseguint la igualtat a partir d'una democràcia basada en la transparència total, justícia exemplar i eficaç (ALA_15_17), donant a entendre que són requisits que no es donen en la democràcia actual. Només una persona parla d'una igualtat basada en el diàleg (TEXT_27_17).

D'altra banda, també es percep una visió conformista, quan l'aluma ALA_30_17, parla d'un món normal com el nostre, és a dir, com la realitat que viu l'alumne.

Pel que fa a les societats descrites en clau negativa, estan relacionades amb governs dèspotes i societats de classes desiguals, guerres i caos (ALA_10_17), (ALE_11_17) (ALA_14_17)

Per últim, hi ha algunes contradiccions entre conceptes d'una mateixa societat, per exemple, es proposa una societat molt controlada, però a la vegada amb llibertat (ALE_19_17).

9.2.2 Respecte a la pregunta, supòsit i objectiu n.2

Taula 58 Pregunta, supòsit i objectiu 2

PREGUNTA 2	D'on prové l'imaginari distòpic dels relats de ficció?
SUPÒSIT 2	Segurament la proliferació de consum cultural, pel·lícules, sèries, literatura... i en especial del gènere de ficció distòpic, esdevé una influència en la manera d'imaginar el tipus d'organització social en els relats de l'alumnat.
OBJECTIU 2	Analitzar quin tipus d'influències culturals dels poden aparèixer en els mons de ficció de l'alumnat.

Davant el resultat obtingut a partir de les preguntes, supòsits i objectius inicials, ens vam plantejar investigar una **segona pregunta**: quina influència poden exercir en l'imaginari dels i les joves els relats procedents del consum de ficció, com són sèries, pel·lícules, llibres..., és a dir, d'on prové l'imaginari distòpic dels seus relats.

Esperàvem trobar algun context de consum de ficció que justificués el tipus d'organització social que es descriuen en els seus mons de ficció. Però no hem pogut establir una relació concreta entre un tipus de consum cultural determinat i els textos de ficció escrits pels alumnes. Tanmateix, podem veure en els escrits analitzats similituds amb alguns referents culturals, relacionats amb la ciència ficció, molt variats. Per això, no hem pogut fer un llistat de pel·lícules, llibres, sèries o videojocs que es correspongui amb les fonts culturals que els alumnes han pogut fer servir en l'elaboració dels seus relats de ficció.

Per tant, a l'hora de contestar a la pregunta d'*on prové la informació que utilitza l'alumnat* no tenim una resposta concreta. Podríem afirmar, però, que la seva principal font d'inspiració és la realitat en la que viuen. Aquesta realitat pot ser explicada des de diferents punts de vista, per això és important que l'alumnat adquireixi les eines necessàries per saber interpretar els diferents discursos: mitjans de comunicació, produccions culturals, professorat de Ciències Socials, família o amics. És a dir, totes aquelles fonts d'informació que l'alumnat té a l'abast. També podríem intuir que encara que no sigui conscient, el consum de ficció, per exemple a través de les plataformes digitals, tingui una influència no reconeguda o inconscient.

Si tenim en compte els resultats obtinguts, la conclusió no és la que esperàvem, ja que el nostre supòsit apostava perquè segurament hi havia una influència directa i reconeguda de referents del món cultural, especialment audiovisual. La recerca que es va fer a partir de qüestionaris al 2013 i 2020, així com les preguntes directes en les converses dels *focus group*, no han mostrat cap influència contrastada. Pel que fa a l'any 2013 no ens va semblar tan estrany, però al 2020 pensàvem que degut a l'augment de plataformes digitals i la proliferació de produccions, tan audiovisuals com literàries, de ficció distòpica hi trobaríem una influència més evident. Tanmateix, poques vegades identifiquen la font literària o cinematogràfica (també de televisió). Aquesta poca consciència de l'alumnat respecte al tipus de produccions culturals que han influït en el seu relat, pot ser degut a la gran quantitat de ficció que es consumeix. Un altre motiu podria ser perquè es normalitzen i assimilem imaginaris de ficció, sense una reflexió en profunditat.

“En la ciencia ficción se ha realizado un fenómeno que la cultura moderna no había vuelto a encontrar desde el medioevo y desde sus derivaciones en el renacimiento: la existencia de un repertorio de figuras institucionalizado [...] como referencia alegórica y moral” (Eco, 2007, p. 412)

Potser, reprenent la idea de la societat de l'espectacle (Debord, 1976, 1996) estem arribant a un punt en que no separem realitat i ficció?

Aquestes convencions narratives acceptades socialment les hem anat veient als relats que hem analitzat. Aquests elements són: els viatges interespacials, tecnologia representada, per exemple, amb vehicles voladors, la possibilitat de que la humanitat pugui traslladar-se a un altre planeta i, fins i tot, els tipus d'organització social traduïdes en distopies polítiques o socials, sumat a les distopies mediambientals o tecnològiques

En l'àmbit de la indústria cultural, tal i com hem recollit de Giroux (2001), hi ha tota una transmissió de valors que van configurant un determinat tipus de comportament social. Aquesta visió distòpica, moltes vegades correspon a una visió pessimista de les possibilitats de millora social per part de l'alumnat, que es tradueix en una apatia política. Tanmateix, el pessimisme no ha de convertir-se en un diagnòstic etern, sinó que podria ser un imperatiu del canvi. Podem ser pessimistes respecte al que el model socioeconòmic actual pot oferir a la humanitat, però com a educadors, estem en condicions de construir visions d'esperança a partir d'avaluacions realistes de les condicions socials actuals. La nostra realitat, no necessàriament ha de ser l'assumpció de que el capitalisme i els seus excessos antihumans son el nostre destí permanent, tal i com promou la ideologia neoliberal (Warmington, 2015).

Trobem un punt en comú entre les produccions culturals i els textos de l'alumnat: preocupacions per temes mediambientals, la tecnologia, el control social, situacions apocalíptiques que fan desaparèixer el planeta o abandonar-lo, o societats sotmeses a governs opressors.

S'ha de destacar, que també trobem la versió utòpica d'aquests temes. Aquests tipus de mons on tot sembla que està resolt, ens recorda a la funció del socialisme utòpic de, per exemple, Henri Saint Simon, Charles Fourier o Robert Owen, entre d'altres,

quan desitjaven també resoldre les crisis de la seva època, plantejant societats que resolien els problemes atenent les necessitats de de les persones en el seu món laboral i social.

Aquesta utilitat que va tenir en el seu moment el socialisme utòpic, de repensar mons millors, les trobem en els relats utòpics d'aquesta investigació. Aquesta funció també la poden complir les distopies, a partir d'una descripció augmentada dels problemes del present, en podem fer una crítica i proposar alternatives o solucions als problemes.

Però no només hi ha una influència de la indústria cultural, també de les informacions o dels mitjans corresponents.

- *ALE_3_20 FGroup (min.6:14) esto de coger y que pongan el toque de queda y que salgan a destrozarse BCN no es muy normal. Si seguimos así no llegaremos muy lejos.*

També hi ha una denúncia de la seva realitat, com es pot veure en algun comentari:

- *ALE_2_20 FGroup_3_20 (min.01:42): Sí, hi ha molta gent que té por pel que puguin dir.*

Igualment veiem una clara relació amb la realitat en els temes d'educació, que forma part del seu context social més proper. En aquests casos no falten les crítiques al sistema educatiu. Normalment l'alumnat mostra una postura crítica vers els tipus de temaris que es tracten i també la metodologia.

Transcripció seleccióTEXT_ALA_12_20 i qüestionari individual

- *ALA_12_20 El sistema educatiu no s'elaboraria de la forma en que està ara, i no hi hauria tanta pressió social, per treure bones notes als exàmens, es treballaria més amb treballs.*

- INV: En general, els joves sentiu molta pressió per les notes.

- *ALA_12_20 Sí, personalment si, i en general la majoria de joves ens estressestem molt pels exàmens, i per les notes que traurem finalment. Hi ha massa pressió per treure bones, per estudiar-t'ho tot en comptes de per entendre-ho.*

La visió decebedora sobre els responsables polítics ve donada sobretot a través del filtre dels mitjans de comunicació. A on, des del seu posicionament ideològic, ens donen les notícies d'una manera parcial, on les postures contràries no es veuen com a senyal d'una democràcia madura sinó, tot el contrari, com a fruit de conflicte i desvaloració de la política. Lluny d'aquesta imatge, nosaltres considerem que és important la discussió, la conciliació dels diferents punt de vista: els mateixos alumnes també arriben a conclusions similars com hem pogut observar als *focus group*, on s'ha obert un debat molt interessant a l'hora de conciliar diferents mons de ficció⁴¹.

Així doncs, podem dir que la font d'inspiració dels relats de ficció prové de: una crítica de la realitat, els mitjans de comunicació i la indústria cultural que ofereix relats d'una gran diversitat.

En aquest capítol l'elaboració dels textos s'han recollit en dos moments diferents: abans de la pandèmia Covid19 i després de la Covid19. Hem trobat oportú fer aquest apunt donades les conseqüències socials, econòmics i polítics que estem vivint, i la relació del nostre anàlisi de mons de ficció amb el context històric del present. En aquest sentit, posarem la mirada en possibles influències entre les societats imaginades i aquest moment de crisi sanitària. Però no hi hem observat gaires diferències, parlen per primera vegada de mascaretes, pandèmia... Però els exemples són escassos.

⁴¹ Activitat formativa fase 2 de la investigació: reescriure mons de ficció.

9.2.3 Respecte a la pregunta, supòsit i objectiu n.3

Taula 59 Pregunta, supòsit i objectiu 3

PREGUNTA 3	Les distopies són un instrument útil per reflexionar sobre el tipus d'organització social del present en l'educació per la ciutadania democràtica?
SUPÒSIT 3	La distopia és un gènere que pot servir com a escenari de crítica de la realitat, especialment del tipus d'organització social, per plantejar temes polític-socials controvertits.
OBJECTIU 3	Identificar, a partir d'un espai d'exposició i discussió de les diferents societats imaginades per l'alumnat, els temes d'actualitat política i social que preocupa a l'alumnat i el seu posicionament al respecte.

La majoria de l'alumnat que ha participat en aquesta investigació, a l'hora de pensar un món de ficció, pensa en distopies i, en el cas de descriure utopies, ho fan en clau de crítica social, és a dir, posant de manifest les mancances de la realitat social en què viuen i com millorar-les en un món ideal. Aquestes descripcions de les seves societats imaginàries en realitat esdevenen una crítica del present. Per tant, podríem dir que l'alumnat construeix el seu relat de ficció a partir de la seva representació social del present. A més, en general, els alumnes reconeixen que en els mons de ficció que construeixen narrativament hi ha una bona part de crítica del present viscut.

La relació entre la realitat i la ficció que es dona en els relats distòpics que ha elaborat l'alumnat participant en aquesta investigació, ens dona la resposta a la **pregunta 3**. Per tant, el diàleg que s'obre entre la dimensió real i la fictícia fa que puguem considerar les distopies com un instrument útil, per reflexionar sobre els tipus d'organització social coneguts i viscuts en el present. D'aquesta manera els relats de ficció són un instrument per a l'educació per la ciutadania democràtica i crítica.

Segons Bell (1997b): "escriure utopies és treballar amb les ciències socials, una forma de transmetre valors i ètica (...). Un dels elements que Bailey (1988)

proposava per tal de descobrir i analitzar la consciència social són les utopies” (citada a Anguera, 2012, p. 64-65).

Segons el **supòsit 3** d'aquesta investigació, és a dir, *a partir de la creació de relats/històries de ficció l'alumnat pot desenvolupar un pensament crític de la societat actual*, podríem afirmar, tenint en compte les creacions textuals dels alumnes que han participat en aquesta investigació, que la distopia i la utopia poden esdevenir una eina de crítica de la realitat actual, i una eina clau en l'educació per a la ciutadania.

I en relació a l'**objectiu 3** d'aquesta recerca referent *al potencial de l'alumnat pel que fa a la seva capacitat crítica de la societat actual*, podríem concloure el següent: els textos de ficció escrits per aquests grups d'alumnes demostren una gran capacitat de crítica de la seva realitat social. A més, aquest potencial de l'alumnat de criticar la societat actual, els porta a crear imatges de futur coherents amb l'esdevenir del món actual.

La utopia i la distopia, en tant que temes de crítica social contemporània, que a la vegada ens permeten connectar amb l'educació per al futur, però també del present, hem pensat que poden ser una eina útil per la didàctica de les ciències socials, per reflexionar sobre l'acció política i no caure en una banalització d'aquesta.

9.3. Conclusions respecte al disseny metodològic

Un cop fetes la recollida i anàlisi de dades, la valoració del disseny metodològic i model d'anàlisi implementat és positiva. Partíem d'un disseny obert que s'ha pogut anar adaptant als nostres objectius, d'aquesta manera, hem aprofitat el potencial dels resultats que hem anat obtenint.

Considerem oportú fer alguns apunts a mode de conclusió final de cadascun dels elements del disseny metodològic: plantejament, mostra, instruments i fases de la recerca.

9.3.1 Conclusions respecte a la metodologia

El plantejament metodològic de la nostra recerca s'emmarca dins el paradigma **qualitatiu**, en aquest sentit, pensem que ha estat una bona opció basar-nos en l'**estudi de casos**. La possibilitat d'estudiar diferents grups concrets ens ha donat la possibilitat de fer algunes comparatives per fer una anàlisi més rica i comprovar els nostres supòsits inicials.

Tot i que la metodologia que predomina en el nostre estudi és la qualitativa, el resultat final de l'anàlisi es nodreix també d'una **perspectiva quantitativa**. Per tant, podríem definir la metodologia de la nostra recerca com a mixta, el que ens ha permès quantificar també, d'alguna manera, allò que qualifiquem. Pensem que el resultat d'aquesta combinació ha enriquit les dades analitzades. Aquest mètode mixt ens ha permès sobretot fer comparatives; entre els tipus de relat recollits en una mateixa mostra i entre les diferents mostres, les quals les hem classificat per definir el nostre marc d'anàlisi. També hem aprofitat per fer comparatives de gènere i diacròniques. Tot això, ha ajudat tant a resoldre les preguntes plantejades com a obrir nous fils d'anàlisi.

La classificació de les dades l'hem feta a partir del sistema inspirat en la *Grounded Theory*. Tot i que inicialment buscàvem allò que es podia observar dels relats de ficció, hem observat que les categories que s'han establert (polítiques, socials, mediambientals, tecnològiques...) coincideixen bastant amb les categories fixades en l'elaboració de distopies de la indústria cultural.

La triangulació de dades ha estat un mètode essencial en la nostra anàlisi i la interpretació de resultats. Sense comparar resultats de diferents instruments, pensem que no podríem haver arribat a fer una interpretació de dades amb un criteri el més objectiu possible. De fet, a la mostra de 2017 no es va fer una triangulació en sí mateixa, ja que només es van recollir els relats. Les dades que hem pres d'aquesta mostra ens serveixen a nivell quantitatiu, però no ens ha permès un anàlisi qualitatiu contrastat. D'altra banda, la triangulació temporal, amb dades recollides al llarg de tres anys, han donat una gran qualitat a la recerca i més fiabilitat.

9.3.1 Conclusions respecte als instruments de la recerca

Pel que fa als instruments emprats en la investigació, els relats, els qüestionaris 1 i 2 i el *focus group*, hem pogut també treure algunes conclusions.

El relat de ficció elaborat per l'alumnat

Ha estat una eina de molta utilitat per veure quines representacions socials té l'alumnat respecte al tipus d'organització social i es va convertir en el punt de partida de la present investigació.

Al principi de la investigació, l'any 2013, en els relats es buscava la influència/relació amb el consum cultural. Però es va detectar, mitjançant la triangulació de dades amb un qüestionari i el *focus group*, que el resultat d'aquests textos era principalment una crítica social. L'alumnat no és conscient, en tot cas, de la ficció que consumeix dels mitjans.

Per això, l'any 2017, es va voler comprovar aquesta nova hipòtesi. En aquest cas, els textos recollits em van servir per fer un anàlisi quantitatiu per tenir una referència de quins temes tractaven en els seus textos. Els resultats de la mostra va ser més o menys la mateixa; es repeteixen els mateixos temes, amb alguns matisos o diferències fruit dels canvis socials que han tingut lloc al llarg d'aquests anys,

Després d'aquest recull de relats i aquesta nova anàlisi, en la darrera mostra, l'any 2020, es va tornar a fer el mateix exercici, buscant en els relats de ficció una eina útil per apropar-nos al pensament social de l'alumnat. En aquest darrer cas, es fa per completar el procés d'investigació, amb una triangulació de dades com en el cas del 2013.

Els resultats van variar, fruit dels nous contextos socials que estem vivint. Però pel que fa al relat i sobretot a la ficció, vam trobar que pot ser una eina molt útil per treballar a l'aula en la tasca d'ensenyament-aprenentatge de les ciències socials. Amb la ficció posem en marxa processos d'empatia i simulacions, com quan es treballa a partir de temes socialment rellevants i es proposa a l'alumnat jugar un rol determinat en els mateixos.

Al nostre marc teòric partíem d'una descripció simple dels elements que componen un relat: personatges, esdeveniments, temps i espais. Però ens hem trobat que moltes vegades el resultat dels relats recollits no contenien aquests elements. Com a conseqüència, el resultat en alguns casos ha estat que els escrits no responien a un relat o el text escrit era massa simple, sense estructura de relat. Tanmateix, de gairebé tots aquests escrits, hem pogut extreure idees, descripcions o alguna mena d'imaginari de les seves representacions sobre l'organització social.

Les idees que emergeixen d'aquests relats a vegades són una mica desordenades o inconnexes. La qual cosa ens ha dificultat en alguns casos la seva interpretació, per això ha calgut fer algunes preguntes (Qüestionari 1) personalitzades sobre els relats, a més a més, de les entrevistes en grup per aprofundir en les seves idees.

Modificar el plantejament inicial de l'enunciat de l'activitat (2013) respecte als posteriors, ha estat profitós per aconseguir una anàlisi més acord al nostre objectiu. Tanmateix, en alguns casos, el fet d'utilitzar un enunciat tan obert, va fer que oralment s'haguessin d'afegir alguns aclariments que segurament també condicionaven el resultat.

Tot i no comptar en molts casos amb un relat estructurat, podem veure que no ha estat del tot un problema. L'aplicació d'altres instruments d'indagació ens ha permès reconstruir les seves idees, donant lloc a una metodologia semblant a la que va aplicar Boje (1991) en un estudi sobre prestacions narratives. A l'hora de recollir les narracions de les persones que participaven en el seu estudi, va comprovar que expressaven les seves històries d'una manera fragmentada, interrompudes pels altres companys. Unes vegades amb comentaris contradictoris i d'altres amb arguments a favor. Aquest procés ha permès la construcció d'unes narracions que partien d'un text escrit i, després, s'han acabat convertint en un relat oral més complet. Gràcies a aquest resultat final hem elaborat les nostres conclusions.

Per tant, aquesta metodologia ens ha permès contextualitzar els problemes que preocupen més l'alumnat o aquells temes que de vegades no tenim prou en compte. A partir d'aquest coneixement podrem fer propostes didàctiques orientades a treballar, per exemple, les formes d'organització social viscudes i desitjades, en

funció del que considerem més igualitari o equitatiu, o en funció de la justícia social o del respecte als drets humans.

Els qüestionaris

El qüestionari 1 (2013 i 2020) ha estat de gran ajuda per completar aspectes de les històries de l'alumnat, ja que ha servit per extreure més informació sobre aquestes. També ha permès veure la implicació de cada alumne individualment, tot i que les respostes, en alguns casos, coincideixen entre els diferents membres del grup. En aquest sentit, el qüestionari 1 s'ha aprofitat com a eina d'autoreflexió de l'alumne sobre el seu relat de ficció. Això ha servit per enriquir les respostes del les entrevistes grupals.

El qüestionari 2 (2013 i 2020), penso que no ha donat el resultat esperat, per això es va canviar el plantejament. Davant la situació que els alumnes han consumit en general molta filmografia, és difícil que recordin els títols de les pel·lícules que han vist. Per aquest fet, pensem que hagués estat de més utilitat fer un qüestionari amb un llistat de pel·lícules relacionades amb distopies, per comprovar la seva possible influència. Tanmateix, ens ha servit per veure les preferències d'alguns gèneres per part de l'alumnat enquestat, però no s'han pogut establir altres categories per la manca de coincidència entre les respostes.

Focus group

Quant al focus grup, és una de les eines que més hem valorat en aquesta investigació. Els resultats han superat les expectatives, és l'eina que ha servit per acabar de perfilar les hipòtesis inicials. Donar veu a l'alumnat, de manera *informal*, en un ambient on no es veuen *jutjats*, ha generat un resultat molt enriquidor. Podem constatar, pel to de les seves respostes, quina és la seva actitud davant la societat i la importància que donen a poder debatre amb altres persones i poder donar la seva opinió. D'altra banda, en alguns casos, potser la moderació ha intervingut una mica massa, sobretot en les primeres entrevistes. Després s'ha corregit això. El que és més

interessant és escoltar-los, tot i que és cert que es requereix una moderació que vagi redirigint les converses i, en aquest cas, la investigadora ha jugat aquest paper.

La possibilitat de fer els *focus group* en grups petits (3 alumnes) ha garantit un clima de confiança per a l'alumnat. Segons els comentaris recollits, alguns alumnes expressaven que no volien que la resta del grup classe conegués el seu relat, per vergonya o per por a comentaris sarcàstics. Davant la idea d'una companya de fer un debat amb tot el grup-classe, molts alumnes van manifestar que no volien participar-hi. Podríem dir que en aquest grup-classe, tal i com es va poder observar amb la tutora, hi havia un petit grup d'alumnes que feien de menys a altres companys de classe i dificultaven la participació. Precisament, aquest petit grup no va participar en cap *focus group* perquè no van arribar a completar el seu relat de ficció.

9.3.2 Conclusions respecte a la mostra

El nivell de l'alumnat que hem triat per realitzar les diferents recollides de dades és 4t d'ESO. Pensem que ha estat una tria encertada, perquè el seu nivell de maduració personal, en general, és força considerable. El bagatge acadèmic en aquesta etapa també és més complet i ens ha permès fer una valoració, tot i que aproximada, de la influència de les classes de ciències socials. Tot i que valorem de forma positiva aquesta tria, també seria interessant veure resultats a partir d'una mostra seleccionada a batxillerat.

També volem afegir alguna crítica respecte a l'anàlisi de les diferents **mostres** recollides. Per exemple, a la mostra de 2013 no es va fer una triangulació dels instruments en alguns relats. Ara es pot veure que hagués estat interessant perquè només es van triangular les distopies. Hauria estat interessant analitzar les utopies, per investigar el perquè d'aquests plantejaments tan diferents. Si bé en principi només dirigíem l'atenció als relats distòpics, a l'anàlisi de dades i a les conclusions hem pogut observar com les utopies recollien judicis molt crítics de la societat.

9.3.3 Valoració respecte a les fases de la recerca

Fem una valoració positiva del disseny de les fases de la recerca que s'ha anat modificant al llarg de la nostra investigació. La particularitat d'haver fet l'estudi de casos en diferents anys ha fet que poguéssim anar dissenyant les fases següents amb un coneixement de com evolucionava la recerca, que ens permetia introduir petits canvis en el procés, aprofitant el potencial al màxim de cada instrument, tenint sempre en l'horitzó la confecció de la nostra teoria en base als resultats obtinguts a cada fase.

Així doncs, el plantejament proposat ens ha permès seguir una seqüència que ha variat en cada mostra. Per tant, s'ha canviat el plantejament a cada cas, mantenint els elements que ens permetessin la comparació, però utilitzant allò que s'ha adaptat més als nostres interessos. Pensem que aquestes adaptacions han estat una bona opció.

En conclusió, la mostra de 2013 va ser el punt de partida de la nostra primera fase de recollida de dades, enriquida i contrastada per la mostra de 2017. Després d'un treball de recollida, classificació i anàlisi de totes aquestes dades, es va passar a la fase 2: acció formativa. En aquest moment de la nostra investigació, vam trobar apropiat fer una petita intervenció a l'aula per contrastar de nou dades. Aquesta intervenció va consistir en fer una reflexió que ens havia de permetre resoldre alguna de les preguntes plantejades a partir del treball fet anteriorment.

Ha estat molt útil introduir el concepte de distopia i utopia a classe, l'alumnat ha pres consciència dels elements positius i negatius de l'organització social, dels mons desitjables i no desitjables. El concepte d'utopia el coneixien, però el de distopia no. Tot i així, després de fer l'explicació del concepte a partir d'un resum d'exemples cinematogràfics, van assimilat de seguida el significat i eren capaços d'identificar els seus textos com distopies o utopies.

La proposta de reelaborar els textos de ficció en grup, en general no ha servit per enriquir gaire les noves versions de mons ficticis. Tanmateix, podem dir que el debat generat sí que ha estat molt ric. Hem pogut observar la utilitat d'haver imaginat mons de ficció i comparar-los amb la realitat. Això ens pot servir com a punt de partida per introduir temes relacionats amb aquests conflictes identificats per l'alumnat. Per

exemple, els alumnes del *Focus group_3_20* volen igualtat, però no saben com aconseguir-la, mostren dues postures antagòniques: ALA_12_20, afirma que és possible un món d'igualtat i l'ALE_20_20 assegura que això no pot ser. La tercera postura, ALE_6_20 mostra una postura més conciliadora. No saben com aconseguir-ho, no parlen dels drets humans, tot i que fan un al·legat per a la llibertat d'expressió (no arriben a identificar on és el límit).

Tota aquesta tasca s'ha centrat en la darrera mostra de la nostra recerca, de l'any 2020. A partir de la recollida d'aquests nous resultats, hem passat a la fase 3, d'anàlisi a partir de la triangulació dels diferents instruments emprats, per finalment elaborar les nostres conclusions.

9.4. Suggestiments

Les distopies, així com també les utopies, com apunten Santisteban & Pagès (2008), poden jugar un paper molt important en la formació del pensament social i històric. Especialment per les seves característiques com a gènere de ficció, perquè inclouen la descripció d'aspectes que defineixen el tipus d'organització social, concepte de gran interès per a la didàctica de les ciències socials i per a l'educació democràtica.

Aquests tipus de representacions respecte a l'organització social, que es deriven dels relats de ficció de l'alumnat, ja sigui per influència de la indústria cultural, dels mitjans de comunicació o a partir de la descripció de la pròpia realitat social (pel tipus de llenguatge adquirit), ens preocupen especialment perquè poden esdevenir conviccions polítiques, sense haver passat per un filtratge crític. Per això seria útil treballar amb aquests tipus de relats a l'aula, ja siguin d'elaboració pròpia per part de l'alumnat o aprofitant obres de ficció de la literatura, del cinema o d'altres formes narratives.

Pensem que el diàleg amb la realitat que es pot establir amb aquest tipus de recursos o estratègies d'ensenyament i aprenentatge, ajudaran a desenvolupar una actitud crítica i creativa en l'educació per a la ciutadania. A més a més, hem de dotar d'un llenguatge a l'alumnat per explicar les propostes socials i polítiques, tan utòpiques com distòpiques, des d'una mirada crítica i, sens dubte, divergent o alternativa.

Podem pensar en explicar moments de la història positius, més moments de pau, de resolució de conflictes amb el diàleg i, també, d'explicació d'alternatives actuals a problemes que semblen irreversibles, com el canvi climàtic, i no des de la por apocalíptica que només condueix a l'apatia ciutadana. És curiós que ningú anomena de temes mediambientals en clau positiva, tenint en compte la recuperació d'espècies vegetals com a conseqüència d'un canvi de model econòmic. Això denota la falta d'explicacions alternatives i positives al respecte a classe, així com també passa a les fonts d'informació externes, com els mitjans de comunicació, que sempre donen una visió molt negativa

Cal buscar i aplicar arguments alternatius a aquells que sembla que tenim més normalitzats socialment. Cal que a les classes de ciències socials incidim en aquests contra arguments, potser explicant moments de la història en els quals s'han resolt conflictes de manera pacífica i dialogant.

La creació de relats formaria part també d'una educació artística i creativa. Aquesta idea la recolza Nussbaum (2011):

“Tenir informació sobre l'estigma social i la desigualtat no transmet la comprensió plena que necessita un ciutadà democràtic que no té l'experiència participativa de la posició estigmatitzada, cosa que sí permeten tant el teatre com la literatura” (p.148)

Aquesta autora també parla de la importància d'altres arts en l'educació com la dansa o la pintura, per exemple. En aquest sentit, els relats de ficció poden esdevenir un espai de creació on les utopies i distopies poden ajudar a conèixer els límits del poder, els valors democràtics i els drets humans com a horitzó de totes les cultures i ideologies, i com a línia que cap tipus de poder o de govern pot traspasar.

9.4.1 Pel que fa a futures recerques

La pregunta que es deriva de la nostra tesi és: com podem ensenyar i aprendre a interpretar críticament l'organització social a partir dels relats de ficció? La nostra proposta seria dissenyar una proposta didàctica que reforçés aquesta estratègia de

l'educació per a la ciutadania democràtica, fent un estudi conjunt en la línia dels estudis culturals i la didàctica de les ciències socials. Aquesta proposta educativa es podria fer a partir de la confecció d'una base d'orientació de treball, per guiar els relats de l'alumnat cap aquells aspectes de l'organització social democràtica on cal incidir.

Una altre tipus d'investigació consistiria a comparar els relats de mons de ficció amb un altre institut amb un context social diferent. Seria adient que fos amb un institut d'un barri de nivell socioeconòmic més alt, per a poder comparar diferents realitats de l'alumnat, en relació als instituts on ha tingut lloc aquesta investigació.

I per últim, pensem que els resultats de la nostra recerca es podrien traslladar a la formació del professorat de ciències socials, perquè tinguessin en compte aquestes estratègies d'ús dels relats de l'alumnat, ja siguin relats que representen utopies o distopies, però en tot cas, que siguin relats que serveixin per conèixer les representacions socials de l'alumnat, sobre temàtiques tan importants com l'organització social, la configuració del poder o la resolució de problemes o conflictes actuals, i poder reconstruir aquestes representacions.

9.5 Cloenda: reflexió final

Aquesta investigació ens ha servit per fer una diagnosi de les representacions de l'alumnat sobre l'organització social. Hem pogut constatar que l'alumnat té molta capacitat crítica, però cal aprofundir més en les seves capacitats comunicatives i el seu llenguatge relacionat amb el pensament social. La confusió sobre el tipus de poder, sobre què és la política (visió determinada més pel que transmeten els mitjans d'informació, que no pas per un coneixement que permeti una definició coherent), fa que es conformi un imaginari polític i social que es pot traduir en conviccions polítiques no fonamentades críticament o no democràtiques. Això va lligat a l'apropiació de discursos difosos socialment, que a vegades assumim sense valorar-los críticament.

Una de les nostres tasques com a docents podria consistir en desconstruir amb l'alumnat aquests relats i tornar-los a construir des d'un paradigma crític. Detectar primer les seves pors, contradiccions, desitjos i reflexionar sobre aquests. Això es

pot fer a partir d'allò que emergeix del seu imaginari, que en el cas d'aquesta investigació ha tingut com a punt de partida els propis relats de ficció elaborats per l'alumnat. Les seves mancances narratives ens fan pensar en una falta de domini de les habilitats del llenguatge i la comunicació d'idees, de literacitat crítica, que també pot limitar les seves perspectives a nivell polític i social. Per això, és molt important treballar el llenguatge i ajudar-los en la seva alfabetització crítica, detectar quin significat tenen per a l'alumnat alguns conceptes de les ciències socials que els poden ajudar a dissenyar les societats del present i del futur.

Després de fer aquesta investigació, som conscients de la necessitat que la nostra pràctica docent ha d'incloure aspectes positius de les societats del passat i del present. L'explicació d'alternatives reals a problemes que semblen irreversibles, com per exemple, el canvi climàtic o l'extinció de les espècies vegetals o animals, i els conflictes bèl·lics sempre presents. Cal analitzar els canvis i les continuïtats del passat, per ser conscients de les possibilitats de transformació social en el present.

Cal fer visibles les desigualtats socials, com a continguts o coneixements que cal ensenyar i aprendre des de les ciències socials, per evitar afirmacions del jovent coma com algunes de les que hem recollit: "sempre hi haurà rics i pobres", "jo no puc fer res"⁴². L'alumnat ha de prendre consciència que es pot convertir en agent actiu i ser protagonista de la societat. Però, per fer possible això és fonamental conèixer com s'organitza la societat en la que viu, què és la política i com el poder influeix en les nostres vides.

Els mons de ficció descrits, algunes vegades, semblen discursos impostats; un llistat de tasques socials pendents, d'allò que tothom desitja per aconseguir un món millor. En aquest sentit, és molt important educar en la justícia social i treballar des de l'escola per al respecte als drets humans, com a límit que no es pot traspassar des de cap cultura, des de cap religió, des de cap ideologia... En els relats de l'alumnat trobem una gran quantitat de bones intencions, però no de propostes d'acció i de transformació social. Hem pogut comprovar com es fa esment de sistemes polítics o de

⁴² Comentarís espontanis de l'alumnat recollits per la investigadora/professora

diversos tipus de poder, sense un coneixement adequat, sense una reflexió detinguda i sense una argumentació ben fonamentada.

Aquest és el camí que ens hem de marcar en la nostra tasca educativa, com a professorat de ciències socials, dins de la nostra finalitat ineludible d'educar els i les joves com a part de la ciutadania democràtica d'avui i com a la millor ciutadania per fer possible el futur. Parafraçant al sociòleg Zubero (2012), podríem dir que l'alumnat en sap el què però no el com. En aquesta recerca hem volgut contribuir a saber una mica més sobre què imaginem els nois i noies més enllà de la seva realitat, què temen o què desitgen, però també hem volgut contribuir a saber quina és la seva mirada crítica sobre el seu món, per ajudar-los a pensar una societat millor.

BIBLIOGRAFIA

- Anguera, C. (2012). *El concepto de futur en l'ensenyament de les ciències socials*. Barcelona: UAB.
- Arias Valencia, M. M. (2000). La triangulación metodológica: sus principios, alcances y limitaciones. *Investigación y Educación en enfermería*, 13-26.
- Audigier, F. (1999). *L'éducation à la citoyenneté*. París: INRP.
- Bailey, J. (1988). *Pessimism*. London: Routledge.
- Bas, E. (2002). *Prospectiva. Cómo usar el pensamiento sobre el futuro*. Barcelona: Ariel.
- Bassa, J., & Freixas, R. (1993). *El cine de ciencia ficción*. Barcelona: Paidós.
- Bauman, Z. (2006). *La vida líquida*. Barcelona: Austral.
- Bell, W. (1997a). *History, Purposes, and Knowledge. Foundations of futures studies. Vol 1*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Bell, W. (1997b). Values, Objectivity and the good society. *Foundations of futures studies. Vol 2*, New Brunswick: Transaction Publishers.
- Benejam, P. (2014). *Quina educació volem?* Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1988). *La construcció social de la realitat*. Barcelona: Herder.
- Bernabé, D. (2018). *La trampa de la diversidad*. Madrid: Akal.
- Boje, D. (1991). The storytelling organization: a study of storytelling performance in a office-supply firm. *Administrative Science Quarterly*, 36(1), 106-126.
- Bombini, G., & Lomas, C. (2020). Utopies i distopies en l'ensenyament literari. *Revista de didàctica de la llengua i de la literatura*, 87, 7-14.
- Burke, P. (1996). *Hablar y callar. Funciones del lenguaje a través de la historia*. Barcelona: Gedisa.
- Cascajosa, C. (2005). *Prime time: las mejores series de TV americanas de C.S.I. a los Soprano*. Madrid: Calamar ediciones.
- Cassany, D. (2005). Literacidad crítica: leer y escribir la ideología. II Congreso Internacional y IV Foro Nacional de Enseñanza de la Lengua y la Literatura. *II Congreso Internacional y IV Foro Nacional de Enseñanza de la Lengua y la Literatura* (p. 89-96). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/251839730_Literacidad_critica_leer_y_escribir_la_ideologia.
- Cassany, D. (2015). Literacidad crítica: leer y escribir la ideología. https://www.researchgate.net/publication/251839730_Literacidad_critica_leer_y_escribir_la_ideologia, 89-96 .
- Cassany, D., & Castellà, J. (2010). Aproximación a la literacidad crítica. *Revista Perspectiva*, vol. 28, n.2, 353-374.
- Cebreiro, B. M. (2004). *Estudio de casos*. Málaga: Aljibe.
- Debord, G. (1976). *La Sociedad del espectáculo*. Madrid: Buchet Chastel. Primera edición de 1967.
- Debord, G. (1996). *Comentarios sobre la sociedad del espectáculo*. Barcelona: Anagrama.
- Dei, D. (2010). *Lógica de la distopía*. México D.F: Prometeo.

- Dijk, V. (1999). El análisis crítico del discurso. *Anthropos*, 23-36.
- Dosse, F. (2001). *Història. Entre la ciència i el relat*. València: Universitat de València.
- Duranti, A. (2000). *Antropología Lingüística*. Madrid: Cambridge University Press.
- Eckersley, R. (2002). Future visions, social realities, and private lives: young people and their personal well-being. . A G. a. Gidley, *Youth futures: comparative research and transformative visions*. (p. 31-41). Westport: Praeger.
- Eco, U. (1998). *Cinco escritos morales*. Barcelona: Lumen.
- Eco, U. (2007). *Apocalípticos e integrados*. Barcelona: DeBolsillo.
- Foster, J. (Director). (2017). *Arkangel, Black Mirror, Temporada 4, Episodio 2* [Pel·lícula].
- Francescutti, P. (2003). *Historia del futuro*. Madrid: Alianza editorial.
- Frase, P. (2020). *Cuatro Futuros*. Barcelona: Blackie Books.
- Garrido, A. (1997). *Teorías de la ficción literaria*. Madrid: Arco Libros.
- Giroux, H. (1996). *Placeres inquietantes. Aprendiendo la cultura popular*. . Barcelona: Paidós.
- Giroux, H. (2001). *El ratoncito feroz. Disney o el fin de la inocencia*. Madrid: Fundación G. S. Ruipérez.
- Giroux, H. (2019). *La Guerra del neoliberalismo contra la educación superior*. Barcelona: Herder.
- Gispert, E. (2009). *Cine, ficción y educación*. Barcelona: Laertes educación.
- Grinell, R. (1997). *Social work research & evaluation: Quantitative and qualitative approaches*. Illinois: E. E. Peacock Publishers.
- Hernández Sampieri, R., Fernández Collado, C., & Baptista Lucío, M. (2010). *Metodología de la investigación*. México D. F.: Mc Graw Hill.
- Hernández, R., Fernández, C., & M.P.Baptista. (2010). *Metodología de la investigación*. Mèxic D.F.: McGRAW-HILL .
- Hicks, D. (1998). Identifying sources of hope in postmodern times. *Futures Education. World Yearbook of Education 1998*, 217-230.
- Hicks, D. (2006). *Lessons for the future. The Missing Dimensions in Education*. . Oxford: Trafford Publishing.
- Hicks, D. (2011). The future only arrives when things look dangerous: Reflections on futures education in the UK. *Futures*, 4-13.
- Hillmann, K.-H. (2005). *Diccionario enciclopèdico de sociologia*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag (1a edició 1994).
- Hobsbawm, E. (1998). *Sobre la historia*. Barcelona: Ed. Crítica.
- Hutchinson, F. (1998). Young people's hopes and fears for the future. A D. i. Hicks, *Futures Education. World Yearbook of Education 1998*. (p. 133-148). London: Kogan.
- Ignatieff, M. (1999). *El honor del guerrero*. Madrid: Taurus.
- Iñiguez Rueda, L. (2003). *Análisis del discurso. Manual para las ciencias sociales*. Barcelona: UOC.

- Jameson, F. (2009). *Arqueologies del futuro El deseo llamado utopía y otras aproximaciones de ciencia ficción*. Madrid: Akal.
- Leith, S. (2012). *¿Me hablas a mi? La retórica de Aristóteles a Obama*. Barcelona: Taurus.
- Luhmann, N. (1992). El futuro no puede empezar: estructuras temporales en la sociedad moderna. A R. Ramos, *Tiempo y sociedad* (p. 161-182). Madrid: Siglo XXI / CIS.
- Musset, A. (2011). *De l'Apocalypse à l'infocalypse: villes, fins du monde et science-fiction*. París: Carnet de Géographes.
- Musset, A. (2012). *Le syndrome de Babylone. Géofictions de l'apocalypse*. París: Armand Colin.
- Nussbaum, M. C. (2011). *Sense ànim de lucre. Per què la democràcia necessita de les humanitats*. Barcelona: Arcàdia.
- Pagès, J., & Santisteban, A. (2008). Cambios y continuidades: aprender la temporalidad histórica. *Enseñanza de la historia. Debates y propuestas*, 95-127.
- Pagès, J., & Santisteban, A. (2009). Los orígenes del poder y el estado actual de la democracia. Construcción histórica de la democracia. *Sociedades democráticas y no democráticas*. A J. Pagès, & A. Santisteban, *Educación para la ciudadanía y los derechos humanos*. Madrid: Wolters Kluwer.
- Pascual, Y. (2013). *Els relats de ficció en la construcció de les imatges de futur*. Barcelona: TFM UAB.
- Pérez Serrano, G. (1994). *Investigación cualitativa. Retos, interrogantes y métodos*. Madrid: La muralla.
- Polak, F. (1955). *The image of the future. Vol.1 i 2*. New York: Oceana.
- Roas, D. (2001). *Teorías de lo fantástico*. Madrid: Arco Libros.
- Rojo, L., & R. Wittaker. (1998). *Poder-decir i el poder de los discursos*. Madrid: Arrecife.
- Rubin, A., & Linturi, H. (2001). Transition in the making. The images of the future in education and decision-making. *Futures*, 33:267-305.
- Rüsen, J. (2001). *What is Historical Consciousness? A Theoretical Approach to Empirical Evidence. Paper presented at Canadian Historical Consciousness in an International Context: Theoretical Frameworks*. Vancouver, BC: University of British Columbia.
- Rüsen, J. (2004). Historical Consciousness: Narrative Structure, Moral Function, and Ontogenetic Development. . A P. (. Seixas, *Theorizing Historical Consciousness* (p. 63-85). Toronto: University of Toronto Press.
- Rüsen, J. (2007). Memory, history and the quest for the future. A L. (. Cajani, *History Teaching, Identities and Citizenship. European Issues in Children's Identity and Citizenship*, 7 (p. 13-34). CiCe. Stoke on Trent.: Trentham Books.
- Saab, J. (1998). El lugar del presente en la enseñanza de la historia. *Anuario IEHS, N 13*, 297-308.
- Salmon, C. (2008). *Storytelling la máquina de fabricar historias y formatear las mentes*. Barcelona: Ediciones Península.
- Santisteban, A. (1994). Democràcia, creativitat i aprenentatge de futurs. *Guix. Elements d'Acció Educativa*, 210, 13-18.

- Santisteban, A. (2004). Formación de la ciudadanía y la educación política. A M. Vera, & D. Pérez, *La formación de la ciudadanía: Las TICs y los nuevos problemas* (p. 377-388). Alicante, Tarragona, Espanya: AUPDCS/Universidad de Alicante. Recollit de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1454090>
- Santisteban, A. (2005). *Les representacions i l'ensenyament del temps històric. Tesi Doctoral*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Santisteban, A. (2010). La formación en competencias del pensamiento histórico. *La Historia Enseñada*, 14, 34-56. Recollit de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3881813>
- Santisteban, A., & Anguera. (2013). Las imágenes del futuro en los medios de comunicación y su influencia en la enseñanza de las ciencias sociales. . A J. J. Matarranz, A. Santisteban, & Á. Cascarejo, *Medios de comunicación y pensamiento crítico. Nuevas formas de interacción social*. (p. 253-267).
- Santisteban, A., & Anguera, C. (2013). Las imágenes del futuro en los medios de comunicación y su influencia en la enseñanza de las ciencias sociales. A J. Díaz-Matarranz, A. Santisteban, & C. Á. (eds.), *Medios de comunicación y pensamiento crítico. Nuevas formas de interacción social*. (p. 253-267). Guadalajara: AUPDCS/Universidad de Alcalà. Recollit de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4647075>
- Santisteban, A., & Anguera, C. (2014a). Education for the Future: estado de la cuestión de la investigación y de la innovación desde la enseñanza de las Ciencias Sociales. A J. y. Pagès, *Una mirada al pasado y un proyecto de futuro. Investigación e innovación en didáctica de las ciencias sociales, vol.1*. (p. 659-668). Barcelona: Servei de publicacions UAB/AUPDCS. Recollit de https://www.researchgate.net/publication/300131057_Education_for_the_future_estado_de_la_cuestion_de_la_investigacion_y_de_la_innovacion_desde_la_enseñanza_de_las_ciencias_sociales
- Santisteban, A., & Anguera, C. (2014b). Formación de la conciencia histórica y educación para el futuro, 18-19. 249-267. Recollit de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5722821>
- Santisteban, A., & Pagès, J. (2007a). El marco teórico para el desarrollo conceptual de la Educación para la Ciudadanía. A J. Pagès, & A. (. Santisteban, *Educación para la ciudadanía. Guías para Educación Secundaria Obligatoria*. Madrid: Wolters Kluwer.
- Santisteban, A., & Pagès, J. (2007b). "La educación democrática de la ciudadanía: una propuesta conceptual". A R. M. AVILA, *Las competencias profesionales para la enseñanza-aprendizaje de las Ciencias Sociales ante el reto europeo y la globalización*. (p. 205-215). Bilbao: Asociación Universitaria del Profesorado de Didáctica de las Ciencias Sociales.
- Santisteban, A., & Pagès, J. (2008). Cambios y continuidades: aprender la temporalidad histórica. A M. (. Jara, *Enseñanza de la historia. Debates y propuestas*. (p. 95-127). Neuquén (Argentina): EDUCO - Editorial de la Universidad Nacional del Comahue.
- Seixas, P. (. (2004). *Theorizing Historical Consciousness*. Toronto: University of Toronto Press. . Toronto: University of Toronto Press.
- Seixas, P. (2006). What Is Historical Consciousness? . A R. (. Sandwell, *To the Past: History Education, Public Memory and Citizenship* (p. 11-22). Toronto: University of Toronto Press.

- Serra del Pino, J. (1998). The challenge of teaching future studies. . *The american behavioral scientist*, nº42, 3, , 484-492.
- Shoter, J. (2001). *Realidades conversacionales. La construcción de la vida a través del lenguaje*. Madrid: Amorrortu editores.
- Slaughter, R. (1998). Futures beyond dystopia. *Futures*,30,10, 993-1002.
- Slaughter, R. (2000). *Futures tools and techniques*. Melbourne: Futures Study Centre.
- Slaughter, R. (2002). From rethoritic to Reality: The emergence of Futures into the educational mainstream. . A G. i. Gidley, *Youth futures: comparative research and transformative visions* (p. 175-185). Westport: Praeger.
- Slaughter, R. (2003). *Creating Social Foresight.Futures in Education*. London: Routledge.
- Spielberg, S. (Director). (1982). *ET.El extraterrestre* [Pel·lícula].
- Stake, R. E. (2005). *Investigación con estudio de casos*. Madrid: Morata.
- Steven, P. J. (2013). When undergraduate students read Huxley's brave new world and Plato's The Republic in a educational foundations course. A J. Heybach, & E. Sheffield, *A Dystopia & Education: Insights into Theory, Praxis, and Policy in an Age of Uto-pia-Gone-Wrong* (p. 117-135). Charlotte: Information Age Publishing.
- Stoeker, R. (1991). Evaluating and rethinking the case study. *Social Review*, 38-261, 88-112.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research. Techniques and procedures for developing groun-ded theory*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Van Dijk, V. (1999). El análisis crítico del discurso. *Anthropos*,186, 23-36.
- Van Dijk, V. (2003). *Ideología y discurso. Una introducción multidisciplinaria*. Barcelona: Ariel.
- Van Dijk, V. (2008). *Discurso y Poder*. Barcelona: Gedisa.
- Vasiliachis de Galindo, I. (1993). *Métodos cualitativos I. Los problemas teórico-espistemológicos*. Buenos Aires: Centro Editor de Amèrica Latina.
- Von Weizsäcker, C. F. (1970). *Ideas sobre el futuro del mundo tecnológico. Jungk, R. La humanidad del año 2000*. Caracas: Monte Ávila Editores.
- Warmington, P. (2015). Dystopian social theory and education. *Educational Theory*, Vol.65(3)265-281.
- Yacuzzi, E. (2005). *El estudio de casos como metodología de investigación*. Buenos Aires: UCEMA.
- Yancey, R. (2013). *La quinta ola*. Barcelona: RBA.
- Yin, R. (1994). *Case Study Research.Design and Methods*. Thousand Oaks,CA: Sage Publications.
- Yin, R. (2009). *Case Study Research*. London: Sage.
- Zubero, I. (2012). Problemas del mundo, movimientos sociales y participación ciudadana. *Educar para la participación ciudadana en la enseñanza de las ciencias sociales.*, 19-35. Recollit de https://www.researchgate.net/publication/275958077_Problemas_del_mundo_movimiento_s_sociales_y_participacion_ciudadana

ANNEXOS

ANNEX 1: Proposta per realitzar els relats de ficció mostra 2013

ALUMNES EN GRUPS DE 4 :

IMAGINEU UN MÓN DE FICCIÓ

Feu la descripció de com us l'imagineu tenint en compte: on l'ubicaries, quines normes socials hi hauria, com estaria organitzada la societat i altres coses que penseu que són importants.

ANNEX 2: RELATS 2013

[Enllaç relats 2013](#)

Exemple relat 2013

“DIARIS D’EXOPLANET”

IDEES PRINCIPALS:

- Món on totes les persones són controlades pel govern.
- Des de petits els ensenyen a seguir les normes dels grans i no pensen en les seves opinions.
- No tenen personalitat.
- No hi ha ningú amb la seva pròpia mentalitat.
- La revolucionaria intenta convèncer a una noia i al final que representa que l’ha convençut és ella la que diu que es una revolucionaria i la maten.
- Passa a Exoplanet.
- Hi han uns soldats que controlen els sectors de les ciutats.
- Van vestits de NEGRE.
- Yuri, en ocasions, es posa una samarreta blanca (quan ningú la veu).

PERSONATGES:

- **Yuri:** rebel que intenta convèncer a Luce de que tot el món al que viuen és un infern, que és bo tenir idees pròpies... mor al final traicionada per Luce.
- **Luce:** noia d’ Exoplanet que es fa amiga de Yuri. És igual que tota la gent del planeta, sense idees pròpies, fa tot el que li diuen... al final traiciona a Yuri, ja que aquesta intenta fer-la canviar.
- **Mandel:** president del govern encarregat d’assassinar a Yuri, és el que posa totes les normes i fa que la gent les obeeixi.

HISTORIA:

Hospital Cronox, Habitació 333, 17 d’Abril de 3.393:

Al 3.333 Exoplanet segueix sent igual. Tothom és igual. Tots van de negre, no hi ha pensaments, estan controlats pel Capitoli Superior liderat per Mandel. Cada persona que pertany al Capitoli controla una família.

Els viuen en gratacels, en canvi, nosaltres hem de viure en cases, totes semblants a la seva manera.

Tothom menja el mateix, de poca qualitat o les sobres dels rics. A l’escola els ensenyen a no pensar i fer cas als líders de la societat. Les seves vides estan destinades a ser les mateixes per a tots. Quan neixen ja saben a que es dedicaran quan siguin grans: el mateix al que s’han estat dedicant les seves famílies durant moltes generacions. Com per

exemple, a la fàbrica d'aliments, construcció, enginyeria robòtica... Tothom es lleva a les 8 i va a treballar a les 8:30. Hi ha un descans per menjar a les 12, a les 12:30 es torna a treballar fins a les 8 de la tarda, a les 20:15 es recita "l'himne" i a les 9 tothom va a dormir. Aquest "himne" ens el fan aprendre quan som petits, a l'escola primària, on comencen a controlar-nos. Quan creixem, el govern ens proporciona uns estudis relacionats amb el treball que ens ha tocat (segons la família). Quan ja som adults, ens proporcionen una casa, ens diuen amb qui ens hem de casar i ens obliguen a tenir un nombre determinat de fills (2 per família). Així és i serà sempre Exoplanet.

DIA 1 (LUCE):

Va ser allà on la vaig conèixer, a l'escola. Sempre anava sola, no parlava amb ningú. Normalment anava vestida com tots nosaltres però per la nit, quan es pensava que ningú la veia es posava una samarreta blanca. No se d'on la trauria perquè ja fa centenars d'anys que no en fabriquen. A vegades la veia tirant la brossa, d'altres només sortia de casa seva uns segons, segurament per observar les estrelles. Per això em va estranyar que es dirigís a mi aquell dia. Ara d'això fa molt temps, però ho puc recordar amb tot tipus de detall. Jo estava tornant de comprar i ella sortia de casa seva. Es va apropar i sense vacil·lar va proposar-me d'anar a prendre alguna cosa a la cafeteria. Jo no vaig saber que dir, em vaig quedar muda. Ella va entendre que deia que si i em va proposar quedar allà a les 5, quan s'acabessin les classes. Va marxar sense jo poder-li dir res. I així va ser, vaig anar a la cafeteria a les 5. Allà estava, quieta, mirant al cel des de una finestra. Em vaig seure davant seu i em va saludar alegrement. Em va somriure. Era la primera vegada que veia una persona amb un somriure a la cara. Em va preguntar si volia alguna cosa de la carta, però tot era molt car i li vaig dir que no. Em va dir "Quasi se m'oblida! Em dic Yuri". Jo també em vaig presentar. Em va començar a parlar de la seva vida, que feia, com pensava... Era una persona estranya. Em va explicar moltes coses que no vaig arribar a entendre. Que si ens controlaven, que nosaltres hauríem de pensar diferent... L'únic que vaig entendre va ser que no digués a ningú com era ella. M'ho va fer prometre, i ho vaig fer. Em queia bé. Era rara, però simpàtica. Al principi pensava que estava boja, però a mida que va passar el temps vaig començar a comprendre tot el que m'explicava.

ANNEX 3: Exemple de qüestionari 1 (mostra 2013)

[Enllaç qüestionari 1 mostra 2013](#)

Exemple qüestionari 1 mostra 2013

● Alumna QUESTIONARI 1

1. **Com s'ha format el govern d'Exoplanet?** Els governants són les persones que en el seu moment van ser les més riques i poderoses de la Terra. A la Terra de tant →
2. **Quines són les normes d'aquest món?** Aparentment no hi ha unes normes estrictes, però és perquè a la gent ~~no~~ no l'importen les lleis que posin, sempre fan cas.
3. **Com maten a Yuri?**]

Qui es pot fer soldat?

(Està a la pregunta 1)

Per què han d'anar vestits de color negre? Perquè no els importa anar ~~de~~ iguals.

Yuri diu que el seu món és un infern. Què voldria fer o tenir i però no li

diexen? Voldria tenir la llibertat de poder dir, fer i anar com vulgués.

Què vol canviar Yuri del seu món?

Vol que tothom s'adoni de que poden tenir la seva opinió i personalitat que puguin pensar per si mateixos i que ningú els domini ni controli.

1.
guerra que hi va haver es va acabar destruint el planeta i només van poder marxar i salvar-se els més rics i poderosos i els seus ciutadans i gent que treballava per ells. Al cap de centenars d'anys, ~~la~~ els ciutadans i treballadors han acabat sent la població sense "pensaments" del planeta i els rics i poderosos i els seus familiars els governants, controladors i els soldats.

3.

La Yuri es pensava que havia aconseguit convencer a la Luce de que podia pensar per si mateixa però és aquesta qui la mata amb les seves pròpies mans. La Yuri s'adona que per molt que ho intentés no podia fer que canviessin de mentalitat.

ANNEX 4 : Model qüestionari 2 (mostra 2013)

[Enllaç qüestionari 2 mostra 2013](#)

REFERENTS CULTURALS

1.Fes un llistat de pel·lícules/sèries que t'hagin impactat o agradat per algun motiu.

--	--

PEL·LÍCULA	Motiu pel qual t'ha agradat

2. Fes un llistat de jocs als que juguis normalment o que més t'agradi.

--	--

NOM del JOC	De què tracta i perquè t'agrada

ANNEX 5: Enregistrament focus group 2013 + transcripció

[Enllaç enregistrament focus group 2013 + transcripció](#)

TRANSCRIPCIÓ EXOPLANET

*En cursiva transcripció investigadora i en colors les respostes de les alumnes.

D'aquest món de ficció que heu plantejat en el vostre relat, a Exoplanet, quina relació hi veieu amb alguna pel·lícula, sèrie o llibre que us hagueu llegit. Si en veieu, sinó no.

O sigui, a molts llibres surt aquesta idea de que tots són iguals, ja no en un sol llibre sinó en pel·lícules, sèries sempre parlen en molts d'un futur desastrós on tots són iguals.

Sempre hi ha la mateixa persona que pensa diferent i salvarà el món, i el que volíem era, "pues" que canviés això i que la matin i que tot segueixi igual.

Us enrecordeu d'alguna novel·la o pel·lícula, en concret, que tracti sobre això o en general penseu que aquesta és la visió que dona la literatura?

Jo diria que no

No ara mateix no

Es que no me sale, no me viene ahora...

Es que no leo mucho

Vale, i una altra cosa, vosaltres per què penseu que el futur serà en un altre planeta, en comptes del planeta Terra?

Potser que si, potser que no,

No ho sabem... fins que passi

D'aquí molt temps, però molt i molt temps

Penseu que el planeta Terra té data de caducitat?

Sí

Sí

Si continuem així sí.

Continuem així, en quin sentit?

O sigui, que si hi ha una guerra nuclear "nos vamos a la mierda".

Aquí en el vostre relat dieu que quan es destrueix el planeta de Exoplanet se salven els rics i poderosos. Peneu que això podria passar en el planeta Terra actuals?

Sí, si perquè sempre tenen recursos per salvar-se

La pel·lícula de 2012. Que tots els rics compren el bitllet per anar al barco i salvar-se.

I penseu que això és ficció o que s'apropa a la realitat?

S'apropa molt a la realitat (totes les veus)

I a l'actualitat, penseu que tothom té una manera de pensar molt homogènia i que en certa manera el nostre pensament està dirigit per algú?

No, però sempre hi ha una ideologia “como la más dominante”.

Sí, que destaca més.

Aquí per exemple en una dictadura hi haurà menys gent que pensi que la dictadura és bona però hi haurà gent que no ho pensi.

Penseu que, us sentiu una mica com la Yuri del vostre relat? De què penseu diferent a les normes socials i que sou en certa manera incompreses.

Jo en certa manera sí, sí, jo em sento així perquè, o sigui, ja quan ets adolescent creus que ningú t'entén, ningú, ni els teus pares, ni ningú, i les teves amigues és on et pots refugiar de tot. I en certa manera volíem que, això, que poguéssim comptar amb una persona que sí que l'entengués. I llavors en certa manera sí que ens reflexem una mica en aquest personatge.

En la Yuri. Si haguéssiu de ser algun personatge, penseu que seríeu la Yuri?

Minut 4:00

Si, perquè a mi no m'agradaria viure controlada per algú, no, no, no-

I et sents en l'actualitat així? Com si la nostra societat funcionés com la societat d'Exoplanet?

En certa manera, jo sí.

Sí, però no. Ara és com si, tu tens que: “tot el món ha d'anar a fora a treballar”, “no sé que, no se cuantos”, no pots quedar-te a aquí a fer res perquè no hi ha treball i és el que és.

Penseu que és com un equivalent a Exoplanet, en que em de emigrar per trobar oportunitats?

“Pues sí. Tiene un poco de parecido”.

Sí

Irse a otro lado para encontrar una vida mejor.

I tu per què et sents identificada amb la Yuri. Perquè en certa manera penses que hi ha un pensament homogeni...

No és que tothom pensi igual, però hi ha una gran majoria que sí.

Jo es que.. o sigui, per exemple, que estem aquí a classe i és això de que tu vols estudiar, tu vols fer classe i els demés no volen. Saps, per exemple en aquesta situació. Perquè jo vinc aquí perquè jo vull estudiar, sento la necessitat, perquè si en un futur no tinc estudis no seré res, jo sí que necessito estudiar per viure. Però clar, a lo millor, és com si les altres persones no volen estudiar jo el que estic fent és ser la rara del grup.

Mmm, a mi em passa el mateix. Todo el mundo hablando, yo mirando la pizarra y escuchando atentamente. Pero el resto hablando, como si la profe de mates no existiera.

Sentiu que heu d'anar públicament amb una samarreta negra però que en el fons porteu la blanca a sota?

Jo una mica sí.

Es como si estás con los amigos y son de una manera y tu haces ver que eres así y te comportas de esa manera pero eres diferente y lo haces para encajar más.

min.6:33

I en la societat en què vivim penseu que esteu controlats o que podeu tenir poder de decisió en les coses?

Bueno, controlats no. Però tampoc podem decidir les coses, perquè això de la reforma d'educació ho ha decidit una persona només. I aquí jo no pinto nada. No puc decidir res.

Per molt que pensis no serveix de res, perquè sempre fan lo que volen i sempre seguirà així.

I això també està reflectit una mica en el conte aquest, perquè dius: ella per moltes idees que tingui i tot això, al final la maten, no arribarà a fer res, saps, i és una mica com ens sentim nosaltres. Per molt que nosaltres vulguem fer alguna cosa important en el món, per dir-ho d'alguna manera, al final sempre seran el poderosos els que lluitaran i tot això.

I a qui considereu els poderosos?

Als polítics

Als que manen.

I per què penseu que manen?

Perquè fan el que volen, no tenen en compte moltes opinions.

Perquè vosaltres, plantegeu un món de ficció on el sistema polític és la dictadura. Penseu que és l'únic sistema polític que podria funcionar?

No

No

No

O que és al que estem com una mica abocats a tenir? Com que no hi haurà més remei...

És que ben bé, no hi ha res que funcioni. Perquè dius una democràcia, si, però hi haurà gent que no està d'acord, llavors per ells no és lo que volen. Dictadura, també, lo mateix, hi haurà gent que està d'acord i gent que no. Comunisme, doncs lo mateix. És tot igual. I en el fons no podràs fer lo que tu vols mai.

Nada es perfecto.

Molt bé. Hi ha un fragment que diu que els soldats controlen un sector de la ciutat. Penseu que la societat actual està molt controlada?

Depèn en quines coses si. O sigui, les manifestacions, tu vas i no et deixen expressar-te a tu mateix, i estan allà a la mínima que facis algo... i és perquè està sempre allà el típic rebel que està allà cremant containers i tot això. Però jo per exemple si vaig a una manifestació no se'm passa pel cap cremar un cotxe. I jo tinc tot el dret d'expressar les meves opinions i no les puc expressar perquè amb tots el polis per allà atents al que estàs fent. Com aquesta jove segur que té problemes doncs anem per ella. Estant to així estem gairebé tancats.

Que es pensen que tots farem lo mateix. "Yo no voy a ir a una manifestación tirando cockteles molotov a todo el mundo".

Molts del vostres companys, quan han plantejat un món de ficció, plantegen que hi haurà dictadura. Perquè penseu que es pensa així, quan vosaltres heu viscut en democràcia.

Perquè molta gent es deixa influenciar. Si molta gent pensa que la dictadura és bona, "entonces llegará alguno que diga yo también lo pienso porque lo piensa todo el mundo".

Per tant, coincideix amb la vostra descripció d' Exoplanet on tothom segueix..

Nosaltres no és com si volguem ensenyar a tothom com seria, és més una réplica, com dient, mireu que us passarà si seguim així...

A nivell de control polític?

Sii... (la resposta queda una mica diluïda en l'aire)

ANNEX 6: Relats 2017

[Enllaç relats 2017](#)

ANNEX 7: Relats 2020 + qüestionari 1

[Enllaç relats 2020 \(abans Covid19\)](#)

[Enllaç textos 2020 \(després Covid19\) + qüestionari 1](#)

ANNEX 8: Enregistrament focus group 2020

[Enllaç enregistrament focus group 2020 + transcripció](#)

ANNEX 9: Qüestionari 2 + intervenció formativa mostra 2020

[Enllaç qüestionari 2 + intervenció formativa mostra 2020](#)

Model intervenció formativa.

ACTIVITAT INDIVIDUAL:

NOM ALUMNE/A:

1. Comentar el resultat dels mons de ficció que s'han fet a la classe
2. Relacionar els mons de ficció elaborats amb alguna sèrie o pel·lícula.
3. Diferenciar entre utopia i distopia: <https://youtu.be/SvP-6zVfOR8> (comentar els elements que conté una distopia)

Arguments del perquè es tracta de distopies o utopies les societats que heu escrit individualment.

**ANNEX 11: Taula de recopilació dades dels textos de ficció 2017 i 2020:
per gènere i temàtiques.**

SITUACIÓ POLÍTICA NOIES	2017		2020		TOTAL NOIES	
CONCEPTES POSITIVS	4	36%	7	37%	11	37%
CONCEPTES NEGATIVS	5	45%	3	16%	8	27%
NO HO ESPECIFICA	1	9%	7	37%	8	27%
ALTRES	1	9%	2	11%	3	10%
TOTAL NOIES	11	100%	19	100%	30	100%
SITUACIÓ POLÍTICA NOIS	2017		2020		TOTAL NOIS	
CONCEPTES POSITIVS	6	29%	4	31%	10	29%
CONCEPTES NEGATIVS	6	29%	7	54%	13	38%
NO HO ESPECIFICA	6	29%	1	8%	7	21%
ALTRES	3	14%	1	8%	4	12%
TOTAL NOIS	21	100%	13	100%	34	100%
SITUACIÓ SOCIAL NOIES	2017		2020		TOTAL NOIES	
CONCEPTES POSITIVS	4	36%	9	47%	13	43%
CONCEPTES NEGATIVS	4	36%	6	32%	10	33%
NO HO ESPECIFICA	3	27%	3	16%	6	20%
ALTRES	0	0%	1	5%	1	3%
TOTAL NOIES	11	100%	19	100%	30	100%
SITUACIÓ SOCIAL NOIS	2017		2020		TOTAL NOIS	
CONCEPTES POSITIVS	11	52%	4	31%	15	44%
CONCEPTES NEGATIVS	5	24%	8	62%	13	38%
NO HO ESPECIFICA	3	14%	1	8%	4	12%
ALTRES	2	10%	0	0%	2	6%
TOTAL NOIS	21	100%	13	100%	34	100%
SITUACIÓ ECONÒMICA NOIES	2017		2020		TOTAL NOIES	
CONCEPTES POSITIVS	1	9%	3	16%	4	13%
CONCEPTES NEGATIVS	3	27%	0	0%	3	10%
NO HO ESPECIFICA	7	64%	16	84%	23	77%
ALTRES	0	0%	0	0%	0	0%
TOTAL NOIES	11	100%	19	100%	30	100%
SITUACIÓ ECONÒMICA NOIS	2017		2020		TOTAL NOIS	
CONCEPTES POSITIVS	9	43%	2	15%	11	32%
CONCEPTES NEGATIVS	3	14%	2	15%	5	15%
NO HO ESPECIFICA	8	38%	9	69%	17	50%
ALTRES	1	5%	0	0%	1	3%
TOTAL NOIS	21	100%	13	100%	34	100%

ALTRES TEMES

ECOLOGIA NOIES	2017		2020		TOTAL NOIES	
sense impacte medioambiental	3	27%	3	16%	6	20%
crisi mediambiental	1	9%	6	32%	7	23%
No ho especifica	7	64%	10	53%	17	57%
TOTAL NOIES	11	100%	19	100%	30	100%
ECOLOGIA NOIS	2017		2020		TOTAL NOIS	
sense impacte medioambiental	4	19%	4	31%	8	24%
crisi mediambiental	6	29%	2	15%	8	24%
No ho especifica	11	52%	7	54%	18	53%
TOTAL NOIS	21	100%	13	100%	34	100%
TECNOLOGIA NOIES	2017		2020		TOTAL NOIES	
Poc important	1	9%	1	5%	2	7%
Bastant important	0	0%	2	11%	2	7%
Molt important	5	45%	6	32%	11	37%
No ho especifica	5	45%	10	53%	15	50%
TOTAL NOIES	11	100%	19	100%	30	100%
TECNOLOGIA NOIS	2017		2020		TOTAL NOIS	
Poc important	2	10%	1	8%	3	9%
Bastant important	3	14%	0	0%	3	9%
Molt important	8	38%	3	23%	11	32%
No ho especifica	8	38%	9	69%	17	50%
TOTAL NOIS	21	100%	13	100%	34	100%
IGUALTAT DE GÈNERE NOIES	2017		2020		TOTAL NOIES	
Si	1	9%	9	47%	10	33%
No	0	0%	1	5%	1	3%
No ho especifica	10	91%	9	47%	19	63%
TOTAL NOIES	11	100%	19	100%	30	100%
IGUALTAT DE GÈNERE NOIS	2017		2020		TOTAL NOIS	
Si	2	10%	4	31%	6	18%
No	0	0%	0	0%	0	0%
No ho especifica	19	90%	9	69%	28	82%
TOTAL NOIS	21	100%	13	100%	34	100%

EDUCACIÓ NOIES	2017		2020		TOTAL NOIES	
Es té en compte però no és important	2	18%	1	5%	3	10%
Es té en compte i és important	1	9%	8	42%	9	30%
No ho especifica	8	73%	10	53%	18	60%
TOTAL NOIES	11	100%	19	100%	30	100%
EDUCACIÓ NOIS	2017		2020		TOTAL NOIS	
Es té en compte però no és important	0	0%	1	8%	1	3%
Es té en compte i és important	2	10%	3	23%	5	15%
No ho especifica	19	90%	9	69%	28	82%
TOTAL NOIS	21	100%	13	100%	34	100%
TIPUS DE MÓN NOIES	2017		2020		TOTAL NOIES	
UTOPIA	4	36%	10	53%	14	47%
DISTOPIA	2	18%	6	32%	8	27%
NO QUEDA CLAR	5	45%	3	16%	8	27%
TOTAL NOIES	11	100%	19	100%	30	100%
TIPUS DE MÓN NOIS	2017		2020		TOTAL NOIS	
UTOPIA	9	43%	4	31%	13	38%
DISTOPIA	6	29%	8	62%	14	41%
NO QUEDA CLAR	6	29%	1	8%	7	21%
TOTAL NOIS	21	100%	13	100%	34	100%

